

Regional analyse for Elverumregionen 2014

*Attraktivitetsanalyse: Befolkningsutvikling,
næringsutvikling, attraktivitet og scenarier*

KNUT VAREIDE & MARIT O. NYGAARD

TF-notat nr. 9/2015

Tittel: Regional analyse for Elverumregionen 2014
Undertittel: Attraktivitetsanalyse: Befolkningsutvikling, næringsutvikling, attraktivitet og scenarier
TF-notat nr: 9/2015
Forfatter(e): Knut Vareide og Marit Nygaard
Dato: 9. mars 2015
ISBN: 978-82-7401-788-7
ISSN: 1891-053X
Pris: 170,- (Kan lastes ned gratis fra www.telemarksforskning.no)
Framsidedfoto: Illustrasjon Nygaard/Vareide
Prosjekt: Regionale analyser 2014
Prosjektnr.: 20140170
Prosjektleder: Knut Vareide
Oppdragsgiver(e): ERNU - ElverumRegionens NæringsUtvikling AS

Spørsmål om dette notatet kan rettes til:

Telemarksforskning
Postboks 4
3833 Bø i Telemark
Tlf: +47 35 06 15 00
www.telemarksforskning.no

Resymé:

Utviklingen i Elverumregionen er beskrevet og analysert med hensyn til befolknings- og næringsutvikling ved bruk av Attraktivitetsmodellen. Det er også kapitler om utdanningsnivå, innovasjon i næringslivet og resultater fra NHOs NæringsNM.

Knut Vareide er utdannet sosialøkonom (cand oecon) fra Universitetet i Oslo (1985). Han har arbeidet ved Telemarksforskning siden 1996.

Marit Owren Nygaard er utdannet samfunnsøkonom (M.Sc. Economics) fra Universitetet for miljø- og biovitenskap i Ås (2012). Hun har jobbet ved Telemarksforskning siden 2013.

Forord

Denne rapporten inngår i en serie med analyserapporter for kommuner, regioner og fylker i Norge, som er utført av Telemarksforskning i 2014. Det er benyttet en modell for attraktivitet som er utviklet med støtte fra Oslofjordfondet i forbindelse med prosjektet *Attraksjonskraft gjennom stedsinnovasjon*. Modellen er videreutviklet vesentlig i 2014 sammenliknet med tidligere, blant annet gjennom at det er utviklet en scenario-modell som viser hvordan utviklingen kan bli i framtiden i ulike scenarier.

De regionale analysene er svært verdifulle for forskningen i slike prosjekt, i det at vi får anvendt modeller og empiriske metoder i ulike geografiske områder. Gjennom dette arbeidet får vi også testet relevans og kvalitet gjennom dialog med mange forskjellige og kompetente oppdragsgivere som arbeider profesjonelt med regional utvikling i praksis.

Telemarksforskning har laget slike regionale analyser i en årrekke. Tidligere var analysene i stor grad deskriptive, og nøyde seg stort sett med å beskrive en rekke indikatorer for befolknings- og næringsutvikling samt å forstå hvilke faktorer man kan gjøre noe med. Etter hvert har vi lagt mer vekt på å finne sammenhenger, gjennom å koble de ulike trekkene i en region sammen i stadig mer helhetlige modeller. De fleste oppdragsgiverne etterspør slike rapporter fordi de skal brukes i en strategisk sammenheng. Da er det ikke tilstrekkelig kun å beskrive ulike utviklingstrekk hver for seg. For at utviklingen på et sted skal kunne påvirkes gjennom bevisste strategier, er det nødvendig å forstå sammenhengene og avdekke årsaker og drivkrefter til den faktiske utviklingen. Først da blir analysene virkelig nyttige i det strategiske arbeidet. Med den nye scenariomodellen blir den strategiske relevansen enda sterkere, fordi vi har et redskap som kan kalibrere målene i den regionale utviklingen for hver enkelt kommune, region eller fylke. Vi kan da også vise hvordan de strukturelle forholdene sannsynligvis vil påvirke framtidig utvikling, og hva som skal til for at et sted kan realisere sine målsettinger.

Bø, 9. mars 2015

Knut Vareide

Prosjektleder

Innhold

Sammendrag.....	5
1. Befolkning.....	8
2. Arbeidsplasser	12
3. Pendling og arbeidsmarkedsintegrasjon.....	34
4. Bostedsattraktivitet	37
5. Scenarier for framtidig vekst	43
6. Utdanning	49
7. Innovasjon	55
8. NæringsNM.....	63

Sammendrag

Elverumregionen har hatt befolkningsvekst siden 2000. Det skyldes mest at Elverums befolkning har hatt ganske god vekst. Åmot har omtrent samme antall innbyggere som i 2000, mens Våler har hatt nedgang i folketallet. Regionen har samlet sett mindre innvandring enn resten av landet og fødselsunderskudd, men trekker til seg innflyttere fra andre steder i Norge.

Regionen har hatt vekst i antall arbeidsplasser. Det skyldes at det har vært sterk vekst i antall ansatte i det offentlige. Det er flere store statlige institusjoner i Elverum som har hatt vekst. Næringslivet har hatt en mye svakere utvikling i antall arbeidsplasser. Det var vekst i næringslivet fram til 2008, men etter det har mer enn 500 arbeidsplasser i næringslivet forsvunnet.

Når vi skal analysere utviklingen i næringslivet, deler vi opp næringslivet i tre strategiske næringstyper, basisnæringer, besøksnæringer og regionale næringer.

Basisnæringer er de bedriftene som produserer for et nasjonalt eller internasjonalt marked. Basisnæringene omfatter primærnæringer, industri og de mest konkurranseutsatte tjenestene som forskning, tele, IKT, engineering og liknende. Den svake arbeidsplassutviklingen i næringslivet i Elverumregionen er spesielt knyttet til basisnæringene. Mer enn hver fjerde arbeidsplass i basisnæringene i regionen har forsvunnet siden 2000. En del av denne nedgangen skyldes at Elverumregionen har hatt en uheldig næringsstruktur. Det er mange arbeidsplasser i bransjer med nedgang, mens det er få arbeidsplasser i vekstbransjer. Den uheldige næringsstrukturen forklarer imidlertid ikke hele nedgangen. Det har også vært en svak utvikling bransje for bransje. Det indikerer at Elverumregionen ikke har vært attraktiv for basisnæringene.

Besøksnæringene omfatter de bedriftene som er avhengige av at kundene må være personlig til stede. Det er bransjer som overnatting, servering, butikkhandel, kultur og diverse personlige tjenester. Besøksnæringene omfatter turistbransjene, men er definert litt videre. Stedenes egen befolkning er en stor kundegruppe for besøksnæringene, og besøksnæringene blir dermed sterkt påvirket av befolkningsveksten på stedet. Elverumregionen har hatt svakere vekst i antall ansatte i besøksnæringene enn i resten av landet. Det skyldes dels av befolkningsutviklingen har vært noe svakere enn i resten av landet. Åmot ser ut til å ha økt sin besøksattraktivitet de siste årene, mens Våler har fått redusert sin. Samlet sett har regionen middels besøksattraktivitet siden 2000.

De regionale næringene består av bransjer som ikke passer inn i basisnæringer eller besøksnæringer, og består av bransjer som bygg og anlegg, finans og forretningsmessig tjenesteyting, transport, engroshandel m.fl. Det er bransjer som ofte ikke får stor oppmerksomhet i kommunale og regionale næringsstrategier, men som er viktige fordi det er mange arbeidsplasser i disse bransjene. De regionale næringene har vokst raskere i Norge enn det besøksnæringene og basisnæringene har. I Elverumregionen har de regionale næringene hatt nedgang de siste årene, til tross for at dette er vekstnæringer i Norge.

Samlet sett har næringslivet i Elverumregionen utviklet seg svakt de siste fem årene, uten at vi har kunnet forklare dette med strukturelle forhold. Det har vært spesielt svak attraktivitet for basisnæringer og de regionale næringene. Elverumregionen har dermed hatt svak samlet næringsattraktivitet.

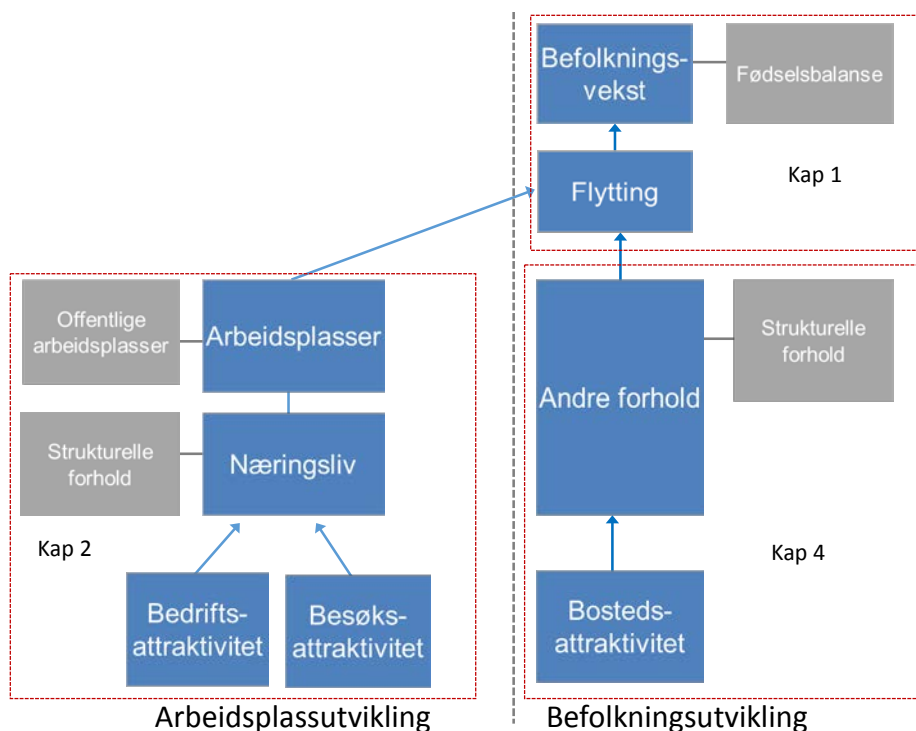
Næringslivet i Elverumregionen er også målt og analysert med hensyn til utdanning, innovasjon og NHOs NæringsNM. Regionen skårer samlet sett litt under middels i siste NæringsNM. Elverum gjør det imidlertid ganske bra i forhold til andre kommuner. Når det gjelder innovasjon i næringslivet har vi målt innovasjonsaktivitetene i Sør-Østerdal, som også omfatter tre andre kommuner. Næringslivet har en lav andel innovative bedrifter. Utdanningsnivået i næringslivet i Elverumregionen er lavere enn landsgjennomsnittet, men ikke spesielt lavt i forhold til andre regioner.

Vi har også analysert nettoflyttingen til Elverumregionen. Fram til 2008 hadde regionen mye høyere nettoflytting enn en kunne forvente av strukturelle forhold og arbeidsplassvekst. Det tolker vi som at regionen var attraktiv som bosted i denne perioden. Etter 2008 har nettoflyttingen vært omtrent som forventet ut fra strukturelle forhold og arbeidsplassvekst, og Elverumregionen har nå omtrent middels bostedsattraktivitet samlet sett. I de siste årene har Våler hatt lav bostedsattraktivitet, mens Åmot har hatt høy. Elverum har hatt middels bostedsattraktivitet etter 2008.

Vi har også laget scenarier for framtidig vekst i befolkning og arbeidsplasser i Elverumregionen. Elverum ligger an til å få en viss befolkningsvekst med normal attraktivitet for næringsliv og bosetting. Våler og Åmot ligger an til å få nedgang i befolkningen. Samlet sett vil Elverumregionen få litt vekst, men etter våre alternative beregninger langt lavere vekst enn i SSBs befolkningsframskriving. Det er likevel mulig å stimulere veksten gjennom aktivt utviklingsarbeid som kan styrke attraktiviteten for næringsliv og befolkning.

Innledning – notatets oppbygging

I de første seks kapitlene i dette notatet vil vi beskrive og analysere utviklingen i befolkning og antall arbeidsplasser. For å analysere drivkreftene i utviklingen vil vi bruke Attraktivitetsmodellen. Denne modellen har Telemarksforskning utviklet for å forstå drivkreftene bak den regionale utviklingen. Modellen er designet spesielt for å skille ut strukturelle drivkrefter, det vil si drivkrefter som det enkelte sted ikke kan gjøre noe med, fra det vi definerer som attraktivitet. Steder kan være attraktive for bedrifter eller besøk. Det fører til at stedet får en sterkere vekst i antall arbeidsplasser i næringslivet enn de strukturelle forholdene tilsier. Steder kan også være attraktive som bosteder, og dermed få en nettoflytting som er høyere enn forventet ut fra stedets arbeidsplassvekst og strukturelle forhold. Summen av stedets attraktivitet med hensyn til bedrift, besøk og bosetting vil utgjøre stedets samlede attraktivitet.

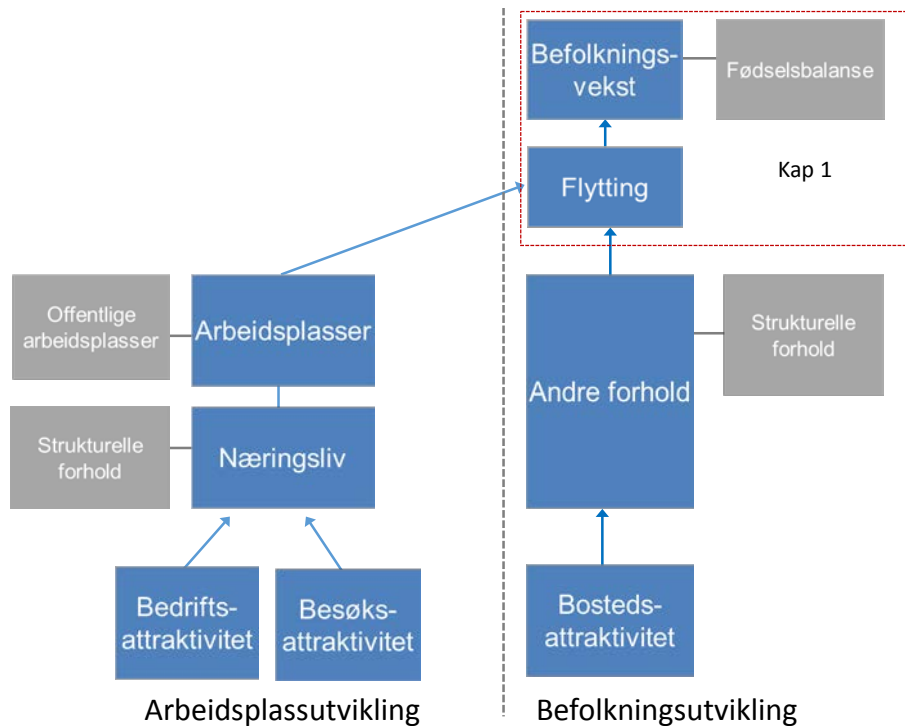

Figur 1: Attraktivitetsmodellen.

Attraktivitetsmodellen er vist skjematisk i figuren over, og vi vil utdype hvordan modellen virker etter hvert i notatet. Notatets struktur vil følge modellen. I kapittel 1 vil vi gi en kort beskrivelse av befolkningsutviklingen. I kapittel 2 vil vi beskrive og analysere arbeidsplassutviklingen, og særlig arbeidsplassutviklingen i næringslivet. I kapittel 4 binder vi samme arbeids- og befolkningsutviklingen, og analysere nettoflyttingen, de strukturelle flyttefaktorene og bostedsattraktiviteten. Mellom kapittel 2 og 4 har vi et kapittel om pendling og arbeidsmarkedsintegrasjon, fordi det er forhold som har betydning for flyttingen til stedet, og sammenhengen mellom arbeidsplassvekst og flytting. Etter en kort oppsummering av stedets attraktivitet for de tre dimensjonene i kapittel 5, vil vi i kapittel 6 bruke attraktivitetsmodellen til å vise scenarier for framtidig utvikling av arbeidsplasser og befolkning. Dernest følger tre kapitler som ikke har direkte forbindelse med attraktivitetsanalysen: Kapittel 7 er viet til NæringsNM, som viser hvordan næringslivet gjør det med hensyn til nyetableringer, vekst og lønnsomhet. Kapittel 8 omhandler innovasjon, og viser hvordan næringslivet gjør det med hensyn til innovasjon. Til slutt kommer et kapittel om formelt kompetansenivå i befolkning og næringsliv.

1. Befolkning

Befolkningsutviklingen er nok den mest sentrale størrelsen i regional utvikling. I dette kapitlet vil vi ganske kort beskrive hvordan befolkningsutviklingen har vært, og hvordan befolkningsendringene er sammensatt av fødselsbalanse og flytting. Vi vil også se på hvordan flyttingen er sammensatt av innenlands flytting og innvandring. Til slutt introduserer vi begrepet relativt flytting, som vi vil bruke i analysene om bostedsattraktivitet i kapittel 4.

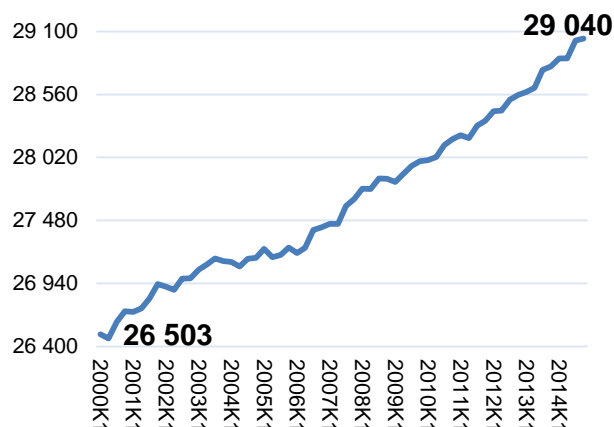
Befolkningsendringer er summen av fødselsbalansen og stedets samlede nettoflytting inkludert netto innvandring. I analysene vil vi nøye oss med å beskrive fødselsbalansen kort. I figuren har såkalt eksogene faktorer fått en grå farge, og fødselsbalansen har blitt definert som eksogen. Det er fordi vi ikke forsøker å forklare eller forstå stedenes fødselsbalanse. Det er ikke vanlig å forsøke å påvirke fødselsbalansen i regionalt utviklingsarbeid, og da er det heller ikke så stor betydning å forstå bakenforliggende årsaker. Vi vet at fødselsbalansen er et resultat av stedets alders- og kjønnsfordeling og fruktbarhet blant stedets kvinner, men vil ikke gå nærmere inn på disse faktorene.

I stedet vil vi fokusere på nettoflyttingen. Steder, kommuner og regioner som ønsker å stimulere sin befolkningsvekst fokuserer på å tiltrekke seg innflyttere eller begrense utflyttingen. I begge tilfeller blir nettoflyttingen bedre. Derfor er det flyttingen som det er behov for å forstå. Nettoflyttingen er derfor en sentral komponent i Attraktivitetsmodellen. I dette kapitlet beskrives nettoflyttingen. Senere i notatet, etter at vi har behandlet arbeidsplassveksten og pendlingsmønstrene, vil vi analysere nettoflyttingen med bakgrunn i disse variablene, for å avdekke drivkrefter og forklaringer til at nettoflyttingen varierer fra sted til sted.

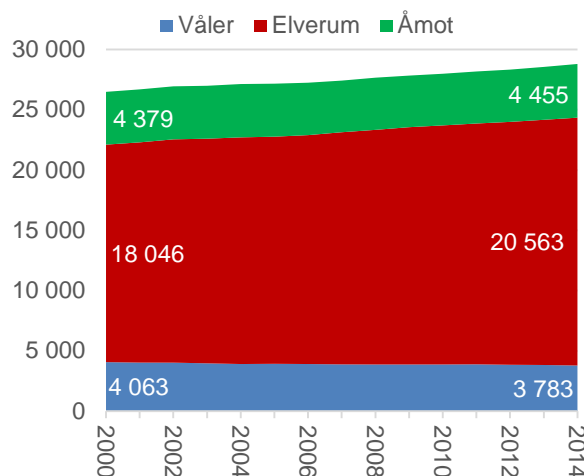
1.1.1 Folkemengden

Ved utgangen av 2014 var det 29 040 innbyggere i Elverumregionen som består av kommunene Elverum, Våler og Åmot. Det har vært en jevn befolkningsvekst i regionen helt siden 2000.

Elverum er den klart største kommunen, og har mer enn dobbelt så mange innbyggere som Våler og Åmot til sammen.

Figur 2: Befolkningen i Elverumregionen, 2000 t.o.m. 31. desember 2014

Figur 3: Innbyggertall i kommunene i Elverumregionen, 2000- 1. januar 2014.

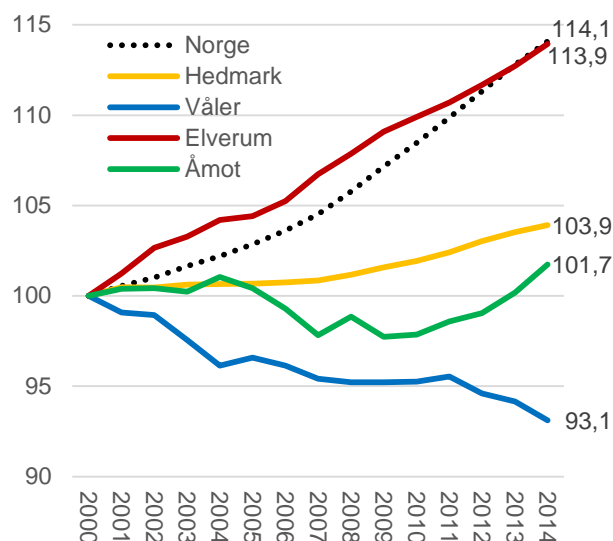
1.1.2 Indeksert vekst

Fra 2000 til inngangen av 2014 har Norges befolkning økt med 14,1 prosent. Elverum har hatt en like høy vekst som Norge, og i mange år var veksten i Elverum høyere enn på landsbasis.

Åmot har hatt en relativt svak befolkningsvekst. Det var bare 1,7 prosent flere innbyggere i kommunen i 2013 enn i 2000. Åmot hadde nedgang fram til 2009, men har fått vekst de siste fem årene.

Våler har hatt befolkningsnedgang, og tapt 6,9 prosent av innbyggerne sine fra 2000 til 2014.

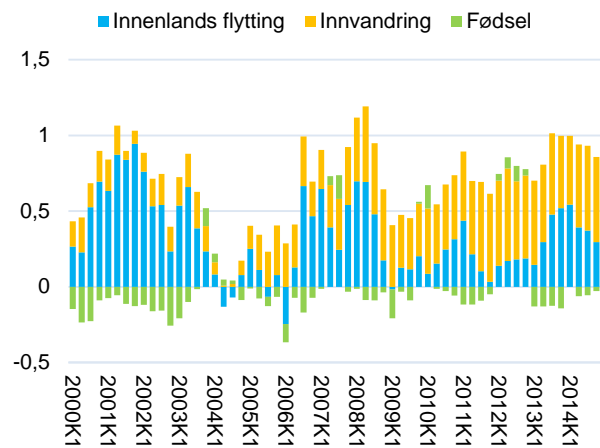
Hedmark er blant fylkene i Norge med svakest befolkningsvekst. Både Åmot og Våler har hatt svakere befolkningsvekst enn Hedmark.

Figur 4: Indeksert befolkningsvekst i kommunene i Elverumregionen, Hedmark og Norge fra 2000 til 2014.

1.1.3 Befolkningsutviklingen i Elverumregionen

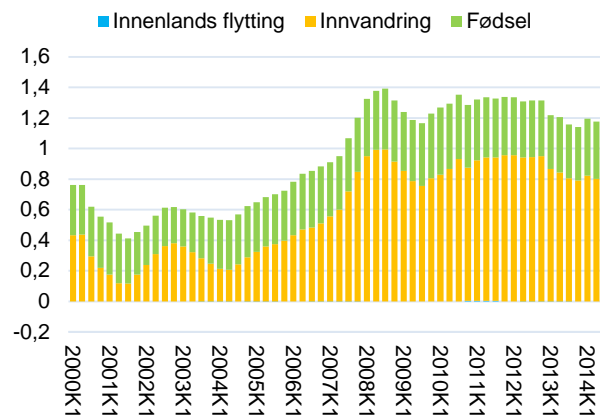
Vi kan dekomponere befolkningsutviklingen i innenlands flytting, fødselsbalanse og innvandring. Det er innvandringen som har bidratt mest til befolkningsveksten i Elverumregionen de siste årene, spesielt etter 2009. Den innenlandske flyttebalansen er også positiv. Det betyr at det flytter flere folk til regionen fra andre steder i Norge, enn motsatt vei. Fødselsbalansen har vært negativ det siste året, men den utgjør kun en liten del av befolkningsutviklingen.

Figur 5: Befolkningsendringer for Elverumregionen siste 12 måneder målt hvert kvartal, overlappende perioder, dekomponert.

1.1.4 Befolkningsutviklingen i Norge

I figur 6 ser vi hvordan befolkningen i Norge har utviklet seg. Nettoinnvandringen økte mye fram til 2008 og har holdt seg høy siden. I Norge er det et positivt fødselsoverskudd som også bidrar til veksten. Innenlands flytting er et nullsumspill mellom regionene og forsvinner derfor når vi ser på hele landet.

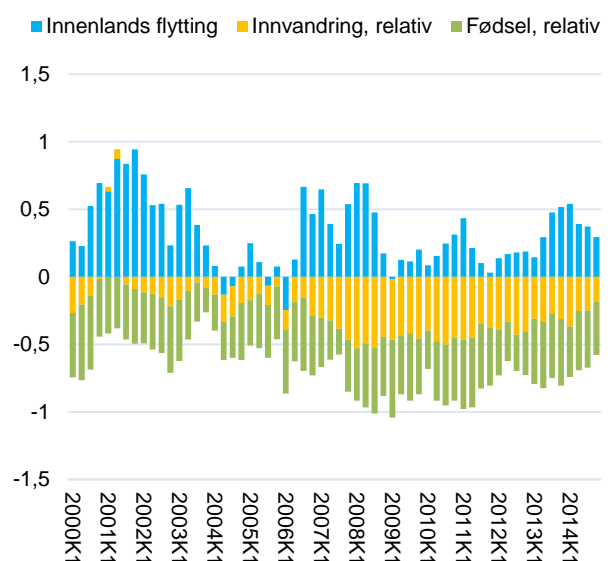

Figur 6: Befolkningsendringer for Norge siste 12 måneder målt hvert kvartal, overlappende perioder, dekomponert.

1.1.5 Relativ utvikling

I figur 7 ser vi hvordan den relative utviklingen har vært i Elverumregionen. Verdiene i grafen er fra figur 5 fratrukket verdiene for Norge i figur 6. Den relative utviklingen viser hva som har ført til at befolkningsutviklingen i Elverumregionen har avveket fra landsgjennomsnittet.

Nettoinnvandringen til Elverumregionen har vært lavere enn hva den har vært på landsbasis. Fødselsbalansen i Elverumregionen er også lavere enn fødselsbalansen nasjonalt.

Figur 7: Relative endringer i Elverumregionen i forhold til Norge.

1.1.6 Relativ flytting

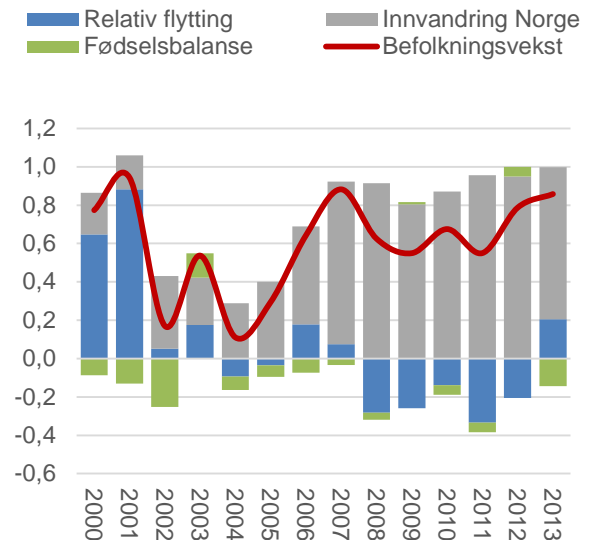
På de forrige sidene så vi hvordan utviklingen i Elverumregionen er dekomponert i innenlands flytting, innvandring og fødselsbalanse. I regional utvikling er vi spesielt opptatt av flyttingen. Et sted kan gjøre tiltak for å bedre tilflyttingen til stedet. Fødselsbalansen kan man kun påvirke indirekte ved å sørge for å trekke til seg kvinner i fruktbar alder. Derfor er flyttingen et overordnet mål og avhengig variabel i attraktivitetsmodellen.

På de forrige sidene så vi at det har vært høy innvandring til Norge i de seneste årene. Det er innvandringen som står for mesteparten av befolkningsøkningen. Alle kommuner i Norge kan dermed forvente økt befolkningsvekst på grunn av en generell høy nettoinnvandring til landet.

Relativ nettoflytting er et mål som sier noe om stedenes nettoflytting over tid sammenliknet med andre steder. Relativ flytting er nettoflyttingen inklusive innvandring til stedet vi studerer, minus nettoflyttingen på landsbasis. Den relative flyttingen blir et godt mål på om stedet har hatt en positiv befolkningsutvikling utover det den generelle innvandringen på landsbasis skulle tilsi. Vi kan finne den relative flyttingen fra figur 7 på forrige side gjennom å legge sammen innenlands flytting og relativ innvandring.

Videre i rapporten vil vi fokusere spesielt på den relative flyttingen. Det er den relative flyttingen vi antar at et sted kan påvirke gjennom sin attraktivitet for bedrift, besøk og bosted. De kommunene som har hatt en høyere nettoflytting enn Norge, sier vi at har hatt en positiv relativ flytting. Kommunene som har hatt en lavere nettoflytting enn landet som helhet, har hatt en negativ relativ flytting.

Figur 8 høyre viser den relative nettoflyttingen i Elverumregionen i hvert år siden 2000, og vi har satt inn fødselsbalansen og Norges innvandring i tillegg, for å få fram den relative betydningen. Summen av de tre er lik befolkningsveksten.

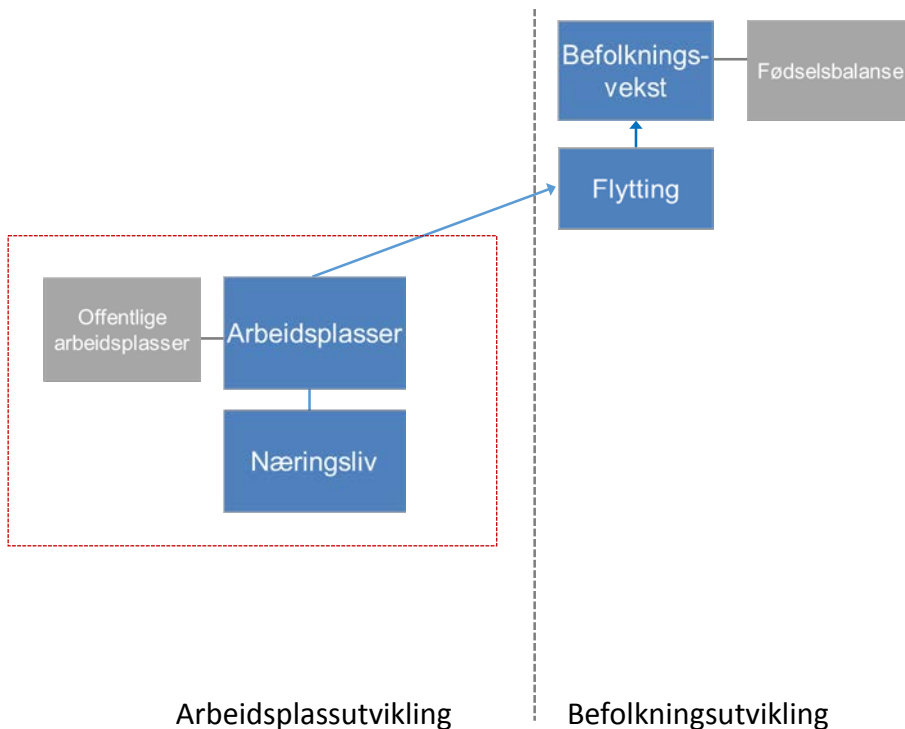
Figur 8: Befolkningsveksten i Elverumregionen, dekomponert i andel av Norges innvandring,

I 2013 var den innenlandske flyttingen til Elverumregionen høy nok til å kompensere for den manglende innvandringen. Vi bruker ordet «manglende», siden innvandringen til Elverumregionen er lavere enn innvandringen på landsbasis. Elverumregionen har klart å trekke til seg flere folk enn hva Norge har i 2013. I årene før var den relative flyttingen negativ. Den vært sterk og positiv på begynnelsen av 2000-tallet.

2. Arbeidsplasser

I dette kapitlet skal vi beskrive og analysere utviklingen av antall arbeidsplasser.

Arbeidsplassutviklingen er sammen med befolkningsutviklingen de to sentrale størrelsene som vi må beskrive, analysere og forstå i den regionale utviklingen. Vi vil starte med en beskrivelse av utviklingen av antall arbeidsplasser samlet, og sektorvis. Deretter ser vi nærmere på hvordan de enkelte delene av næringslivet har utviklet seg. Til slutt analyserer vi utviklingen i den enkelte delene av næringslivet for å finne ut hvor mye som kan forklares av strukturelle forhold og hvor stor del av utviklingen som synes å komme fra spesielle forhold i regionen.

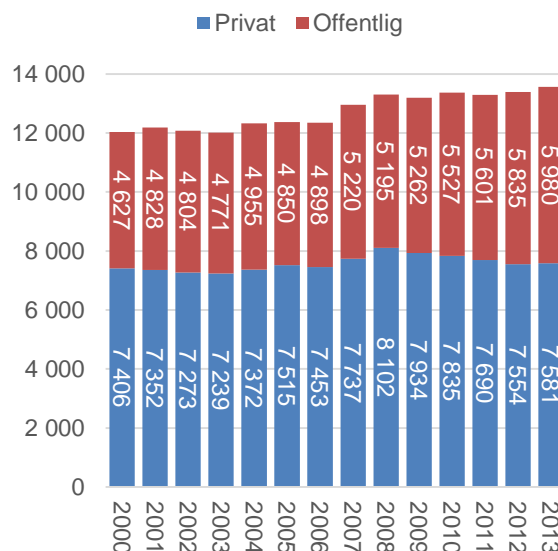
Figur 9: Attraktivitetsmodellen

Vi skal starte med å beskrive den samlede arbeidsplassutviklingen, for deretter å se på hvordan utviklingen er i privat og offentlig sektor.

2.1.1 Antall arbeidsplasser

Det var 7 581 arbeidsplasser i privat sektor i Elverumregionen i 2013. Det er en øking på 175 fra 2000. Det har imidlertid vært en nedgang i antall arbeidsplasser fra 2008 til 2013. Nedgangen har vært på over 500 arbeidsplasser i denne perioden.

Offentlig sektor telte 5 980 arbeidsplasser i 2013, en øking på 1 353 arbeidsplasser siden 2000. Antall ansatte i det offentlige har økt ganske mye etter 2008, og mer enn kompensert for nedgangen i næringslivet, slik at det har blitt en samlet arbeidsplassvekst i regionen.

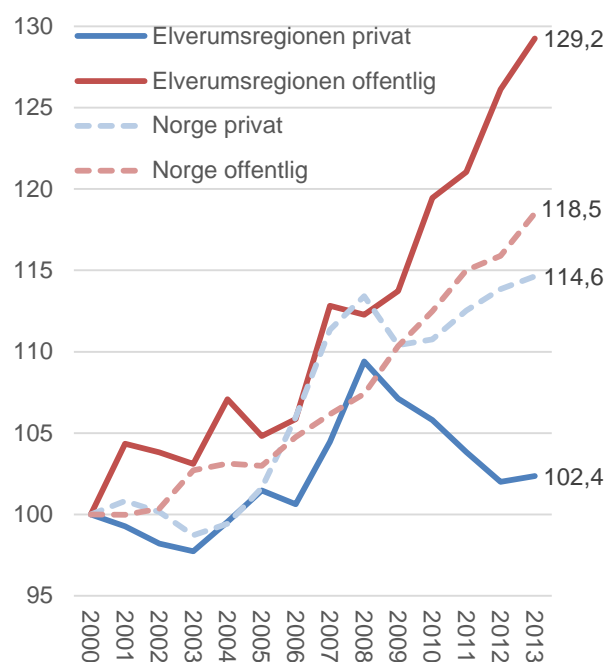
Figur 10: Antall arbeidsplasser i offentlig og privat sektor i Elverumregionen fra 2000 til 2013.

2.1.2 Indeksert vekst

Offentlig sektor har hatt klart høyest vekst. Antall arbeidsplasser i offentlig sektor har økt med nesten 30 prosent fra 2000. Antall arbeidsplasser i privat sektor har bare økt med 2,4 prosent i samme periode.

Før finanskrisen var veksten i Elverumregionen god, og nesten like høy som veksten i landet som helhet. Etter finanskrisen har det vært en sterk nedgang. Det er først i det siste året at arbeidsplassutviklingen i privat sektor har jevnet seg ut.

I Norge har også offentlig sektor økt mer enn privat sektor, men gapet er mindre enn hva det har vært i Elverumregionen.

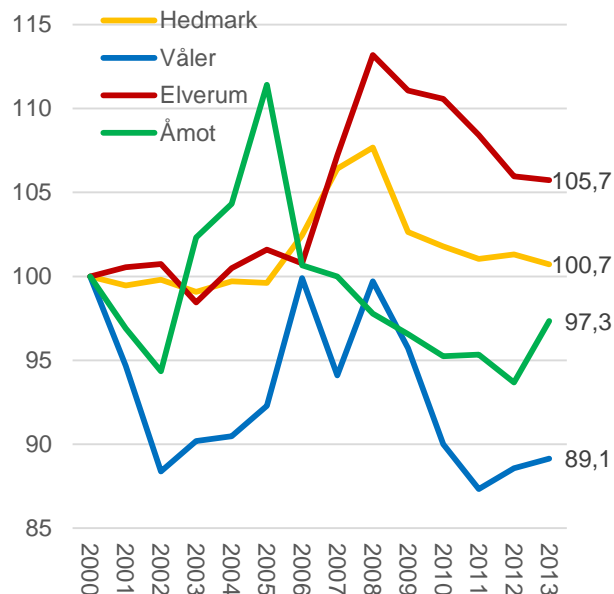
Figur 11: Indeksert vekst i antall arbeidsplasser i offentlig og privat sektor i Elverumregionen og Norge, fra 2000 til 2013. Antall arbeidsplasser i 2000 = 100.

2.1.3 Indeksert vekst i privat sektor

Veksten i privat sektor er ujevnt fordelt på kommunene i Elverumregionen. Elverum har hatt relativt best utvikling, med en vekst i antall arbeidsplasser i næringslivet på 5,7 prosent fra 2000 til 2013. Dette er bedre enn fylkessnittet, men dårligere enn utviklingen nasjonalt. Elverum har mistet mange arbeidsplasser i privat sektor etter finanskrisen.

Våler har hatt verst utvikling. Våler har mistet hver tidende arbeidsplass i næringslivet etter 2000.

Mens Elverum hadde fortsatt nedgang fra 2012 til 2013, hadde både Åmot og Våler oppgang i denne perioden. Kanskje er den negative utviklingen på retur?

Figur 12: Indeksert arbeidsplassutvikling i næringslivet i kommunene i Elverumregionen, Hedmark og Norge. Antall arbeidsplasser i 2000 = 100.

2.1.4 Vekst i privat sektor etter finanskrisen

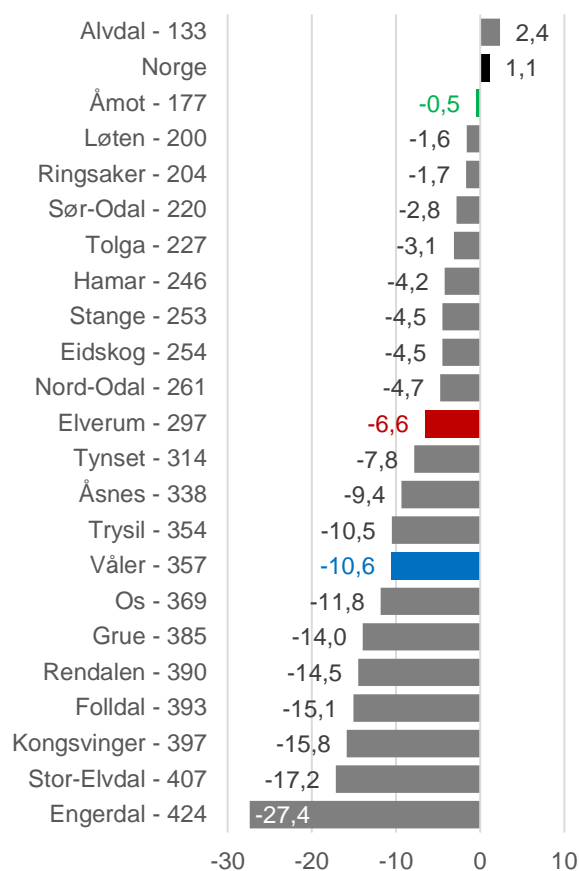
Vi vil ha et fokus på utviklingen etter finanskrisen i denne rapporten. Før finanskrisen var hele Norge preget av høykonjunktur, og nesten alle steder opplevde høy arbeidsplassvekst. Etter finanskrisen har veksten vært svært ujevnt fordelt. Mange steder på Vestlandet har hatt vekst, mens mange steder på Østlandet har hatt nedgang. Det gjelder spesielt for Hedmark.

Figuren til høyre viser veksten i antall arbeidsplasser i privat sektor i kommunene i Hedmark etter finanskrisen. Kommunene er rangert mht. arbeidsplassvekst blant alle kommunene i Norge.

Blant kommunene i Hedmark har bare Alvdal hatt vekst i næringslivet etter finanskrisen.

Åmot har nesten like mange arbeidsplasser i næringslivet i dag som før finanskrisen.

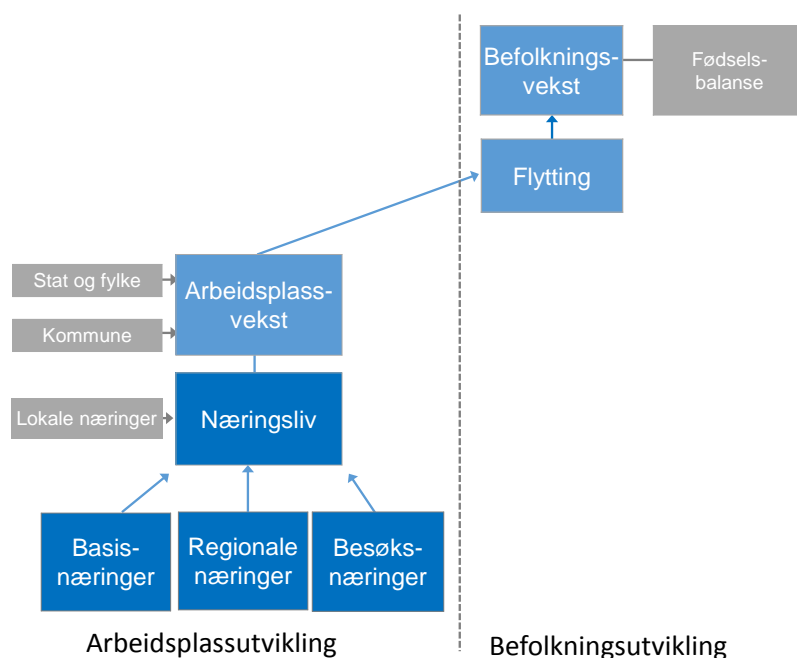
Elverum og Våler har mistet mange arbeidsplasser i næringslivet etter finanskrisen, og de rangerer også under middels blant alle kommunene i Norge.

Figur 13: Vekst i antall arbeidsplasser i privat sektor i Norge og kommunene i Hedmark, 2008-2013. Kommunene er rangert mht. arbeidsplassvekst blant de 428 kommunene i Norge.

2.2 Næringstyper

Vi har nå beskrevet utviklingen i antall arbeidsplasser i næringslivet. Det er utviklingen i næringslivet vi ønsker å analysere og forstå. Det er fordi det først og fremst er næringsutviklingen som er i fokus når en ønsker å stimulere til vekst.

Figur 14: Attraktivitetsmodellen. Privat sektor deles inn i fire næringstyper: Lokale næringer, basisnæringer, regionale næringer og besøksnæringer

Det finnes mange forskjellige bransjeinndelinger¹. For vårt formål har vi del opp næringslivet i fire strategiske næringstyper.

Basisnæringer er næringsliv som konkurrerer på et nasjonalt eller internasjonalt marked. Basisnæringene produserer varer eller tjenester på et sted, som selges og konsumeres hovedsakelig utenfor stedet der produksjonen foregår. Primærnæringer som landbruk og gruver og industri, tilhører basisnæringene. Samtidig er det en del tjenesteproduksjon som også defineres som basisnæringer. Dette er tjenester som IT, telekom og teknologiske tjenester. Basisnæringene regnes ofte som «motoren» i økonomien. Det er ut ifra basisnæringene mye annen næringsvirksomhet blir skapt.

Besøksnæringer er næringsliv som kjennetegnes av at kunden må være personlig til stede. Besøksnæringene inkluderer all turisme, men også butikkhandel og en del personlige tjenester. Stedets egne innbyggere og besøkende er kunder hos besøksnæringene.

De *regionale* næringene består av bransjer som både har annet næringsliv og offentlige institusjoner og befolkningen som kunder, og som hovedsakelig retter seg mot et regionalt marked. Det er bransjer som bygg og anlegg, transport og forretningsmessig tjenesteyting. Vi finner ofte en konsentrasjon av de regionale næringene i byer og sentra. Det er en sammensatt næringstype, og vi antar at det er ulike drivere for vekst i de regionale næringene.

Lokale næringer er næringsliv som leverer tjenester til den lokale befolkningen, og som i stor grad substituerer tjenester fra offentlig sektor. Dette er tjenester som barnehager, skoler, primærhelsetjenester og renovasjon. De lokale næringene er som regel substitutter for offentlige tjenester. I analysene framover vil vi derfor slå kommunal sektor og lokale næringer sammen. Vi ser at lokale næringer har fått en grå farge i diagrammet.

2.2.1 Bransjer

I tabellen under ser vi hvilke bransjer som inngår i de strategiske næringstypene, og vi ser antall arbeidsplasser i hver bransje. Det er denne utviklingen i antall ansatte i disse bransjene og næringstypene som til sammen utgjør hele næringslivet, og som vi ønsker å analysere og forstå. Rutene i tabellen er fargekodet på en skala fra mørk blå til mørkerød. Mørkeblå er flest antall arbeidsplasser, og mørkerød er færrest antall arbeidsplasser.

Tabell 1: Antall arbeidsplasser i de strategiske næringstypene og i de enkelte bransjene i Elverumregionen. De siste tre kolonnene viser antall arbeidsplasser i hver kommune i 2013.

		Bransje	Elverumregionen					Våler	Elverum	Åmot	
			2000	2005	2008	2011	2012	2013	2013	2013	2013
Basis	Industri	Anna industri	812	638	587	491	446	446	273	152	21
		Næringsmidler	338	317	337	332	350	339	2	336	1
		Olje og gass utvinning									
		Prosessindustri	288	209	199	218	210	209		209	
		Verkstedindustri	426	328	349	211	172	172	3	159	10
	Natur	Fisk	8	2	3	4	4	4	1	2	1
		Gruve	16	12	14	18	24	28	3	23	2
		Landbruk	615	587	580	513	542	544	168	255	121
	Tekn	Olje og gass			1	1					
		Teknisk/vitenskap	58	98	137	136	139	134	3	122	9
Tele og IKT		40	50	49	41	41	34	1	32	1	
Besøk	Aktivitet	274	280	344	380	372	269	18	185	66	
	Handel	1 455	1 497	1 603	1 542	1 571	1 573	70	1 335	168	
	Overnatting	127	115	136	130	111	143	7	108	28	
	Servering	173	212	168	173	156	173	5	157	11	
	Lokal	292	440	514	579	574	595	61	484	50	
Regional	Agentur og Engros	191	194	214	228	211	225	17	197	11	
	Bygg og anlegg	737	853	1 009	987	933	946	84	693	169	
	Diverse	663	725	776	684	685	728	106	524	98	
	Finans, eiendom, utleie	190	215	211	260	254	240	21	194	25	
	Forr tjenesteyting	273	347	404	422	399	412	24	364	24	
	Transport	424	374	358	332	351	357	67	228	62	
	Utleie av arbeidskraft	6	22	109	8	9	10	2	7	1	
Totalsum		7 406	7 515	8 102	7 690	7 554	7 581	936	5 766	879	

Basisnæringene er delt inn i tre underkategorier, industri, naturbaserte næringer og teknologiske tjenester. Industri omfatter tradisjonell industri som næringsmiddel- og prosessindustri. «Anna industri» har over 400 arbeidsplasser i Elverumregionen, men antallet har blitt nesten halvert siden 2000. Næringsmiddelindustrien har omtrent like mange arbeidsplasser i dag som i 2000. Det meste av næringsmiddelindustrien er i Elverum, slik det framkommer av de siste tre kolonnene av tabellen. Innen de naturbaserte næringene er det landbruket som er størst. De teknologiske tjenestene er ganske små i Elverumregionen. Det meste av det som er av arbeidsplasser innen disse bransjene er i Elverum.

Besøksnæringene inkluderer bransjer som aktivitet, handel, overnatting og servering. Handelsbransjen er klart størst, og antallet arbeidsplasser har økt siden 2000. De fleste arbeidsplassene innen handelen er i Elverum.

De regionale næringene inkluderer «fysisk tunge» yrker som bygg og anlegg og transport, så vel som «kontoryrker» som bankvesen (forretningsmessig tjenesteyting) og finans. Diverse-kategorien inkluderer arbeidsgiver- og arbeidstakerorganisasjoner, frivillige organisasjoner, trafikkskoler m.m. Bygg- og anleggsbransjen og diverse-kategorien er størst, men de er også forholdsvis mange arbeidsplasser innen forretningsmessig tjenesteyting og transport. Forretningsmessig tjenesteyting har hatt vekst i antall arbeidsplasser, mens transportbransjen har hatt nedgang.

2.2.2 Næringstyper i Elverumregionen og i Norge

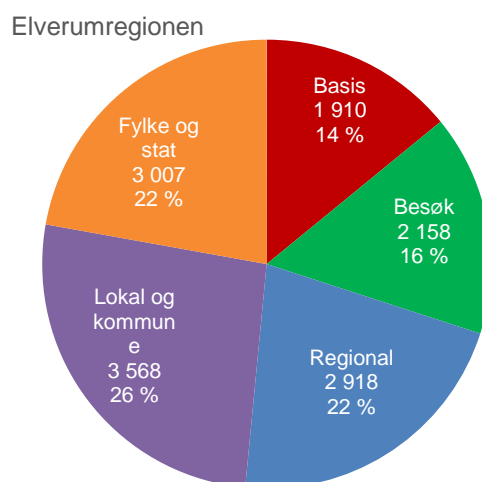
Statlig og fylkeskommunal sektor er forholdsvis stor i Elverumregionen. Hele 22 prosent av arbeidsplassene er i disse sektorene. På landsbasis utgjør arbeidsplassene i statlig og fylkeskommunal sektor 13 prosent av arbeidsplassene.

Kommunal sektor og lokale næringer utgjør også en stor del av arbeidsplassene, og andelen er større enn andelen nasjonalt.

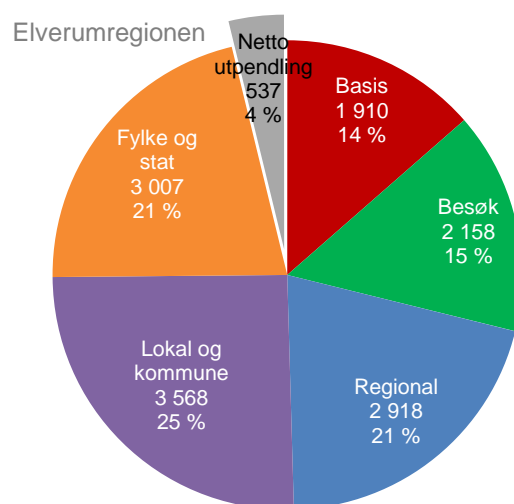
Privat sektor er forholdsvis liten i Elverumregionen.

Basisnæringene er mindre i Elverumregionen enn i landet som helhet, besøksnæringene er noe større. De regionale næringene er små. 22 prosent av arbeidsplassene i Elverum er i de regionale næringene, mens de regionale næringene utgjør 32 prosent av arbeidsplassene nasjonalt.

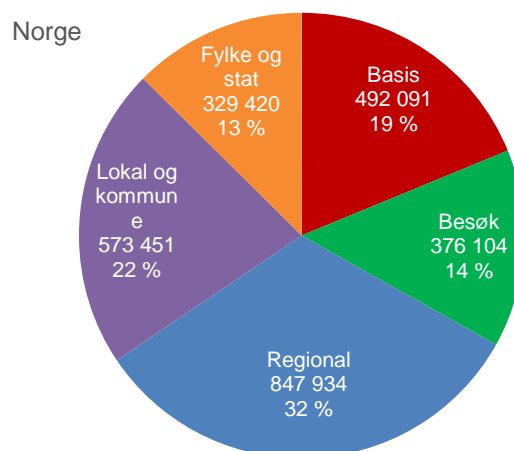
I det midterste diagrammet har vi inkludert et kakestykke som viser netto-utpendlingen. Netto-utpendlingen er positiv. Det betyr at det er flere som pendler ut av Elverumregionen enn inn. Hele kaken utgjør samlet sysselsetting i Elverumregionen.

Figur 15: Antall arbeidsplasser i de ulike næringstypene samt i offentlig sektor i Elverumregionen i 2013.

Figur 16: Antall arbeidsplasser i offentlig og privat sektor i Elverumregionen samt netto utpendling, i 2013. Hele kaken viser samlet sysselsetting.

Figur 17: Antall arbeidsplasser i offentlig og privat sektor i Norge i 2013. På landsbasis er antall arbeidsplasser lik sysselsettingen.

2.2.3 Vekst i næringstypene og offentlig sektor

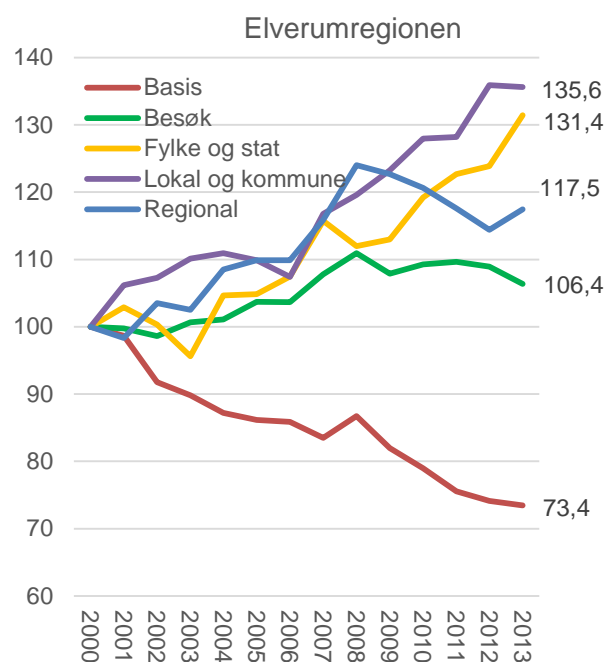
Fra 2000 til 2013 har mer enn hver fjerde arbeidsplass i basisnæringene i Elverumregionen forsvunnet. På forrige side så vi at basisnæringene i Elverumregionen er mindre enn i landet som helhet. Det at så mange arbeidsplasser har forsvunnet i løpet av de siste tretten årene, kan forklare denne relativt lave andelen.

Kommunal sektor/lokal næringer har vokst mest, og veksten har vært høyere enn veksten nasjonalt.

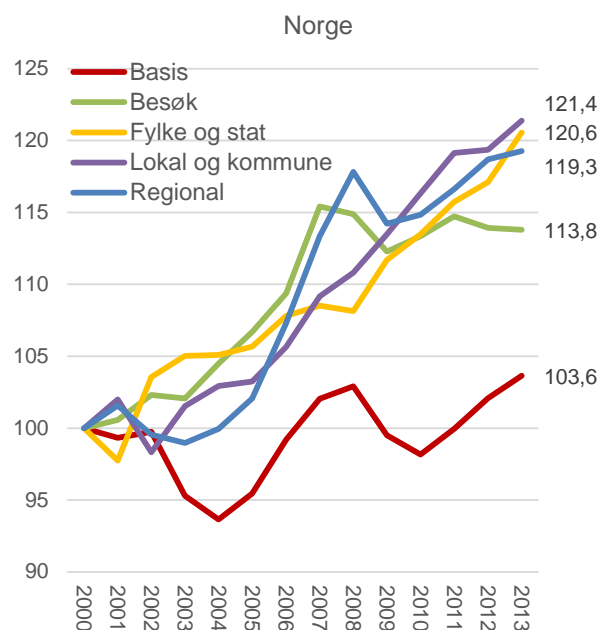
Fylkeskommunal og statlig sektor har også hatt høy vekst, og veksten har vært høyere enn veksten på landsbasis.

De regionale næringene har vokst, men veksten har vært litt svakere enn veksten på landsbasis.

Besøksnæringene hadde vekst fram til finanskrisen. Deretter har det vært en svak nedgang. Slik har det også vært i landet som helhet, men i Norge har veksten vært høyere enn i Elverumregionen.

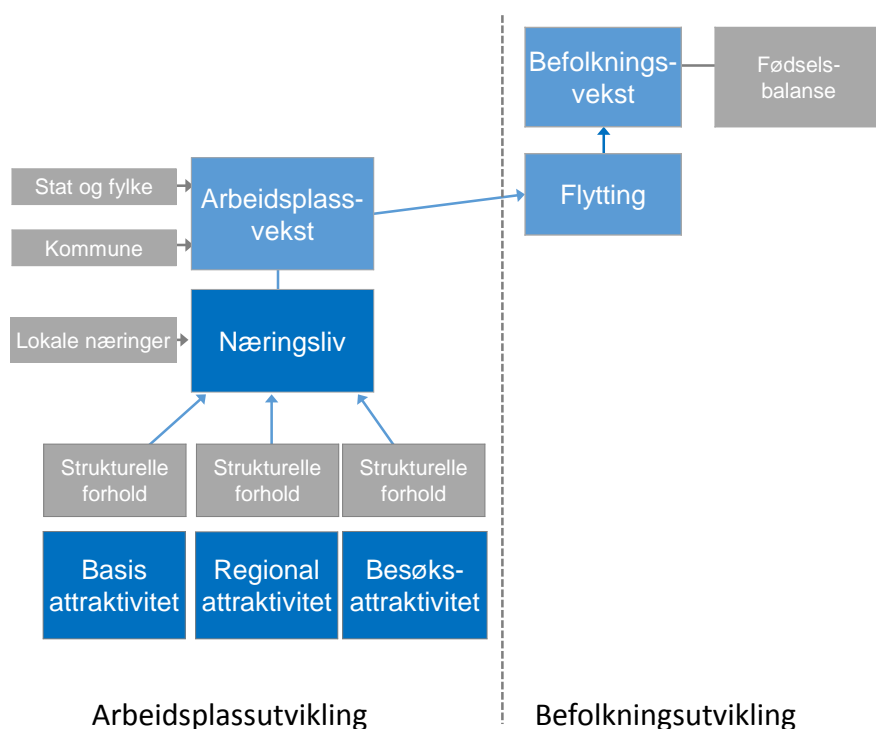
Figur 18: Indeksert arbeidsplassvekst i de ulike næringstypene og i offentlig sektor i Elverumregionen fra 2000 til 2013. Antall arbeidsplasser i 2000 = 100.

Figur 19: Indeksert arbeidsplassvekst i de ulike næringstypene og i offentlig sektor i Norge fra 2000 til 2013. Antall arbeidsplasser i 2000 = 100.

2.3 Strukturelle forhold og attraktivitet

Vi har nå beskrevet utviklingen i de enkelte strategiske næringstypene. Det neste spørsmålet er hvorfor utviklingen har vært slik. Kan vi avdekke de viktigste drivkreftene bak den faktiske utviklingen?

Figur 20: Attraktivitetsmodellen – den delen av modellen som tar for seg arbeidsplassutviklingen

Vi vil i resten av dette kapitlet analysere hvor mye av utviklingen i de tre næringstypene som kan forklares av strukturelle forhold, og hvor mye som har sin forklaring i interne forhold. Strukturelle forhold som ikke kan påvirkes i særlig grad i regionen, men som har en signifikant påvirkning på næringslivets utvikling. Hvis utviklingen kan forklares fullt ut av de strukturelle forholdene, betyr det at utviklingen er «som normalt» i regionen. Det vil si at næringslivet utvikler seg som statistisk forventet ut fra forutsetningene. Dersom utviklingen avviker fra det statistisk normale, tyder det på at det har skjedd noe spesielt i regionen som ikke skyldes ytre forhold. Dersom en har et spesielt godt og effektivt næringsarbeid i regionen, vil det kunne føre til at utviklingen blir bedre enn de strukturelle forutsetningene tilsier. Da vil målingene vise at attraktiviteten er høy. Høy attraktivitet kan også skyldes at de største bedriftene har vært spesielt dyktige. Og så kan det være spesielle forhold i regionen som har hatt betydning, men som ikke fanges opp i de statistiske analysene. Attraktivitetsanalysene vil derfor gi en pekepinn, men må tolkes med varsomhet, og helst på bakgrunn av lokalt kjennskap til utviklingen på stedet.

2.4 Bransjestrukturen

Vi skal nå se nærmere på bransjestrukturen.

Bransjestrukturen er et forhold som har stor betydning for utviklingen, og da spesielt i basisnæringene. Det er fordi basisnæringene er svært ujevnt fordelt mellom regioner, og fordi utviklingen i den enkelte bransjen i basisnæringene svinger sterkt.

Hvilke bransjer har Elverumregionen mye av, relativt til landet som helhet? For å få fram dette bruker vi lokaliseringkvotienter (LQ). LQ for en bransje beregnes gjennom å ta andelen av antall arbeidsplasser i bransjen i forhold til sysselsettingen på stedet, og dele på tilsvarende andel på landsbasis. Hvis tallet er større enn 1,0 betyr det at der er relativt mye av denne bransjen på stedet. Er tallet mindre enn 1,0 betyr det at det er lite av denne bransjen.

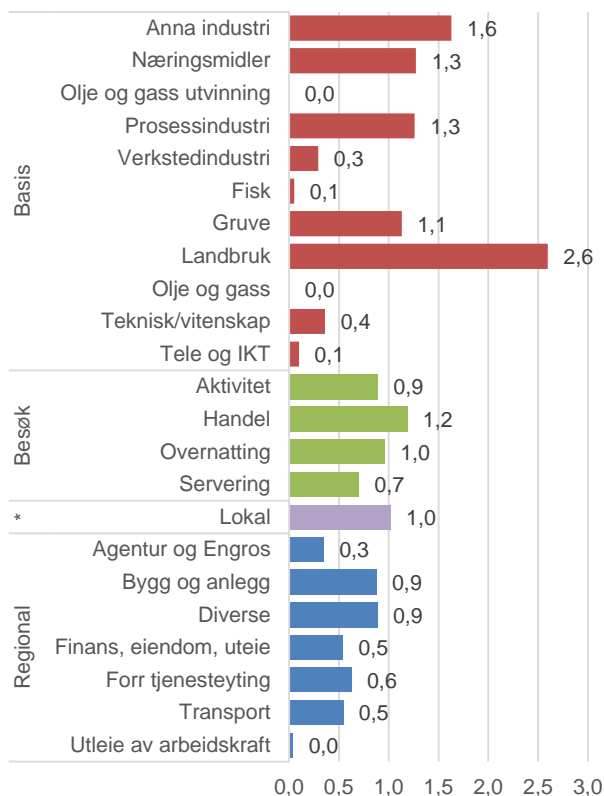
Det er mer enn dobbelt så mange som jobber innen landbruk i Elverumregionen enn i landet som helhet. Dette er en bransje som har mistet mer enn en fjerdedel av arbeidsplassene sine i Norge siden 2000. Siden Elverumregionen har mye av denne bransjen, vil de også kunne forvente å miste mange arbeidsplasser.

Det er for øvrig mer næringsliv knyttet til «anna industri», næringsmiddelindustri og prosessindustri i Elverumregionen enn i landet som helhet. Dette er også bransjer som har hatt nedgang i antall arbeidsplasser på landsbasis de siste tretten årene.

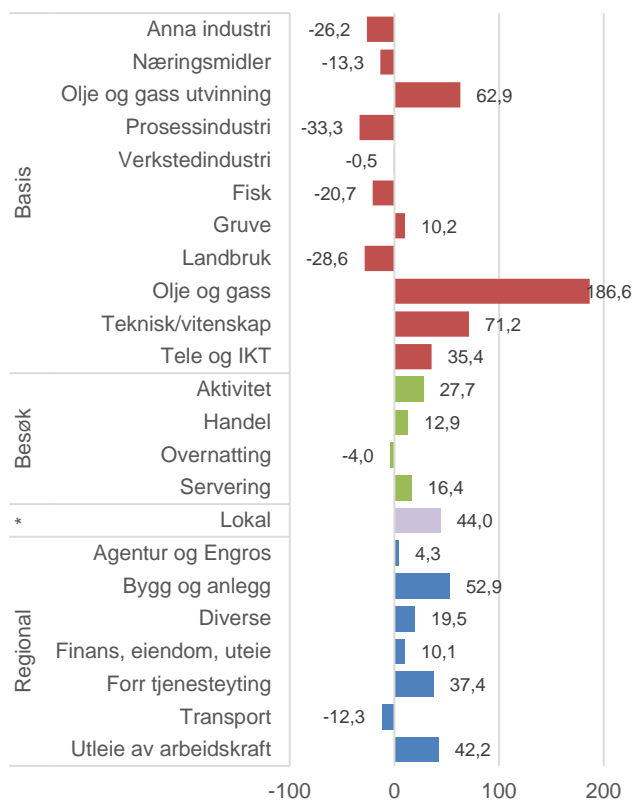
Andelen arbeidsplasser innen de teknologiske tjenestene er lav sammenliknet med andelen nasjonalt. Dette er bransjer som har vært i vekst i Norge de siste årene.

Handelsbransjen er forholdsvis stor i Elverumregionen, dette er en bransje som har vært i vekst siden 2000, men som har hatt nedgang etter finanskrisen.

Det er relativt lite næringsliv knyttet til de regionale næringene, slik vi også så av kakediagrammene tidligere.

Figur 21: Lokaliseringkvotienter for de ulike bransjene i Elverumregionen 2013.

Figur 22: Prosentvis vekst i antall arbeidsplasser fra 2000 til 2013 i Norge.

2.5 Basisnæringer, strukturelle forhold og attraktivitet

Basisnæringene betyr mye for den regionale utviklingen. Basisnæringene skaffer inntekter til regionen gjennom å selge varer og tjenester ut av regionen. Basisnæringene er også mest utsatt for konjunkturer og konkurranse. Samtidig har basisnæringene stort potensiale gjennom at de leverer varer på et nasjonalt og internasjonalt marked, og ikke er begrenset av etterspørsel i egen region.

Tabellen under viser antall arbeidsplasser i bransjene i basisnæringene i 2000 og 2013. Tabellen viser også endring i absolutte tall, prosentvis endring og vekstimpuls. Vekstimpulsen er endringen målt som andel av samlet sysselsetting, og er sammenliknet med vekstimpulsen nasjonalt. Begrepet vekstimpuls er ikke like intuitivt som arbeidsplassvekst, men den sier mer om hvordan veksten har bidratt til vekst i samlet sysselsetting enn det arbeidsplassveksten alene gjør. Gitt at et sted har én arbeidsplass innen en bransje, og at antall arbeidsplasser øker til to. Da har den prosentvise veksten vært på 100 prosent, men den ekstra arbeidsplassen har neppe bidratt til mye sysselsettingsvekst. Når vi ser på vekstimpulser, ser vi hvordan veksten bidrar i forhold til samlet vekst på stedet.

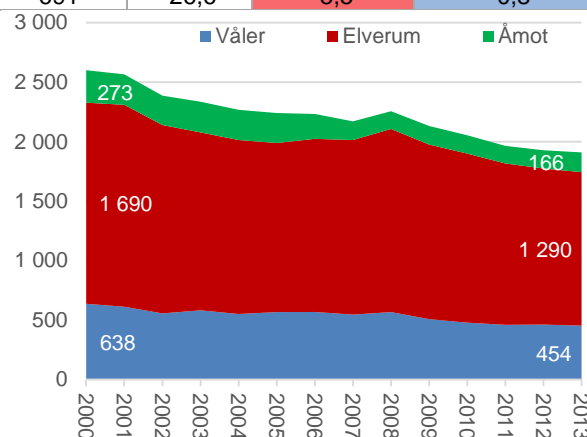
Tabell 2: Antall arbeidsplasser i bransjene i basisnæringene i Elverumregionen i 2000 og 2013. Absolutt og prosentvis endring, vekstimpuls i Elverumregionen og vekstimpuls på landsbasis.

	Bransje	2000	2013	Endring antall	Endring %	Vekstimpuls	Vekstimpuls Norge	
Basis	Industri	Anna industri	812	446	-366	-45,1	-2,9	-0,8
		Næringsmidler	338	339	1	0,3	0,0	-0,3
		Olje og gass utvinning			0		0,0	0,4
		Prosessindustri	288	209	-79	-27,4	-0,6	-0,7
		Verkstedindustri	426	172	-254	-59,6	-2,0	0,0
	Natur	Fisk	8	4	-4	-50,0	0,0	-0,2
		Gruve	16	28	12	75,0	0,1	0,0
		Landbruk	615	544	-71	-11,5	-0,6	-0,7
	Tekn tjenester	Olje og gass			0		0,0	1,0
		Teknisk/vitenskap	58	134	76	131,0	0,6	1,3
Tele og IKT		40	34	-6	-15,0	0,0	0,7	
Totalsum		2 601	1 910	-691	-26,6	-5,5	0,8	

Elverumregionen har som tidligere nevnt mistet mer enn hver fjerde arbeidsplass i basisnæringene siden 2000. Regionen har tapt 691 arbeidsplasser, og det tilsvarer 5,5 prosent av sysselsettingen. Det er anna industri og verkstedindustrien som har bidratt mest til nedgangen. Prosessindustrien og landbruket har også bidratt negativt, men ikke like mye.

Gruvedriften og tekniske og vitenskapelige tjenester har vokst, men vekten har ennå ikke kompensert for nedgangen i de øvrige bransjene.

Figuren til høyre illustrerer hvordan utviklingen har vært i de enkelte kommunene.

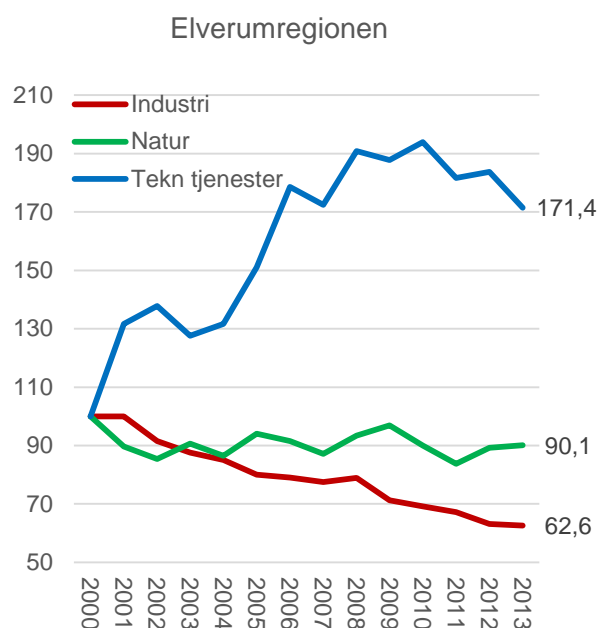
Figur 23: Antall arbeidsplasser i basisnæringene i kommunene i Elverumregionen, 2000-2013.

2.5.1 Indeksert vekst i basisnæringene

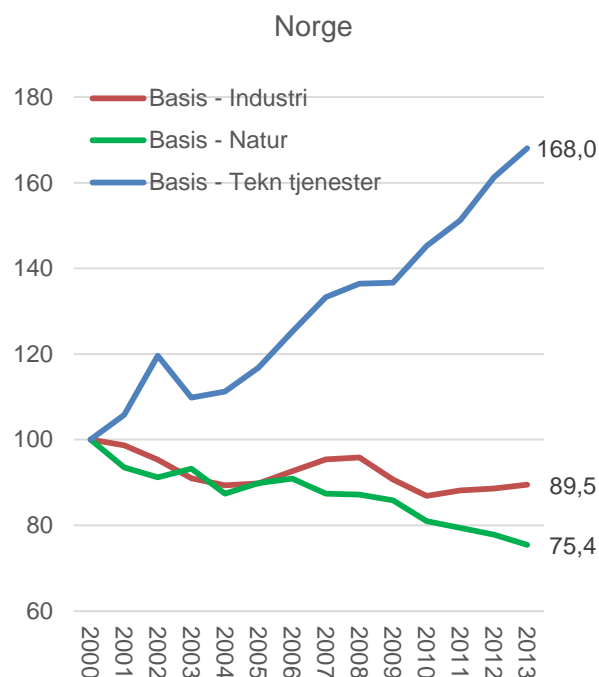
Basisnæringer omfatter de tjenestene som er mest konkurransutsatt, som tekniske tjenester, IKT og telekom. Disse tjenestene har hatt sterk vekst i Norge, og også i Elverumregionen. Veksten i de teknologiske tjenestene i Elverumregionen kulminerte i 2010. Etter det har det blitt litt nedgang i antall ansatte. Likevel er veksten i antall ansatte i de teknologiske tjenestene i Elverumregionen høyere fra 2000 til 2013 enn i resten av landet.

De naturbaserte bransjene i Elverumregionen domineres av landbruket. Antall arbeidsplasser i de naturbaserte bransjene i Norge sank med nesten 2 prosent fra 2000 til 2013. I Elverumregionen var nedgangen mindre enn ti prosent.

Antall ansatte i industrien i Elverumregionen har gått kraftig tilbake. Nedgangen her vært på hele 37,4 prosent fra 2000 til 2013, og nedgangen har vært jevn i hele perioden. På landsbasis hadde industrien en nedgang på 10,5 prosent. Industrinedgangen i Elverumregionen har dermed bidratt ganske negativt til den samlede arbeidsplassutviklingen.

Figur 24: Indeksert vekst i sub-næringene til basisnæringene i Elverumregionen, 2000-2013. Antall arbeidsplasser i 2000 = 100.

Figur 25: Indeksert vekst i sub-næringene til basisnæringene i Norge, 2000-2013

2.5.2 Nivå basisnæringer

Til høyre ser vi nivået til basisnæringene i kommunene i Hedmark i 2013. Nivået er målt som antall arbeidsplasser delt på sysselsettingen.

Våler har en stor del av næringslivet knyttet til basisnæringene. Både industrien og landbruket er stort i denne kommunen. Våler har et høyere nivå på basisnæringen enn de fleste andre kommuner. Åmot har særdeles lite næringsliv tilknyttet basisnæringene. Det meste av det som er, er tilknyttet landbruket. Elverum har også et under middels nivå på basisnæringene når vi sammenlikner kommunen med de andre kommunene i Norge. Industrien er størst. Nivået i Elverumregionen som helhet er litt større enn i Elverum.

2.5.3 Vekstimpulser etter finanskrisen

Figuren til høyre viser veksten i basisnæringene etter finanskrisen i kommunene i Hedmark og i Elverumregionen. Veksten er målt som endring i antall arbeidsplasser som andel av sysselsettingen.

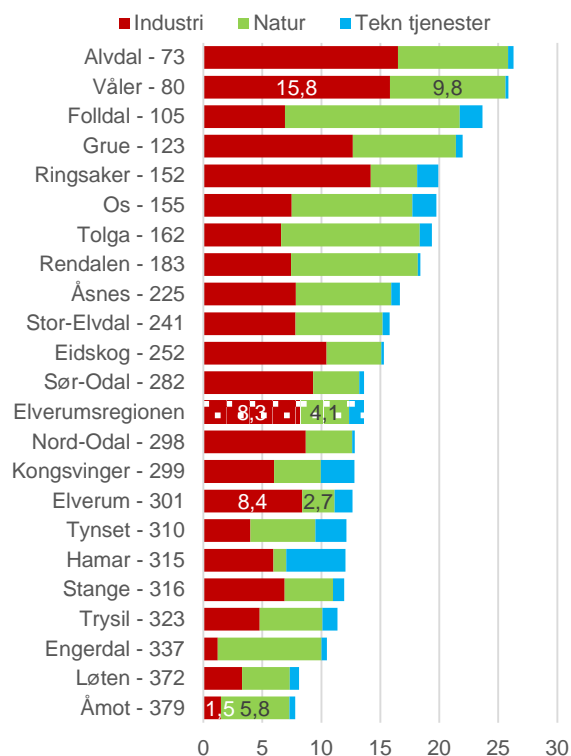
Åmot er en av de få kommunene i Norge som har hatt arbeidsplassvekst i de naturbaserte næringene etter finanskrisen. I Norge har nedgangen i de naturbaserte næringene tilsvart 1,9 prosent av sysselsettingen.

Våler har mistet mange arbeidsplasser i basisnæringene etter finanskrisen. Industrien er hardest rammet, men også i de naturbaserte næringene har det forsvunnet mange arbeidsplasser.

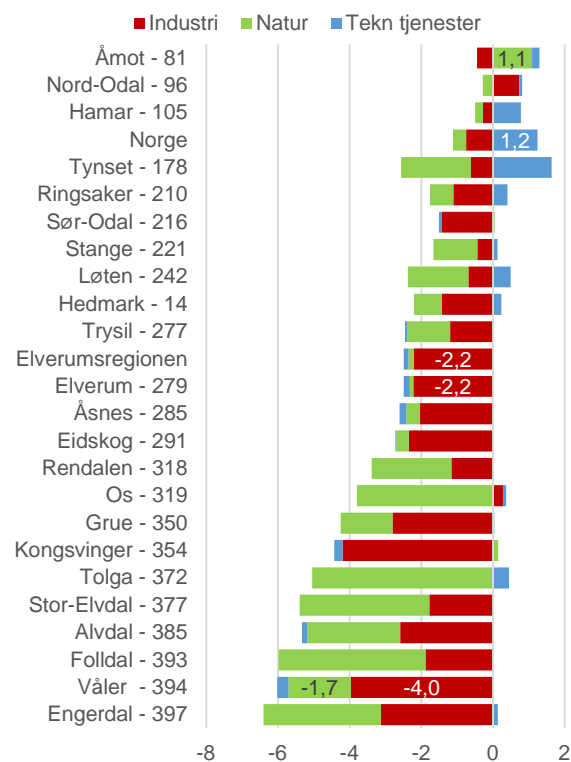
Elverum har mistet mange arbeidsplasser i industrien.

Elverumregionens utvikling i basisnæringene etter finanskrisen har vært som utviklingen i Elverum: sterk nedgang i industrien og svak nedgang i de teknologiske tjenestene og i de naturbaserte næringene.

I Norge har de teknologiske tjenestene hatt vekst etter finanskrisen, mens industrien og de naturbaserte næringene har hatt nedgang.

Figur 26: Nivå, dvs. antall arbeidsplasser som prosentvis andel av sysselsettingen, i basisnæringene i kommunene i Hedmark i 2013.

Figur 27: Endring i antall arbeidsplasser som prosent av sysselsetting, kommunene i Hedmark, Elverumregionen og Norge, 2008-2013. Kommunene er rangert blant landets 428 kommuner. Hedmark er rangert blant de 19 fylkene.

2.5.4 Bransjustert vekst

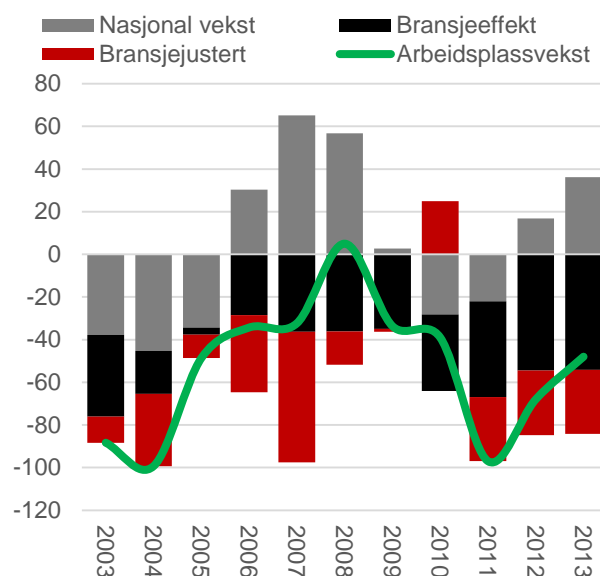
Vi kan dekomponere veksten i basisnæringene i tre faktorer: For det første vil den nasjonale veksten i basisnæringene prege utviklingen. Vi ser i figuren at det var høy nasjonal vekst i årene 2006-2008. Deretter kom finanskrisen og reduserte den nasjonale veksten. Den nasjonale veksten viser hvordan konjunktorene har påvirket veksten i basisnæringene i Elverumregionen. Deretter har vi målt hvor mye av veksten som skyldes bransjestrukturen. I Elverumregionen har bransjestrukturen virket negativt i alle periodene. Vi har sett at Elverumregionen har mye av bransjer som har hatt nedgang, og lite av de bransjene som har hatt vekst. I figuren har vi regnet ut nøyaktig hvor mye denne bransjestrukturen har påvirket arbeidsplassutviklingen i basisnæringene.

Den bransjusterte veksten viser hvor mye av utviklingen i basisnæringene som ikke skyldes nasjonale konjunkturer eller bransjestrukturen. Dette er forhold som ikke kan forklares av ytre forhold, og som må finne sin forklaring innad i regionen. De siste tre årene har veksten i basisnæringene vært dårligere enn de strukturelle forholdene skulle tilsi. Elverumregionen har derfor ikke vært attraktiv for basisnæringer de siste årene. Det er bare i ett år at Elverumregionen har hatt positiv bransjustert vekst i basisnæringene.

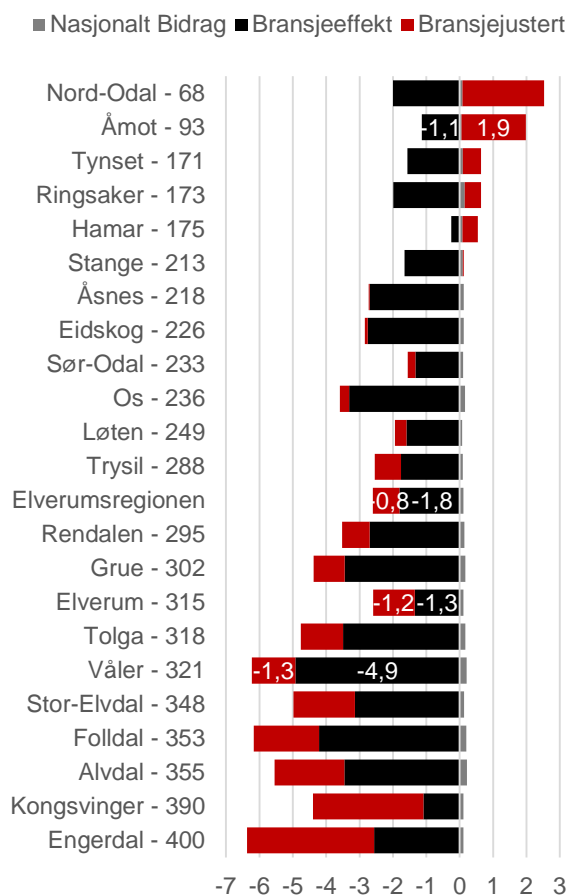
2.5.5 Bransjustert vekst i kommunene etter finanskrisen

Åmot har vært attraktiv for basisnæringer etter finanskrisen. Til tross for dårlige strukturelle forhold, har basisnæringene vært i vekst. Åmot rangerer over middels blant kommunene i Norge

Elverum og Våler har hatt negativ bransjustert vekst, og bidrar til at Elverumregionen har hatt negativ bransjustert vekst etter finanskrisen og ikke vært attraktiv for basisnæringer.

Figur 28: Årlig endring i antall arbeidsplasser i basisnæringene i Elverumregionen, dekomponert i nasjonalt bidrag, bransjeeffekt og bransjustert vekst. Tre års glidende gjennomsnitt.

Figur 29: Vekstimpulser i basisnæringene i kommunene i Hedmark og Elverumregionen fra 2008 til 2013, dekomponert i nasjonalt bidrag, bransjeeffekt og bransjustert vekst. Rangering mht. bransjustert vekst blant de 428 kommunene.

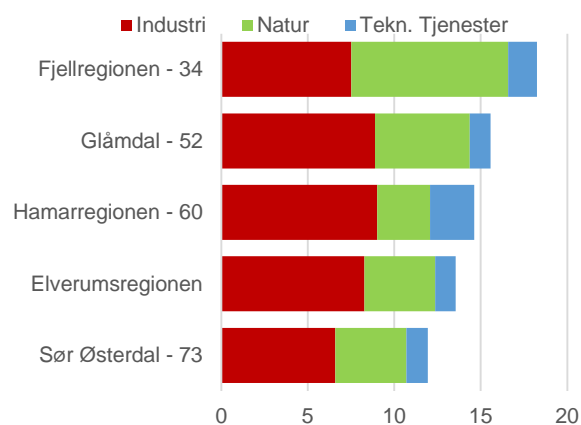
2.5.6 Basisnæringenes utvikling i regionene

Vanligvis deler vi Hedmark inn i fire politiske regioner, Fjellregionen, Glåmdal, Hamarregionen og Sør-Østerdal. Våler er en del av Glåmdal, mens Elverum og Åmot er en del av Sør-Østerdal.

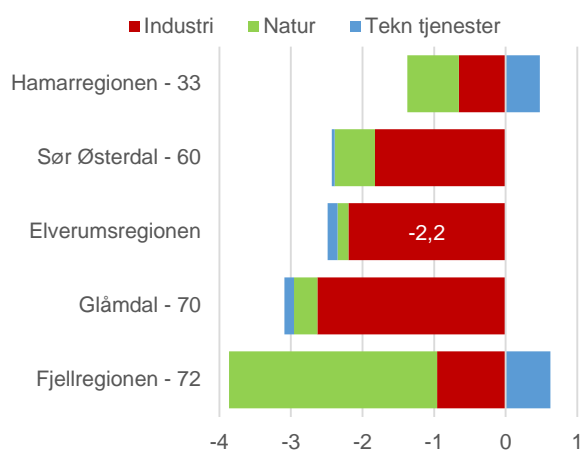
I figurene til høyre har vi analysert basisnæringenes utvikling i regionene. Vi har også inkludert Elverumregionen. På den måten kan vi se hvordan Elverumregionen skiller seg ut fra de andre regionene. Elverumregionen overlapper deler av Glåmdal og Sør-Østerdal.

Dersom Elverumregionen hadde vært en definert region, ville regionen hatt lite næringsliv knyttet til basisnæringene, og arbeidsplassutviklingen etter finanskrisen ville ha vært svak. Nedgangen i industrien etter finanskrisen har tilsvart 2,2 prosent av samlet sysselsetting.

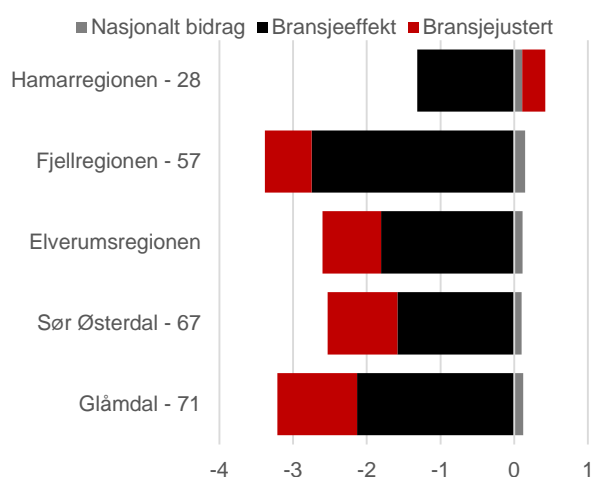
Mye av nedgangen ville kunnet forklares av strukturelle forhold, men utviklingen har vært enda dårligere enn forutsetningene skulle tilsi. Elverumregionen har ikke vært attraktiv for basisnæringer. Sør-Østerdal og Glåmdal har imidlertid vært mindre attraktive enn Elverumregionen. Hamarregionen har vært attraktiv for basisnæringer. Den bransjusterte veksten har vært positiv.

Figur 30: Nivå, dvs. antall arbeidsplasser som prosentvis andel av sysselsettingen, basisnæringer, regionene i Hedmark og Elverumregionen. Rangering blant 84 regioner.

Figur 31: Vekstimpulser fra basisnæringene i perioden 2008-2013. Regionene er rangert blant landets 84 regioner.

Figur 32: Vekstimpulser fra basisnæringene, 2008-2013, dekomponert i nasjonal vekst, bransjeeffekt og bransjustert vekst. Regionene er rangert blant landets 84 regioner.

2.6 Besøksnæringer, befolkningseffekt og besøksattraktivitet

Besøksnæringer er ikke bare turisme. Handelsbransjen er størst blant besøksnæringene.

Besøksnæringene omsetter mest til egen befolkning. Steder med befolkningsvekst kan derfor forvente arbeidsplassvekst i besøksnæringene. Dette må vi justere for når vi skal analysere arbeidsplassutviklingen i besøksnæringene.

I tabellen under presenterer vi hovedtallene for besøksnæringene i Elverumregionen.

Tabell 3: Antall arbeidsplasser i besøksnæringene i Elverumregionen i 2000 og 2013, absolutt og prosentvis endring, vekstimpuls og vekstimpuls på landsbasis i samme periode.

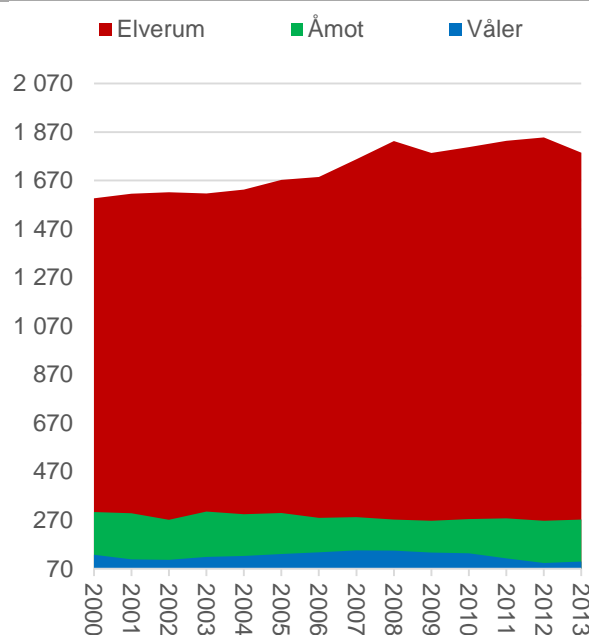
Næring	Bransje	2000	2013	Endring antall	Endring %	Vekstimpuls	Vekstimpuls Norge
Besøk	Aktivitet	274	269	-5	-1,8	0,0	0,5
	Handel	1 455	1 573	118	8,1	0,9	1,2
	Overnatting	127	143	16	12,6	0,1	-0,1
	Servering	173	173	0	0,0	0,0	0,3
	Totalsum	2 029	2 158	129	6,4	1,0	2,0
	Sysselsatte	12 652	14 098	1 446	11,4		

Det var 129 flere arbeidsplasser i besøksnæringene i 2013 enn i 2000. 118 av dem er innenfor handel.

Det var fem færre arbeidsplasser i aktivitetsnæringene i 2013 enn i 2000. Det er like mange arbeidsplasser innen serveringsbransjen i dag som i 2000.

Den samlede veksten i besøksnæringene har tilsvart 1 prosent av samlet sysselsetting. I landet som helhet har veksten i besøksnæringene vært dobbelt så stor.

Besøksnæringer konsentrerer seg ofte til større byer eller tettsteder. Det er derfor ikke overraskende at de fleste arbeidsplassene innenfor besøksnæringene i Elverumregionen er i Elverum, slik det framkommer av figuren til høyre.

Figur 33: Antall arbeidsplasser i besøksnæringene i kommunene i Elverumregionen.

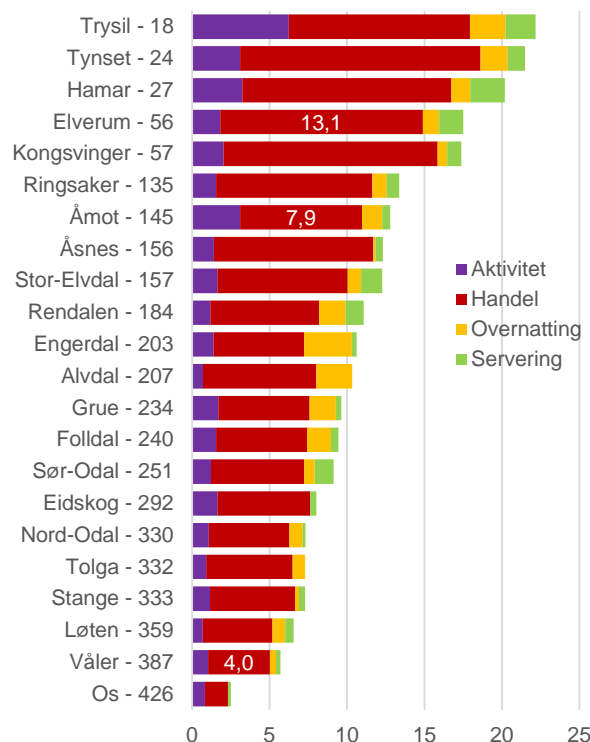
2.6.1 Besøksnæringer nivå

Figur 31 til høyre viser nivået på besøksnæringene i kommunene i Hedmark. Nivået er målt som antall arbeidsplasser som andel av samlet sysselsetting.

Sammenliknet med de fleste andre kommuner i Norge, har Elverum en høy andel næringsliv tilknyttet besøksnæringene. Bare Trysil, Tynset og Hamar har en større andel av næringslivet sitt knyttet til besøksnæringene i Hedmark. Elverum har mye handel, som viser at Elverum er et regionalt handelssenter.

Åmot har også mer besøksnæringer enn de fleste andre kommuner.

Våler har svært lite av næringslivet sitt knyttet til besøksnæringene. Befolkningen i Våler ser ut til å bruke besøksnæringene i Elverum eller Kongsvinger.

Figur 34: Nivå, antall arbeidsplasser i besøksnæringene som andel av sysselsettingen, i kommunene i Hedmark i 2013. Rangering blant landets 428 kommuner.

2.6.2 Vekstimpulser etter finanskrisen

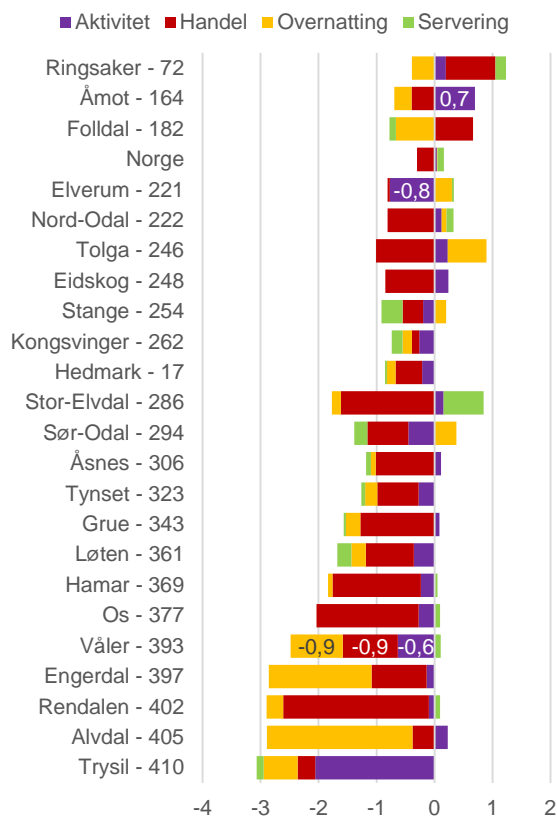
Figur 35 viser vekstimpulsene fra besøksnæringene i kommunene i Hedmark fra perioden 2000-2013. Figuren viser hva arbeidsplassveksten i besøksnæringene har utgjort som andel av sysselsettingen. Vekstimpulsene er rangert til venstre etter samlet vekstimpuls for besøksnæringene.

Åmot har hatt over gjennomsnittlig vekst i besøksnæringene etter finanskrisen. Veksten i antall arbeidsplasser i aktivitetsnæringene har tilsvart 0,7 prosent av sysselsettingen. Handels- og overnattingsbransjen har hatt nedgang. Det er aktivitetsnæringene som har skapt vekstimpulsene i Åmot.

Elverum har hatt nedgang i aktivitetsnæringene, men vekst i overnattingsbransjen.

Elverum har hatt nedgang i aktivitetsnæringene, men vekst i overnattingsbransjen.

Våler er blant kommunene i Norge med svakest utvikling i besøksnæringene etter finanskrisen.

Figur 35: Vekstimpulser, dvs. endring i antall arbeidsplasser i besøksnæringene som andel av sysselsettingen, kommunene i Hedmark, 2008-2013. Rangering blant landets 428 kommuner.

2.6.3 Dekomponering av veksten i besøksnæringene

For å forklare hva veksten skyldes, har vi tidligere dekomponert veksten i nasjonalt bidrag, bransjeeffekt og bransjustert vekst. Det som kjennetegner besøksnæringene er at kunden må være personlig til stede. Handelen er den største av besøksnæringene, og besøksnæringene omsetter mye til egen befolkning. Da vil steder med befolkningsvekst kunne forvente en øking i besøksnæringene. Dette må vi justere for. Vekst utover det befolkningsutviklingen skulle tilsi kaller vi endring i besøksoverskudd, og dette er et mål på besøksattraktiviteten.

I figur 36 viser en røde linjen den årlige veksten i antall arbeidsplasser i besøksnæringene. Veksten er dekomponert i nasjonalt bidrag, befolkningseffekt og endring i besøksoverskudd.

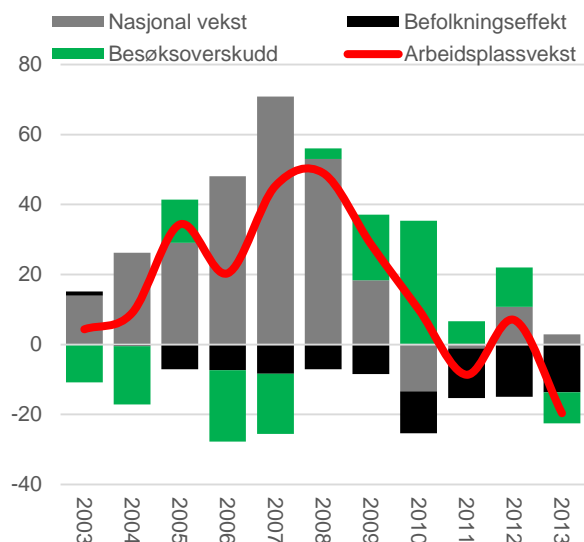
Endringene i besøksoverskuddet, som er en indikator for besøksattraktivitet, har vært positiv i flere år etter finanskrisen, men negativ det siste året. Elverumregionen har gått fra å være attraktiv for besøk, til ikke lenger å være det i 2013.

Alle steder i Norge har kunnet forvente noe nedgang i besøksnæringene etter finanskrisen, siden Norge som helhet har hatt nedgang i besøksnæringene etter 2008.

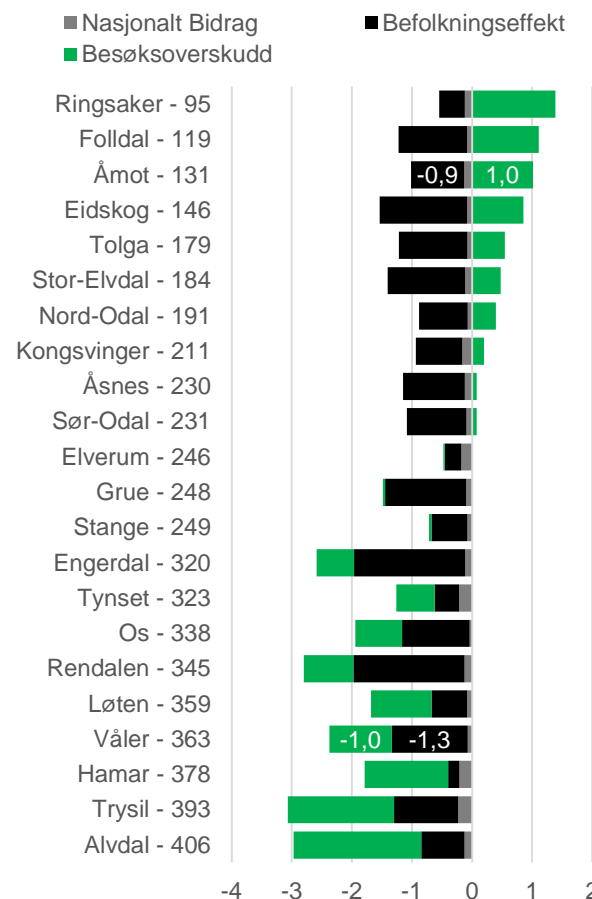
Åmot har hatt en bedre utvikling enn befolkningseffekten skulle tilsi. Åmot har vært attraktiv for besøk.

Våler har hatt en negativ bransjejustert vekst i besøksnæringene, og har dermed ikke vært attraktiv for besøk.

I Elverum har veksten i besøksnæringene vært som forventet av befolkningsutviklingen.

Figur 36: Årlig vekst i besøksnæringene i Elverumregionen, dekomponert i nasjonalt bidrag, befolkningseffekt og endring i besøksoverskudd. Tre års glidende gjennomsnitt.

Figur 37: Vekstimpulser fra besøksnæringene fra 2008 til 2013 i kommunene i Hedmark dekomponert i nasjonalt bidrag, befolkningseffekt og befolkningsoverskudd. Kommunene er rangert mht. besøksoverskudd.

2.7 Regionale næringer, struktur og attraktivitet

De regionale næringene er sammensatt av mange ulike bransjer. På landsbasis er det de regionale næringene som er størst og vokser mest, hvis vi ser bort fra offentlig sektor. De regionale næringene er mest konsentrert i de store byene, men de aller fleste kommuner, også små, har en viss grad av regionale næringer, f.eks. bygg og anlegg, transport og forretningsmessige tjenester.

Tabell 4: Antall arbeidsplasser i de regionale næringene 2000 og 2013, absolutt endring, prosentvis endring, og vekstimpuls i Elverumregionen og Norge fra 2000 til 2013.

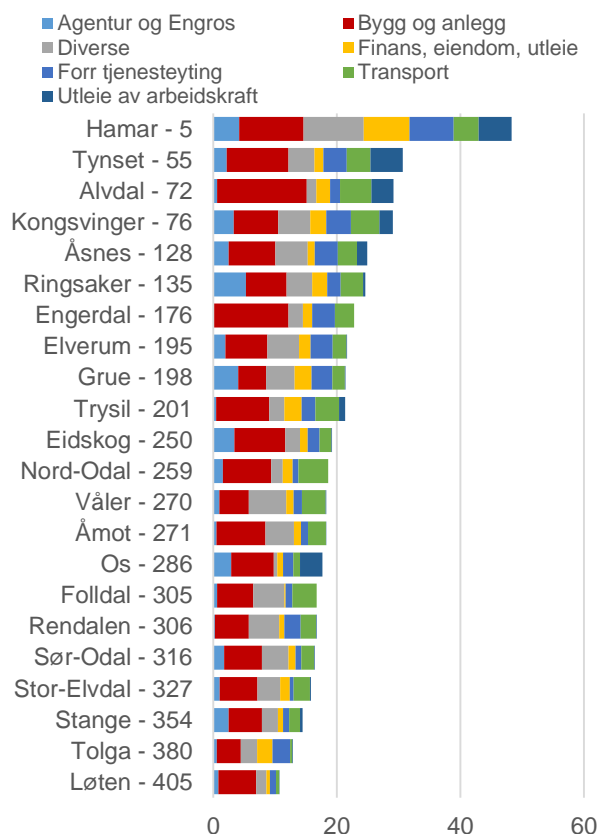
Næring	Bransje	2000	2013	Endring antall	Endring %	Vekstimpuls	Vekstimpuls Norge
Regional	Agentur og Engros	191	225	34	17,8	0,3	0,2
	Bygg og anlegg	737	946	209	28,4	1,7	3,1
	Diverse	663	728	65	9,8	0,5	1,1
	Finans, eiendom, utleie	190	240	50	26,3	0,4	0,3
	Forr. tjenesteyting	273	412	139	50,9	1,1	1,5
	Transport	424	357	-67	-15,8	-0,5	-0,8
	Utleie av arbeidskraft	6	10	4	66,7	0,0	0,6
	Totalsum	2 484	2 918	434	17,5	3,4	6,1
	Sysselsatte	12 652	14 098	1 446	11,4		

Det har blitt skapt 434 nye arbeidsplasser i de regionale næringene i Elverumregionen fra 2000 til 2013. Denne veksten tilsvarer 3,4 prosent av sysselsettingen. I Norge har veksten tilsvart 6,1 prosent av sysselsettingen. Den relative veksten i Elverumregionen har derfor vært svak.

Bygg- og anleggsbransjen og forretningsmessig tjenesteyting er bransjer som har vært i sterk vekst. Transportbransjen er den eneste bransjen som har vært i nedgang. Nedgangen har vært svakere i Elverum enn i landet som helhet.

2.7.1 Nivå

Selv om de regionale næringene er representert i de fleste kommuner, er det som regel mest regionale næringer i byene eller på store tettsteder. Hamar er en av kommunene i Norge med høyest konsentrasjon av regionale næringer. Elverum har også en over middels høy andel regionale næringer, mens både Våler og Åmot har forholdsvis lite næringsliv tilknyttet de regionale næringene.

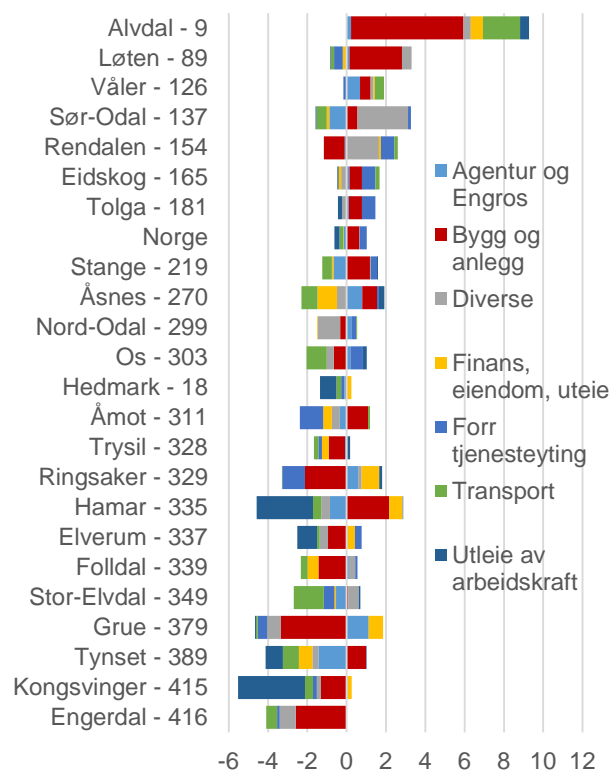
Figur 38: Nivå, dvs. antall arbeidsplasser som prosentvis andel av sysselsettingen, på de regionale næringene i kommunene i Hedmark i 2013.

2.7.2 Vekstimpulser etter finanskrisen

De regionale næringenes bidrag til vekst i sysselsettingen er vist i figuren til høyre.

De fleste kommunene i Hedmark har fått positive vekstimpulser fra de regionale næringene. På mange steder har bygg- og anleggsbransjen bidratt positivt, mens transportbransjen har bidratt negativt.

Våler har hatt sterk vekst i de regionale næringene etter finanskrisen, mens Elverum og Åmot har hatt nedgang.

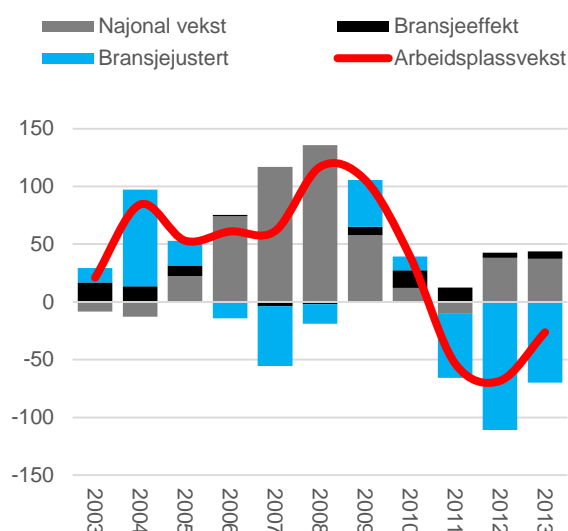

Figur 39: Vekstimpulser fra de regionale næringene fra 2008 til 2013, rangering blant landets 428 kommuner.

2.7.3 Dekomponering av veksten i de regionale næringene

Veksten i de regionale næringene er dekomponert i nasjonal vekst, bransjeeffekt og bransjustert vekst. I motsetning til basisnæringene har ikke bransjestrukturen så mye å si for utviklingen av de regionale næringene, men vi ser at den nasjonale veksten betyr mer.

Bransjeeffekten i Elverumregionen er positiv. Det betyr at bransjesammensetningen tilsier vekst i de regionale næringene. De regionale næringene har også vekst på landsbasis, og derfor kan alle steder forvente vekst i de regionale næringene. I de siste årene har Elverumregionen imidlertid hatt nedgang i de regionale næringene. Utviklingen har vært dårligere enn forutsetningene skulle tilsi. Elverumregionen har ikke vært attraktiv for regionale næringer.

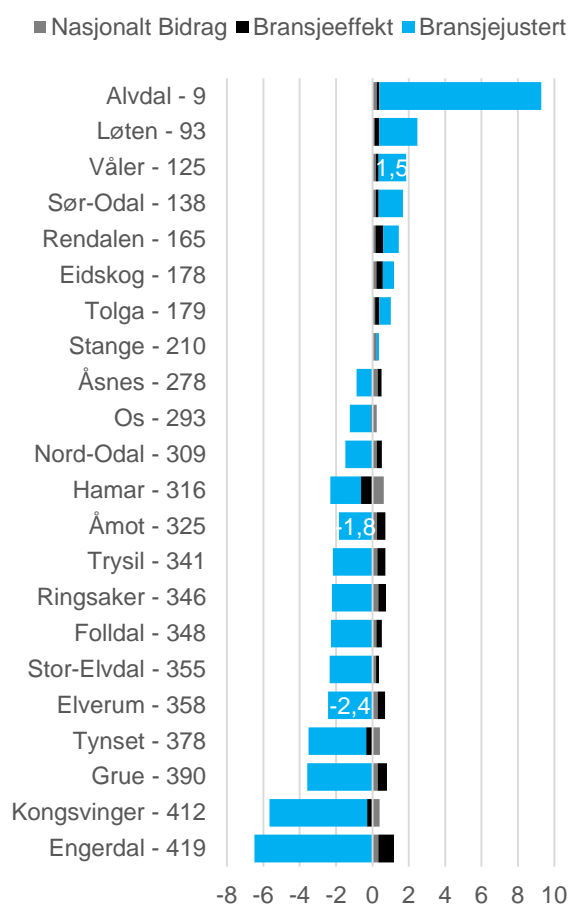

Figur 40: Årlig vekst i de regionale næringene dekomponert i nasjonalt bidrag, bransjeeffekt og bransjustert vekst, tre års glidende gjennomsnitt.

2.7.4 Bransjustert vekst etter finanskrisen

Våler har hatt en sterkere vekst i de regionale næringene enn forutsetningene skulle tilsi. Åmot og Elverum derimot, har hatt negativ bransjustert vekst, og regnes ikke for å være attraktive for regionale næringer.

Alvdal har hatt en formidabel høy vekst i de regionale næringene etter finanskrisen. Bare åtte kommuner har hatt en høyere bransjustert vekst.

Figur 41: Vekstimpulser fra de regionale næringene dekomponert i nasjonalt bidrag, bransjeeffekt og bransjustert vekst, 2008-2013. Ranging blant landets 428 kommuner mht. bransjustert vekst.

2.7.5 Oppsummering næringsattraktivitet

Vi har nå gått gjennom de tre strategiske næringstypene i detalj. Vi har splittet opp veksten i de ulike næringstypene i strukturelle forhold og i attraktivitet. Vi har sett at Elverumregionen har hatt en ugunstig næringsstruktur, og at svak befolkningsvekst har svekket besøksnæringene. Det er forhold som en ikke har kunnet gjøre særlige med, og som vil kunne fortsette å prege utviklingen i de neste årene.

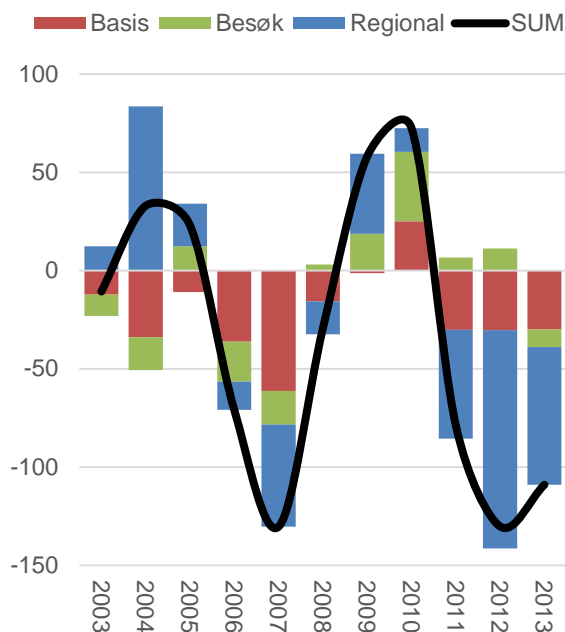
Det er regionens samlede attraktivitet for basisnæringer, besøksnæringer og regionale næringer som avgjør om veksten i næringslivet blir bedre eller dårligere enn hva de strukturelle forholdene tilsier.

Den øverste figuren til høyre viser hvordan næringsattraktiviteten har utviklet seg i overlappende treårsperioder etter 2000.

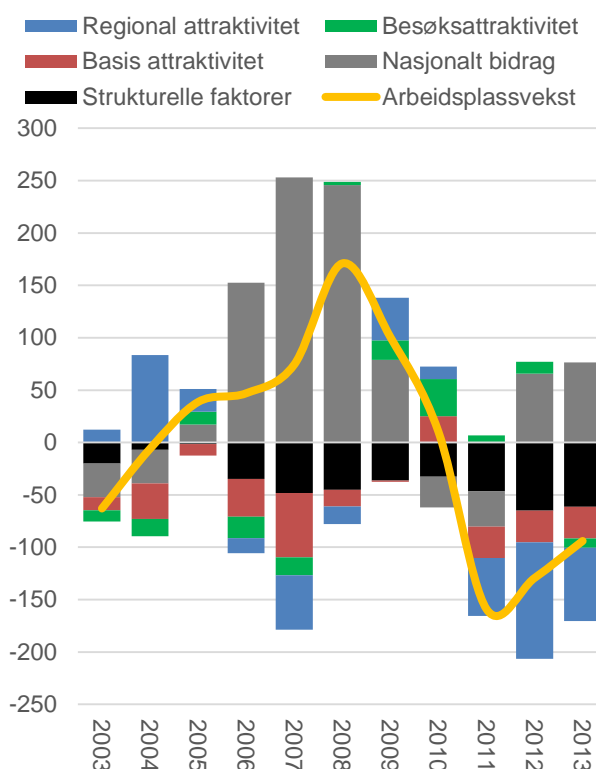
I den siste treårsperioden har Elverumregionen hatt svakere vekst enn forutsetningene skulle tilsi, spesielt i de regionale næringene.

Det kan være interessant å se den samlede næringsattraktiviteten sammen med nasjonal vekst og strukturelle forhold. Da har vi med alle forholdene som til sammen bestemmer veksten i antall arbeidsplasser i næringslivet.

De strukturelle forholdene for vekst har blitt dårligere de siste årene. Den nasjonale veksten forklarer deler av arbeidsplassutviklingen i Elverumregionen, men på ingen måte alt. Faktisk avviker veksten i Elverumregionen ganske mye fra den forventede veksten. Elverumregionen har et utnyttet potensiale med hensyn til vekst i næringslivet.

Figur 42: Samlet næringsattraktivitet, tre års glidende gjennomsnitt.

Figur 43: Årlig vekst i næringslivet dekomponert i nasjonal vekst, samlet struktureffekt og bransjejustert vekst. Tre års glidende gjennomsnitt.

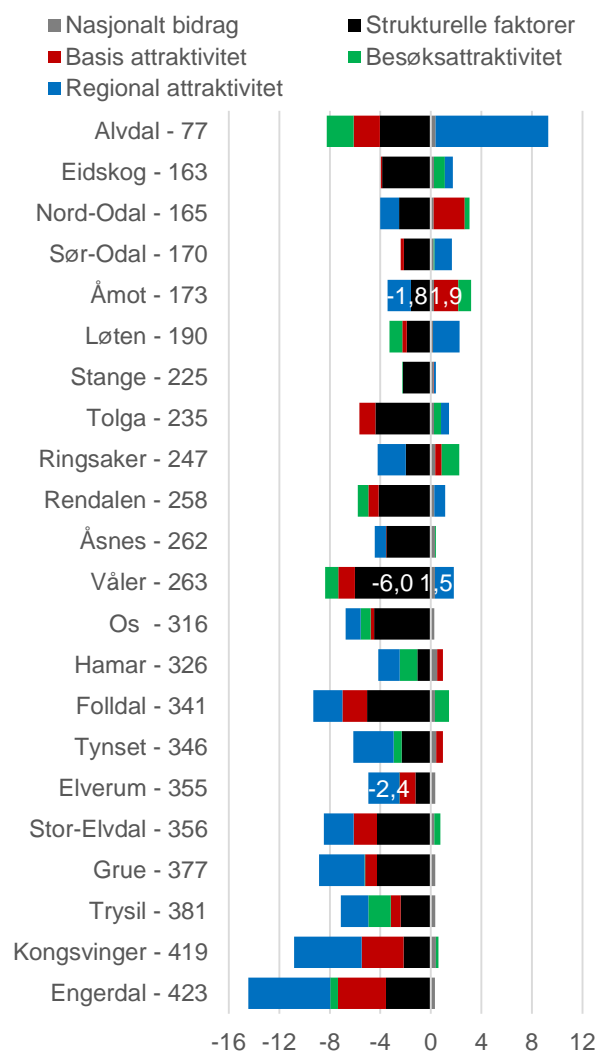
2.7.6 Struktur og attraktivitet rangert etter finanskrisen

Alvdal er kommunen i Hedmark med best bransjejustert vekst, mens Engerdal rangerer nesten helt nederst i nasjonal sammenheng.

Åmot regnes som den 173. mest attraktive kommunen for næringsliv i Norge. Det er en over middels plassering, men ikke i toppsjiktet. Åmot har vært attraktiv for besøk og basisnæringer, men ikke for regionale næringer.

Våler er under middels attraktiv for næringsliv. Våler er kommunen i Elverumregionen med minst gunstige forhold for vekst i næringslivet. De regionale næringene har hatt positiv bransjejustert vekst.

Elverum har svakest næringsattraktivitet blant kommunene i Elverumregionen, og rangerer også lavt nasjonalt. Elverum har hatt forventet arbeidsplassutvikling i besøksnæringene, men svak utvikling i basis- og de regionale næringene. Ettersom Elverum er klart størst av kommunene, vil den svake næringsattraktiviteten også prege næringsattraktiviteten for regionen.

Figur 44: Vekstimpulser i privat sektor, 2008-2013, dekomponert i samlet struktureffekt, nasjonal vekst og næringsattraktivitet. Rangering blant landets 428 kommuner mht. samlet næringsattraktivitet.

3. Pendling og arbeidsmarkedsintegrasjon

Et av de viktigste strukturelle forholdene er hvordan stedet henger sammen med området utenfor. Hvor lett er det å pendle ut og inn av stedet, og hvordan er arbeidsplassutviklingen i omkringliggende kommuner? Pendlingsstrømmene kan fortelle oss om disse forholdene.

I tabellen under viser vi en pendlingsmatrise for kommunene i Elverumregionen og de nabokommunene det pendles mest til.

Tabell 5: Pendlingsmatrise for 2013. Øverste tabell er i antall ansatte, mens i nederste tabell er tallene gjort til andel av samlet sysselsetting.

		Arbeidssted									Sysselsatte
		Oslo	Hamar	Ringsaker	Stange	Åsnes	Våler	Elverum	Åmot	Utenfor	
Bosted	Oslo	280 636	299	99	74	22	6	100	22	60 265	341 523
	Hamar	789	9 162	1 361	1 292	11	9	389	17	1 395	14 425
	Ringsaker	583	2 865	9 880	467	7	2	105	13	2 640	16 562
	Stange	456	3 167	635	4 156	10	6	225	5	944	9 604
	Åsnes	157	47	14	8	2 181	231	145		570	3 353
	Våler	70	53	12	17	230	943	291	4	136	1 756
	Elverum	412	717	140	166	98	161	7 585	127	802	10 208
	Åmot	49	60	29	4	3	2	238	1 577	172	2 134
	Utenfor	165 300	3 017	1 963	698	401	115	1 068	175		
	Arbeidsplasser	448 452	19 387	14 133	6 882	2 963	1 475	10 146	1 940		

		Arbeidssted									Sysselsatte
		Oslo	Hamar	Ringsaker	Stange	Åsnes	Våler	Elverum	Åmot	Utenfor	
Bosted	Oslo	82,2	0,1	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	17,6	341 523
	Hamar	5,5	63,5	9,4	9,0	0,1	0,1	2,7	0,1	9,7	14 425
	Ringsaker	3,5	17,3	59,7	2,8	0,0	0,0	0,6	0,1	15,9	16 562
	Stange	4,7	33,0	6,6	43,3	0,1	0,1	2,3	0,1	9,8	9 604
	Åsnes	4,7	1,4	0,4	0,2	65,0	6,9	4,3	0,0	17,0	3 353
	Våler	4,0	3,0	0,7	1,0	13,1	53,7	16,6	0,2	7,7	1 756
	Elverum	4,0	7,0	1,4	1,6	1,0	1,6	74,3	1,2	7,9	10 208
	Åmot	2,3	2,8	1,4	0,2	0,1	0,1	11,2	73,9	8,1	2 134
	Utenfor	36,9	15,6	13,9	10,1	13,5	7,8	10,5	9,0		
	Arbeidsplasser	448 452	19 387	14 133	6 882	2 963	1 475	10 146	1 940		

I Våler jobber bare drøye halvparten av den sysselsatte befolkningen i sin egen kommune. Over 16 prosent av den sysselsatte befolkningen i Våler, dvs. 291 personer, jobber i Elverum. Det er også mange som pendler til Åsnes, 230 personer i 2013.

Nesten tre av fire som bor i Elverum jobber i samme kommune, dvs. tre fjerdedeler av den sysselsatte befolkningen i Elverum jobber i samme kommune. Dette var 7 585 personer i 2013. Hamar er den foretrukne pendlingskommunen til de som bor i Elverum. 7 prosent, dvs. 717 personer, pendlet fra Elverum til Hamar i 2013. Oslo er den nest mest foretrukne pendlingskommunen til de som er registrert som bosatt i Elverum. 412 personer som er bosatt i Elverum jobbet i Oslo i 2013.

Fra Åmot er det mange som pendler til Elverum. I 2013 pendlet 11,1 prosent av den sysselsatte befolkningen, dvs. 238 personer, til Elverum. Kun to personer pendlet til Våler.

Det ser ikke ut til at kommunene i Elverumregionen har et godt integrert arbeidsmarked. Både Våler og Åmot har ganske mye pendling til Elverum, men de har lite pendling til og fra hverandre. For Elverum betyr Hamar mer enn Åmot og Våler. Å ha et sammenvevd arbeidsmarked er et strukturelt gode for en region, og det har en påvist positiv effekt på nettoflyttingen til et sted.

3.1.1 Hvordan har pendlingen endret seg siden 2000?

Tabellen under viser hvordan pendlingen har endret seg fra 2000 til 2013.

Tabell 6: Endring i pendling fra 2000 til 2013. Endringen er målt i prosentpoeng. Endringen i antall sysselsatte og antall arbeidsplasser, dvs. siste kolonne og siste rad, er målt i prosent.

		Arbeidssted									
		Oslo	Hamar	Ringsaker	Stange	Åsnes	Våler	Elverum	Åmot	Utenfor	Sysselsatte
Bosted	Oslo	-5,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	5,0	25,9
	Hamar	-2,1	-0,8	0,6	0,4	0,1	0,0	0,4	0,0	1,5	10,3
	Ringsaker	-1,2	2,8	-5,1	0,6	0,0	0,0	0,1	0,0	2,6	6,8
	Stange	-1,2	2,8	1,2	-3,0	0,1	0,0	0,2	0,0	-0,1	12,4
	Åsnes	-3,0	0,4	0,1	0,1	-3,4	0,6	1,3	-0,1	3,8	-10,2
	Våler	-2,3	1,3	0,1	0,7	3,8	-9,8	5,3	0,2	0,7	-7,5
	Elverum	-1,6	1,4	-0,2	0,4	0,3	0,0	-1,2	0,2	0,8	16,2
	Åmot	-3,5	1,0	0,5	-0,1	0,1	0,0	-0,1	2,7	-0,6	8,2
	Utenfor	-4,7	1,5	2,4	2,1	4,1	4,0	0,4	-0,4	0,0	
Arbeidsplasser		9,3	19,3	4,9	13,6	-4,4	-11,8	17,1	14,1		

I Våler har andelen som jobber i samme kommune blitt redusert med 9,8 prosentpoeng fra 2000 til 2013. Mens 63,5 prosent jobbet i samme kommune i 2000, er andelen sunket til 53,7 prosent i 2013. På samme periode har pendlingen til Elverum og Åsnes økt mye. Spesielt Elverum har blitt et viktigere arbeidsmarked for de som bor i Våler etter år 2000.

I Elverum har andelen som jobber i samme kommune gått ned. Samtidig har andelen som pendler til Hamar gått tilsvarende, faktisk mer, opp.

I Åmot har andelen som jobber i samme kommune gått opp. For Åmot sin del har derfor pendlingen blitt mindre viktig. Pendlingen fra Våler og Elverum har økt litt, men økingen er såpass liten at den kan regnes for nesten ubetydelig.

3.2 Arbeidsmarkedsintegrasjon

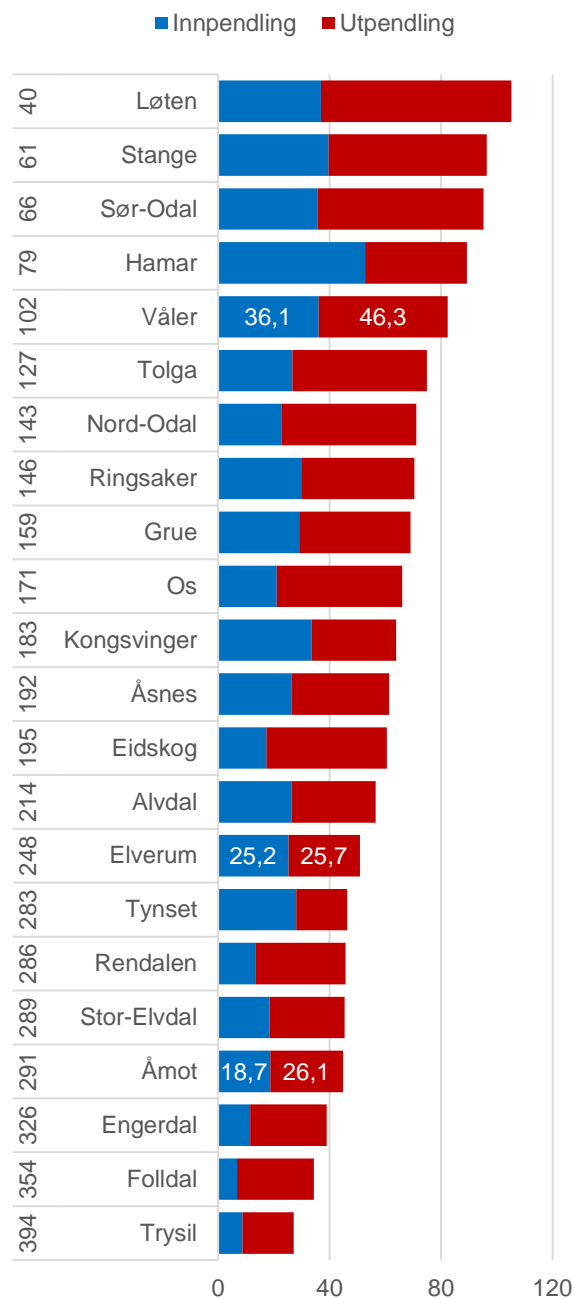
Arbeidsmarkedsintegrasjon er et mål for hvor godt arbeidsmarkedet på et sted er integrert med arbeidsmarkedet utenfor stedet. Vi måler arbeidsmarkedsintegrasjonen med å legge sammen den prosentvise andelen av de sysselsatte som pendler ut med den prosentvise andelen av arbeidsplassene som det pendles inn til.

Vi skal se senere at arbeidsmarkedsintegrasjonen betyr en del for nettoflyttingen til steder, og dette begrepet er sentralt i Attraktivitetsmodellen, og er også strategisk viktig for steder.

Våler er en kommune som er godt integrert med nabokommunene. Nesten halvparten av de som bor der (og som er i jobb) jobber utenfor kommunen. Mer enn hver tredje arbeidsplass i Våler blir pendlet inn til fra en annen kommune.

Elverum har lav arbeidsmarkedsintegrasjon sammenliknet med de fleste andre kommuner. Hver fjerde sysselsatte person i Elverum pendler ut, mens hver fjerde arbeidsplass i Elverum blir pendlet inn til.

Åmot er blant kommunene i Norge med lavest arbeidsmarkedsintegrasjon. Riktig nok pendler nesten hver fjerde sysselsatte person i kommunen ut, men bare 18,7 prosent av arbeidsplassene på stedet blir pendlet inn til.

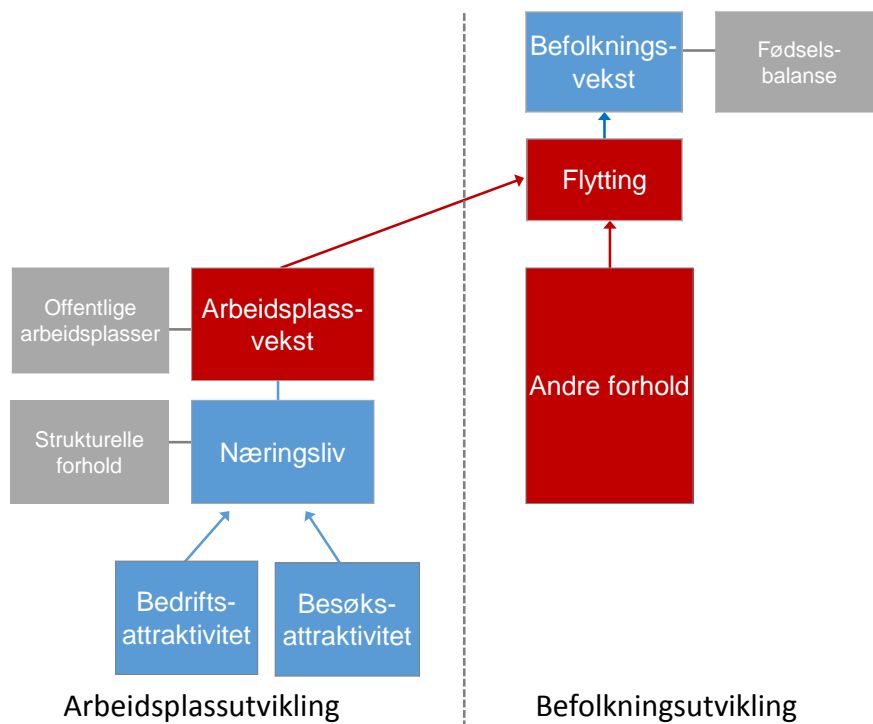

Figur 45: Arbeidsmarkedsintegrasjonen i kommunene i Hedmark, rangert blant de 428 kommunene i Norge.

4. Bostedsattraktivitet

Vi har nå beskrevet og analysert utviklingen når det gjelder arbeidsplasser. I dette kapitlet skal se spesielt på bostedsattraktivitet. Steder som er attraktive som bosted trekker til seg innflyttere og holder på de som allerede bor på stedet. Slike steder får bedre befolkningsutvikling enn arbeidsplassveksten tilsier. Høy bostedsattraktivitet gjør det også lettere for næringslivet å rekruttere ansatte.

Vi skal nå analysere flyttingen på bakgrunn av arbeidsplassveksten. Hvordan er sammenhengen mellom arbeidsplassveksten og flyttingen? Er det andre forhold enn arbeidsplassveksten som har vært drivkrefter, og som har ført til at stedet har fått flere innflyttere?

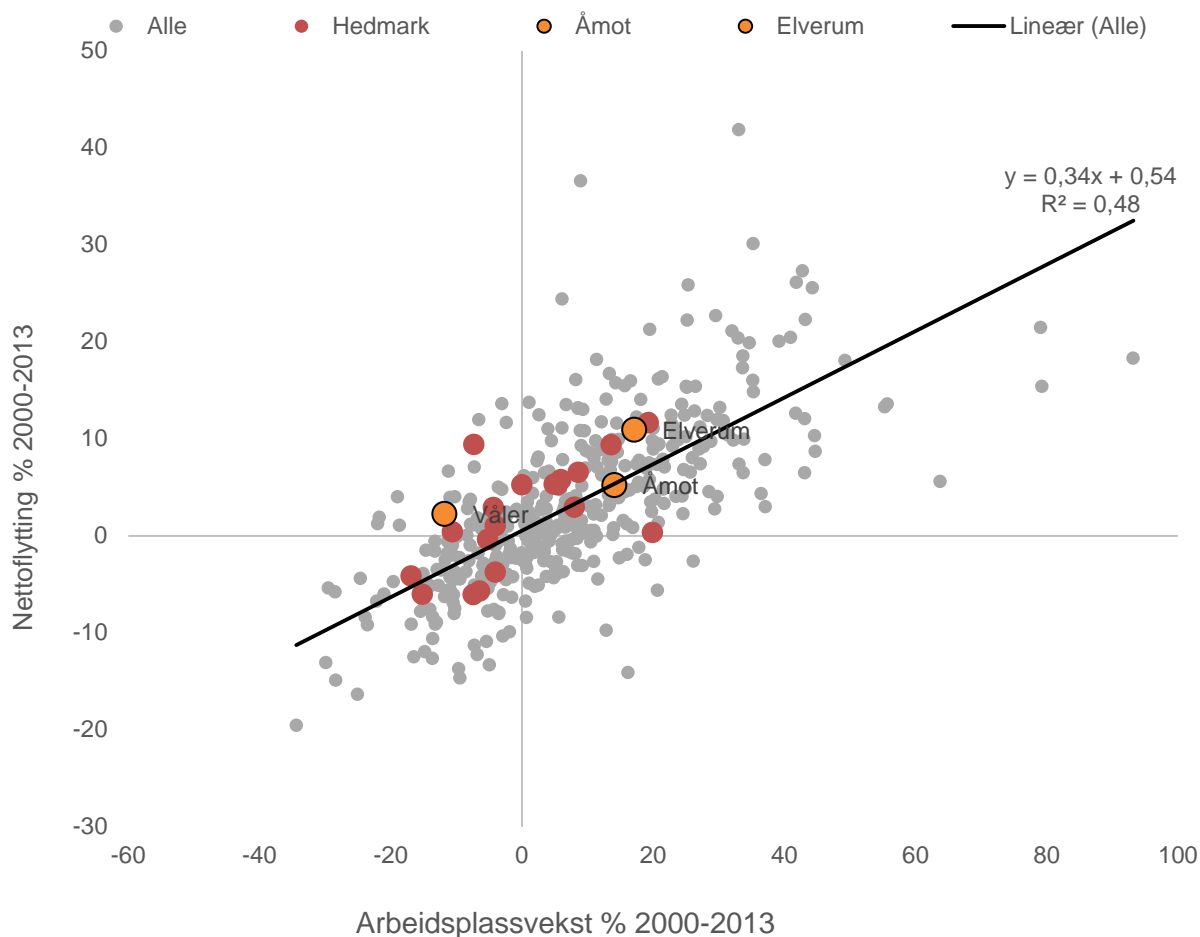

Figur 46: Attraktivitetsmodellen, og de delene vi skal fokusere på i dette kapitlet.

Det er viktig å avdekke sammenhengen mellom arbeidsplassvekst og nettoflyttingen. Når vi kjenner denne sammenhengen kan vi finne ut av hvor mye av flyttingen som skyldes andre forhold. Etterpå skal vi se nærmere på disse andre forholdene. Det er noen strukturelle forhold som påvirker nettoflyttingen i stor grad. Til slutt kan vi finne ut om stedene er attraktive som bosteder.

4.1 Arbeidsplassvekst og flytting

Hvordan har sammenhengen vært mellom arbeidsplassvekst og nettoflytting i norske kommuner? Det kan vi se gjennom å lage et plott over arbeidsplassvekst og nettoflytting i kommunene i perioden 2000-2013.

Figur 47: Kommunene i Norge, plassert etter arbeidsplassvekst og nettoflytting i perioden 2000-2013. De røde er andre kommuner i Hedmark.

Det er en klart sammenheng mellom arbeidsplassvekst i kommunene og deres nettoflytting, som vi kan se av figuren over. Linjen viser den statistiske sammenhengen mellom disse to størrelsen i perioden etter 2000.

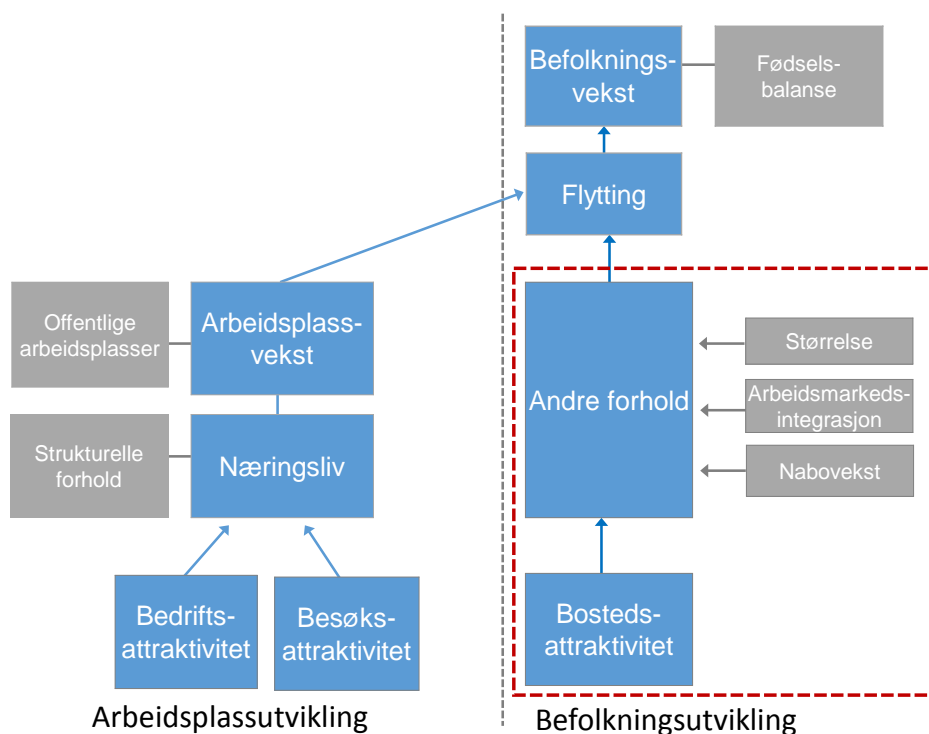
Våler har til tross for arbeidsplassnedgang hatt positiv nettoflytting, og nettoflyttingen har vært høyere enn arbeidsplassutviklingen isolert sett skulle tilsi. Åmot har hatt en nettoflytting som er som forventet ut ifra arbeidsplassveksten. Elverum har hatt høyere nettoflytting enn arbeidsplassveksten isolert sett skulle tilsi.

Mange kommuner i Hedmark befinner seg nær forventningslinjen.

Avvikene er ikke tilfeldige, det er drivkrefter som påvirker nettoflyttingen til steder i den ene eller den andre retningen. Vi skal nå se nærmere på hvilke strukturelle forhold vi har identifisert, og hvordan de har påvirket nettoflyttingen. Det er også forhold i kommunen som kan påvirkes lokalt. Det kaller vi bostedsattraktivitet, og vi vil også vise hvordan vi har beregnet tall for bostedsattraktiviteten i kommunene.

4.2 Strukturelle forhold og bostedsattraktivitet

Vi viste på forrige side at noen kommuner har hatt bedre nettoflytting enn arbeidsplassveksten tilsier, mens andre kommuner har mindre nettoflytting. Nå skal vi analysere årsakene til disse avvikene.

Figur 48: Attraktivitetsmodellen.

Strukturelle forhold er faktorer som har en signifikant betydning for utviklingen, men som vanskelig kan påvirkes lokalt. Det er tre strukturelle forhold som har signifikant betydning for steders nettoflytting, etter at effekten av arbeidsplassveksten er korrigert for.

Den første er stedets *størrelse*, målt i innbyggertall. Steder med mange innbyggere har systematisk høyere nettoflytting, uavhengig av arbeidsplassveksten.

Den andre faktoren er *arbeidsmarkedsintegrasjon*. Steder som inngår i større arbeidsmarkeder, og som derfor har bedre pendlingsmuligheter for befolkningen har systematisk høyere nettoflytting. Disse to faktorene er statiske, ved at de forandrer seg svært langsomt.

Den tredje faktoren, *nabovekst*, er mer dynamisk og kan være helt forskjellig fra år til år. Det er arbeidsplassveksten i omkringliggende steder, veid med andelen som pendler til hvert sted. Dersom de omkringliggende stedene har arbeidsplassvekst blir nettoflyttingen påvirket positivt.

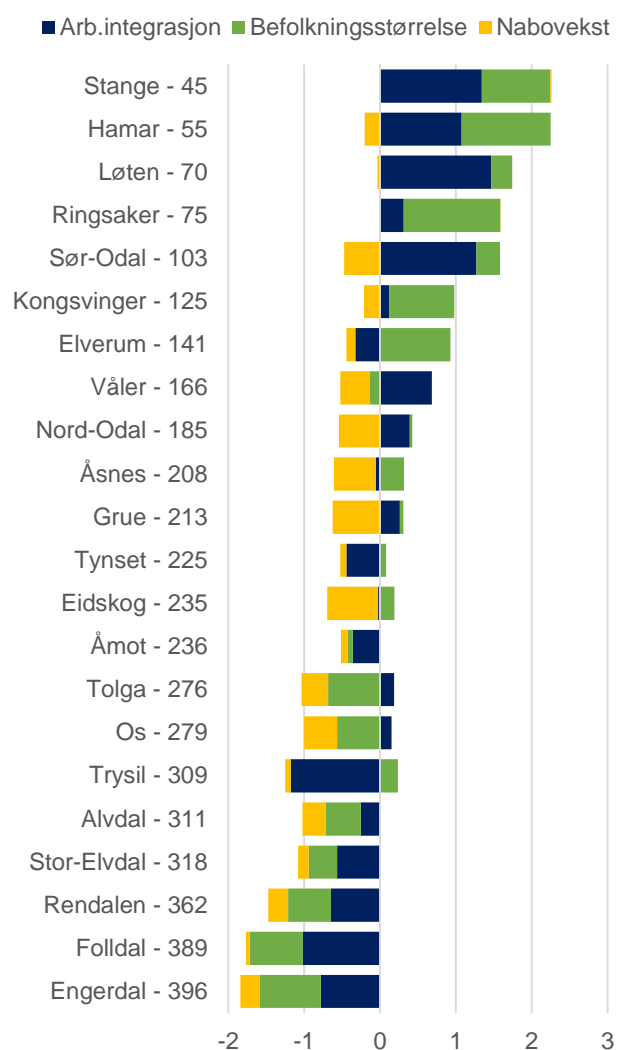
4.2.1 Strukturelle flyttefaktorer

Vi kan se hvordan de strukturelle flyttefaktorene har påvirket nettoflyttingen til kommunene i Hedmark i figuren til høyre.

Elverum har gode strukturelle forhold for positiv nettoflytting. Det er fordi kommunen har en relativt stor befolkning, og det alene bidrar til at folk flytter dit.

Våler har fått innflyttere på grunn av en god arbeidsmarkedsintegrasjon. På den annen side har den lave befolkningsstørrelsen bidratt til negativ nettoflytting. Summa summarum har Våler nesten nøytrale strukturelle forhold for flytting. Da er det arbeidsplassveksten og bostedsattraktiviteten som forklarer flyttemønstrene.

Åmot har ugunstige strukturelle forhold for flytting. Det skyldes den lave arbeidsmarkedsintegrasjonen.

Figur 49: Effekten av de strukturelle flyttefaktorene på kommunenes nettoflytting 2000-2013.

4.2.2 Årsaker til nettoflytting – arbeidsplassvekst, strukturelle forhold og bostedsattraktivitet

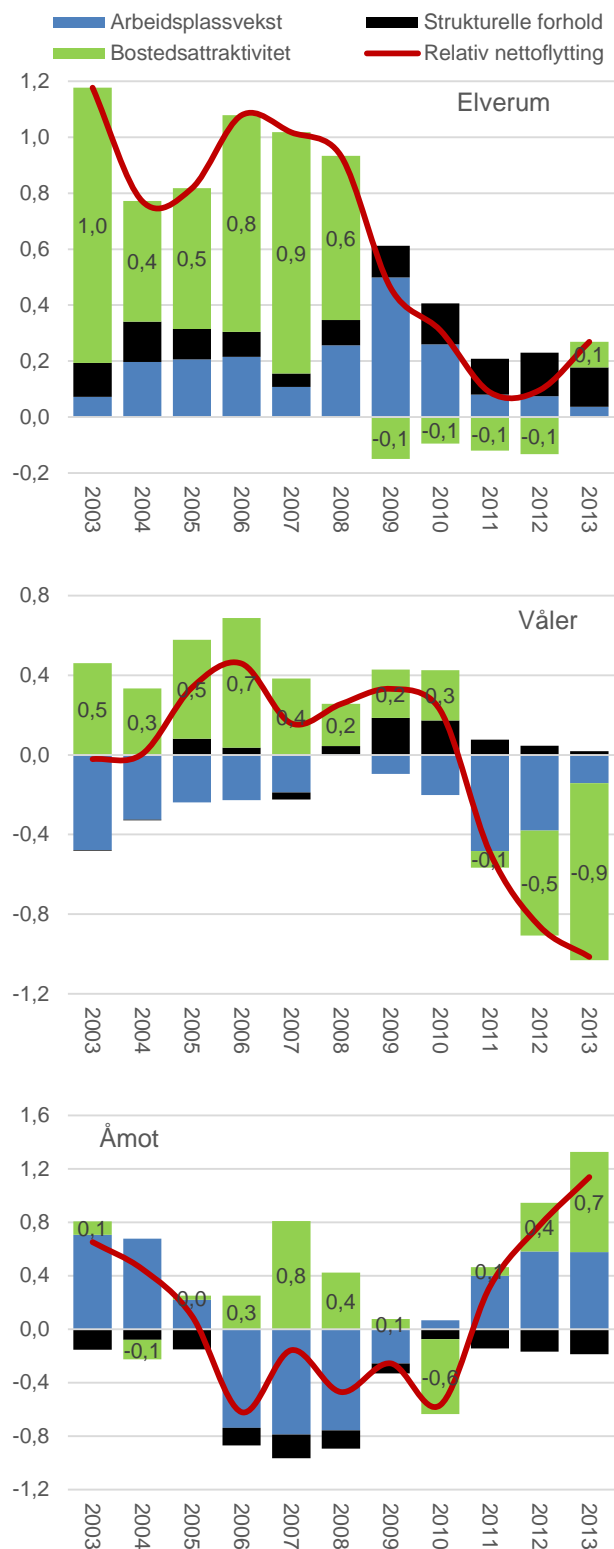
Nå har vi analysert nettoflyttingen, og regnet ut hva som skyldes arbeidsplassvekst og hva som skyldes strukturelle faktorer. Det er imidlertid fremdeles en del av nettoflyttingen som ikke kan forklares av disse faktorene. Når det ikke finnes en ytre forklaring, antar vi at det skyldes forhold som er spesielle for regionen. Denne restfaktoren blir da en indikator for bostedsattraktiviteten. Den viser om nettoflyttingen har vært unormalt høy eller lav, gitt de forholdene som vi vet påvirker nettoflyttingen.

Figurene til høyre viser hvordan nettoflyttingen til kommunene i Elverumregionen kan forklares.

Elverum hadde unormal høy nettoflytting fram til 2008. Da var kommunen preget av høy bostedsattraktivitet. Deretter bremset nettoflyttingen noe, og var til og med svakere enn forventet en stund. Det siste året har flyttingen tatt seg opp igjen, og Elverum har hatt svak positiv bostedsattraktivitet de siste tre årene. Elverum har også fått innflyttere på grunn av god arbeidsplassvekst og gode strukturelle flyttefaktorer.

Våler hadde også stek bostedsattraktivitet før. Fram til 2010 var nettoflyttingen til kommunen høyere enn forventet. Våler har slitt med relativt svak arbeidsplassutvikling, og dette har bidratt negativt til nettoflyttingen. De siste årene har nettoflyttingen til kommunen vært svak, og dette kan ikke forklares av verken strukturelle forhold eller arbeidsplassutvikling. Våler har gått fra å ha positiv til negativ bostedsattraktivitet. Våler har et uutnyttet potensiale med hensyn til å få flere innflyttere eller å beholde på sine nåværende innbyggere.

Åmot har ugunstige strukturelle forhold for flytting. Dette skyldes i hovedsak svak arbeidsmarkedsintegrasjon. Arbeidsplassutviklingen har vært god, og den har i de siste årene bidratt positivt til nettoflyttingen til kommunen. De siste årene har nettoflyttingen vært høyere enn forventet, og Åmot framstår som et attraktivt bosted.

Figur 50: Den relative nettoflyttingen til kommunene i Elverumregionen, dekomponert i effekt av arbeidsplassutvikling, strukturelle flyttefaktorer og bostedsattraktivitet. Tre års glidende gjennomsnitt. Enhet er standardavvik fra gjennomsnittet.

4.2.3 Bostedsattraktivitet rangert

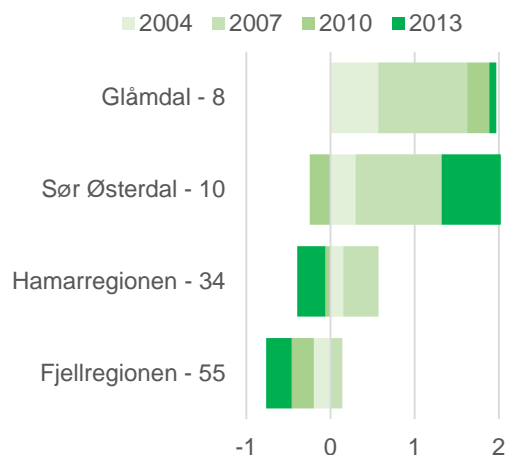
Både Glåmdal og Sør-Østerdal, politiske regioner som hhv. Våler og Elverum og Åmot er en del av, er regioner med høy bostedsattraktivitet. Begge regionene er blant de ti regionene i landet med høyest bostedsattraktivitet. I Glåmdal har bostedsattraktiviteten blitt noe svakere med årene, mens den er fortsatt sterk i Sør-Østerdal.

Hamarregionen har over middels bostedsattraktivitet i et tolvårsperspektiv, men hadde negativ bostedsattraktivitet i de siste tre årene. Fjellregionen har under middels bostedsattraktivitet.

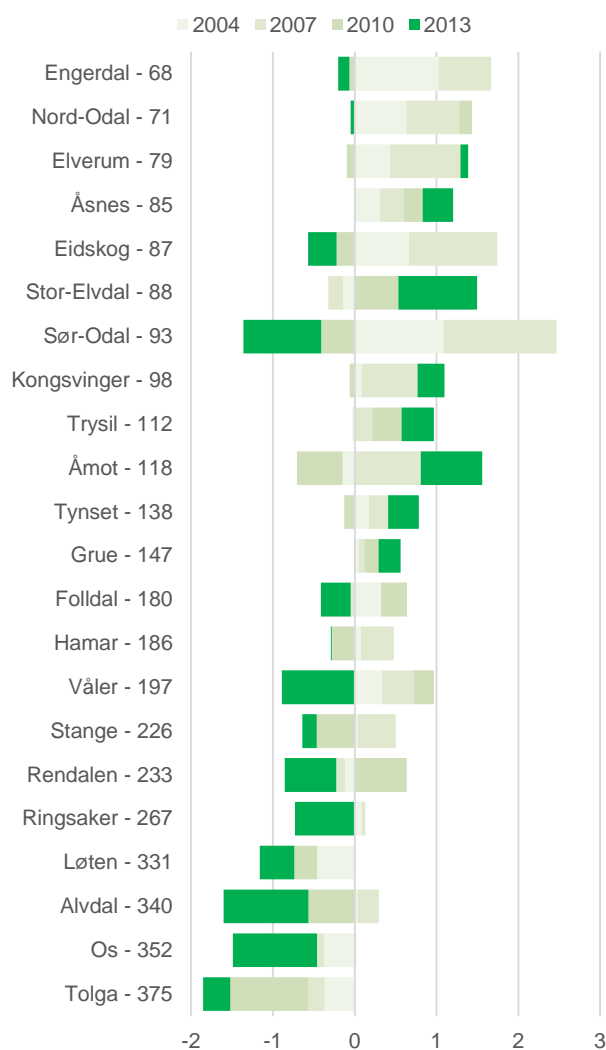
I et tolvårsperspektiv er Elverum rangert som den tredje mest attraktive bostedskommunen i Hedmark. På forrige side så vi at det var fram til 2008 at bostedsattraktiviteten var spesielt god, men at den har vært svakere siden. I et tolvårsperspektiv er Elverum rangert som nummer 79 blant de 428 kommunene i Norge mht. bostedsattraktivitet.

Åmot har også over middels bostedsattraktivitet, og den har, som vi så på forrige side, blitt bedre med årene. Åmot rangerer som nummer 118 blant de 428 kommunene.

Våler hadde svak bostedsattraktivitet de siste tre årene, men den var god årene før. I et tolvårsperspektiv rangerer Våler litt over middels. Våler kommer imidlertid dårligere ut enn de fleste kommunene i Hedmark.

Figur 51: Bostedsattraktivitet fire siste treårsperioder i regionene i Hedmark. Rangering blant 80 regioner.

Figur 52: Bostedsattraktiviteten i kommunene i Hedmark for de siste fire treårsperiodene. Rangering blant landets 428 kommuner.

5. Scenarier for framtidig vekst

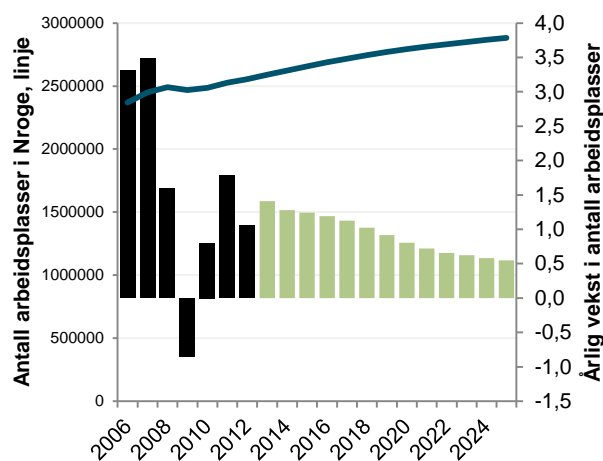
Vi skal avslutte denne rapporten med å se på hva som er sannsynlige og mulige scenarier for framtidig utvikling. Framtidsscenariene er basert på at de strukturelle forholdene vil fortsette, men at kommunene kan påvirke sin egen attraktivitet.

5.1 Strukturelle forhold

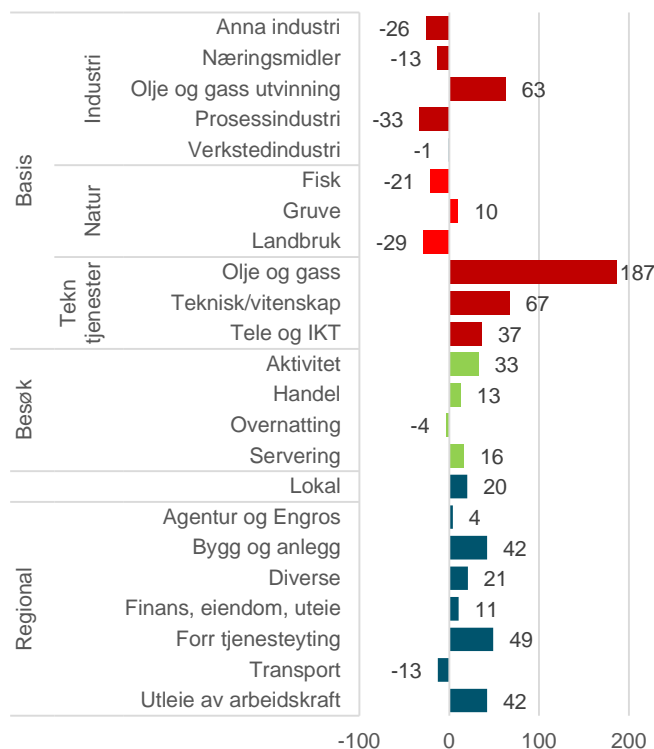
De strukturelle forholdene som kommer til å påvirke hver enkelt kommune vil være et resultat av hvor sterk veksten i hele Norge blir, med hensyn til befolknings- og arbeidsplassvekst. Dessuten vil veksten i en enkeltkommune også bli påvirket av hvilke sektorer og bransjer som kommer til å vokse i framtiden. Vi skal innledningsvis gjøre rede for hvordan vi kommer fram til et sannsynlig normalscenario for den nasjonale veksten og hvordan den fordeles.

Vi baseres oss på SSBs middelframskrivning for befolkningsveksten i Norge. Det forventes sterk innvandring de neste årene, som fører til tilsvarende sterk befolkningsvekst. Deretter antas det at nettoinnvandringen til Norge faller, slik at befolkningsveksten også faller. Framskrivningen gjelder for befolkningsvekst, men vi kan også bruke disse framskrivningene til å beregne sannsynlig arbeidsplassutvikling. Vi forutsetter da ganske enkelt at andelen av befolkningen som er sysselsatt vil være konstantⁱⁱ, slik at befolkning og arbeidsplasser vil vokse i samme takt.

Strukturelle endringer er en av de viktigste drivkreftene for framtidig fordeling av veksten i antall arbeidsplasser mellom kommuner. Kommuner med konsentrasjon i vekstbransjer får vekstimpulser, mens kommuner med mange arbeidsplasser i næringer med nedgang vil bli negativt påvirket. I våre scenarier har vi lagt inn at vekstmønsteret mellom sektorer og bransjer vil fortsette med den samme tendensen i de kommende årene som i perioden 2000-2013. Vi ser hvordan veksten har variert i de ulike bransjene i figur 54.

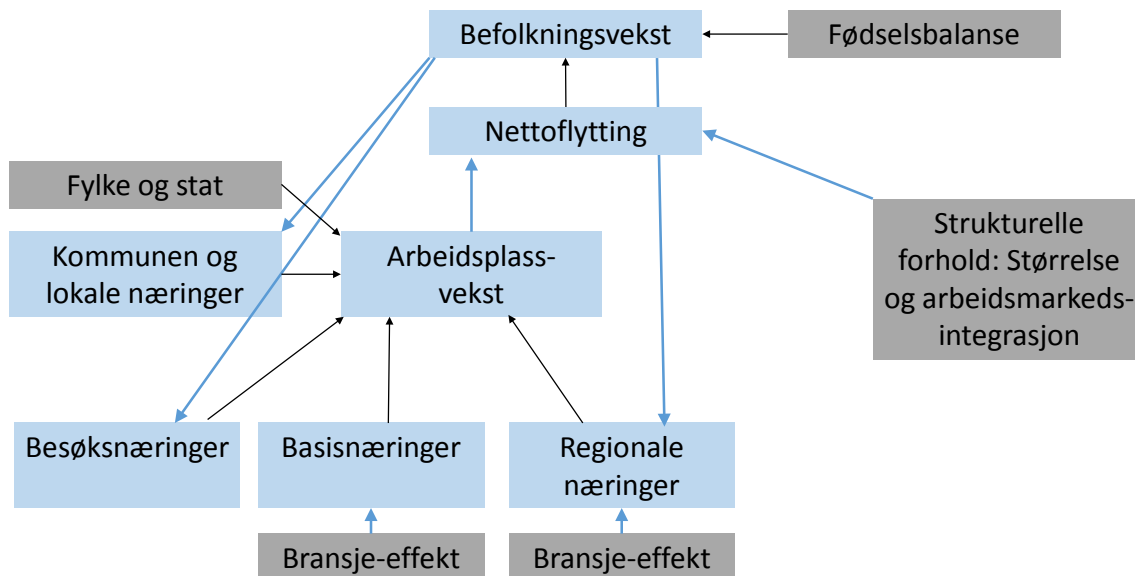
Figur 53: Arbeidsplassveksten i Norge fram til 2013, og beregnet arbeidsplassvekst ut fra at sysselsettingsandelen skal være konstant og SSBs middelprognose for befolkningsveksten.

Figur 54: Prosentvis vekst i antall arbeidsplasser fra 2000 til 2013 i Norge.

5.2 Modellens dynamikk

I scenariomodellen bruker vi den samme modellen som vi brukte for å analysere den historiske utviklingen. Det er først og fremst utviklingen i befolkning og antall arbeidsplasser som modellen vil vise. Samtidig viser modellen hvordan antall arbeidsplasser vil fordele seg mellom sektorer og næringstyper.

Figur 55: Scenariomodellens oppbygging. De grå boksene er eksogene variabler, som baserer seg på historiske tall. De blå boksene blir bestemt i modellen. De sorte pilene viser definisjonsmessige sammenhenger, som at befolkningsveksten er summen av fødselsbalansen og nettoflytting, og at arbeidsplassveksten er summen av veksten i alle sektorer og næringstyper. De blå pilene viser sammenhenger som er lagt inn i modellen, og som er basert på regresjonsanalyser av historiske sammenhenger.

I modellen blir framtidig vekst i antall arbeidsplasser i basisnæringer et resultat av forventet vekst i de ulike bransjene på landsbasis, og vi legger da til grunn at veksten i de ulike bransjene i kommunen blir den samme som på landsbasis. Veksten i besøksnæringene er antatt å være den samme som på landsbasis i utgangspunktet, men justert for befolkningsveksten. De regionale næringene blir positivt påvirket av både befolkningsvekst og samtidig påvirket av bransjestrukturen.

Utviklingen i antall arbeidsplasser i statlig sektor og i fylker antas å fortsette som før, og vil ikke være påvirket av kommunens egen arbeidsplassvekst.

Den relative arbeidsplassveksten i kommunen vil få en effekt på nettoflyttingen. Her baserer vi modellen på den empiriske sammenhengen mellom arbeidsplassvekst og nettoflytting i norske kommuner de ti siste årene. Nettoflyttingen blir også påvirket av strukturelle forhold som kommunens befolkningsstørrelse og arbeidsmarkedsintegrasjon, som antas å ha samme effekt i framtiden som historiske data viser.

Denne modellen representerer «business as usual», der de strukturelle endringene de siste årene framskrives. Samtidig baserer dette scenariet seg på at regionen har en utvikling «som normalt», dvs. at regionen har helt nøytral attraktivitet.

5.3 Normal-scenario for Elverumregionen

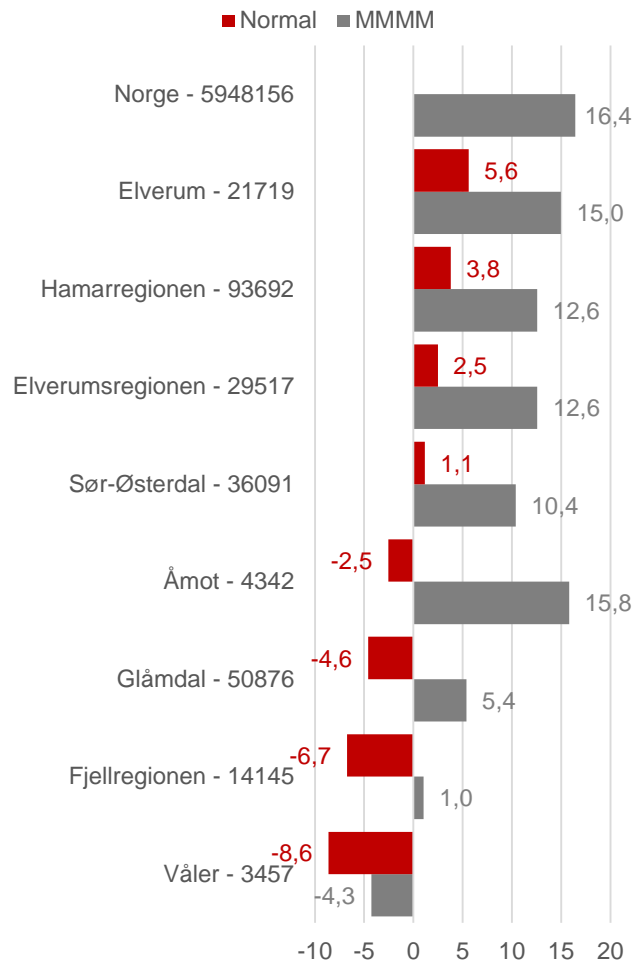
Et normalscenario innebærer at de strukturelle forholdene fortsetter som før og at stedene oppfører seg som «normalt», gitt de strukturelle forholdene. Det innebærer at stedene ikke avviker fra forventningsverdien.

Under et slikt scenario forventes befolkningen i Elverumregionen å øke med 2,5 prosent fram til 2030. Det er Elverum som trekker veksten opp. Både i Åmot og i Våler forventes det befolkningsnedgang fram til 2030.

Elverumregionen vil få litt svakere vekst enn Hamarregionen, men høyere vekst enn Sør-Østerdal, Glåmdal og Fjellregionen. Både Glåmdal og Fjellregionen vil tape innbyggere de neste seksten årene dersom de har nøytral attraktivitet og dersom forutsetningene som ligger til grunn i modellen virkeliggjøres.

Vi har også lagt inn SSBs middelframskrivning, MMMM. På nasjonalt nivå har vi lagt SSBs middelframskrivning til grunn, men på lokalt nivå lar vi de strukturelle forholdene for næringsliv og flytting bestemme hvordan veksten blir på ulike steder i Norge. Vår modell blir da mer optimistisk på vegne av Oslo og Akershus enn SSB, og mer pessimistisk på vegne av distriktene. Vår modell er forholdsvis pessimistisk på vegne av befolkningsutviklingen i Hedmark. Det skyldes ugunstig næringsstruktur og svak befolkningsutvikling historisk sett. SSBs middelframskrivning er forholdsvis optimistisk på vegne av Hedmark.

I følge SSB vil Norges befolkning øke med 16,4 prosent fram til 2030. Elverum og Åmot spås en nesten like høy vekst. Våler spås en nedgang, slik som modellen vår spår, men SSB spår at nedgangen vil bli mindre dramatisk enn det vår modell viser.

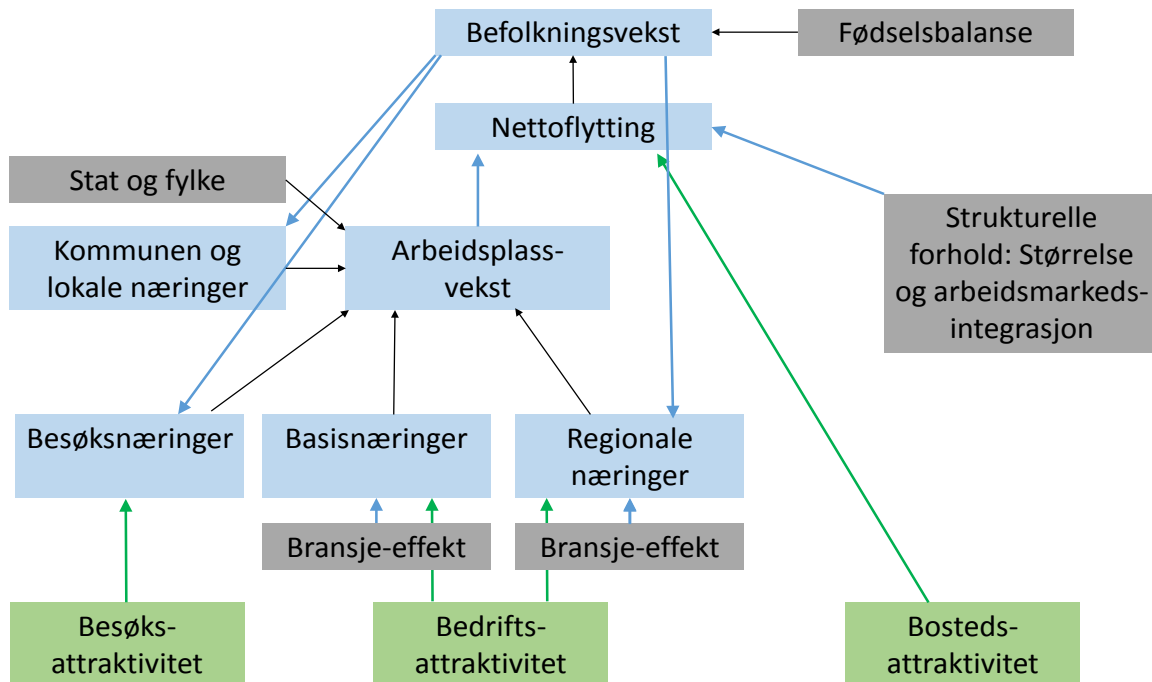

Figur 56: Befolkningsvekst fra 2014 til 2030 under normalscenarioet fra Attraktivitetsmodellen og SSBs middelframskrivning, MMMM. Befolkning i 2030 på stedet under normalscenarioet er angitt ved siden av stedsnavnet.

5.4 Alternative scenarier med ulik attraktivitet

Normalscenariet er basert på at utviklingen i kommunen er absolutt normal, både med hensyn til arbeidsplassvekst i de enkelte bransjene, og med hensyn til nettoflytting i forhold til arbeidsplassvekst og strukturelle forhold. Attraktivitetsmodellen er basert på at kommuner kan påvirke egen vekst, og oppnå en bedre utvikling enn slike framskrivninger tilsier. Attraktivitet er «statistisk unormal» vekst.

Vi vil derfor utvide scenariomodellen gjennom å legge inn historisk attraktivitet for regionen, og deretter legger vi inn ulike forutsetninger om framtidig attraktivitet som vil skape vekst i regionen.

Figur 57: Scenario-modellen utvidet med attraktivitet for besøk, bedrift og bosted.

I denne modellen kan vi legge inn verdiene for historisk attraktivitet, dvs. den attraktiviteten som regionen har hatt de siste årene. Da kan vi se hvilken utvikling regionen vil få dersom de fortsetter med den attraktiviteten de har hatt for bosted, bedrifter og besøk i de siste årene.

5.5 Scenarier for historisk attraktivitet

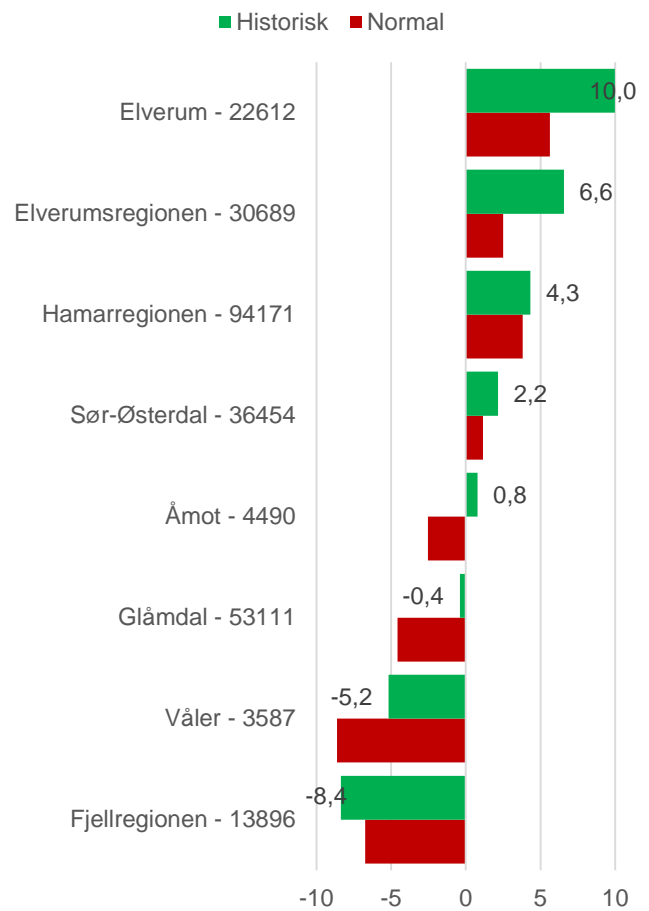
Vi kan legge inn de historiske verdieneⁱⁱⁱ for Elverumregionens attraktivitet som bosted, og attraktiviteten for basisnæringer, besøksnæringer og regionale næringer i modellen, og se hvilken utvikling som det fører til.

I de siste ti årene har Elverum vært meget attraktiv som bosted og også attraktiv for besøk. Elverum har imidlertid ikke vært attraktiv for basis- eller regionale næringer. Våler på sin side har vært attraktiv for besøk og regionale næringer, og hatt nøytral attraktivitet for basisnæringer og som bosted. Åmot har vært attraktiv som bosted, men ikke for basisnæringer. Siden Elverum er størst, trekker Elverum tyngst i framskrivningen av Elverumregionen.

Dersom Elverumregionen som helhet fortsetter med samme attraktivitetsnivå som de har de siste ti årene, kan regionen nå over 30 000 innbyggere i 2030, og vil vokse med 6,6 prosent. Det er Elverum som står for mesteparten av veksten. Elverums befolkning kan vokse med 10 prosent dersom kommunen fortsetter med å være like attraktiv for bosted som før. Både Åmot og Våler vil være tjent med å fortsette med å være like attraktiv som før, heller enn å ha nøytral attraktivitet.

Elverumregionen har historisk sett vært mer attraktiv enn de andre regionene i Hedmark. Elverumregionens befolkning vil vokse fortere enn Hamarregionen, Glåmdal og Fjellregionen. Dette er da forutsatt at de strukturelle forholdene fortsetter som før, og at alle fortsetter å være like attraktive eller ikke-attraktive som de siste ti årene.

Her ser vi at det kan lønne seg å være attraktiv. Spesielt bidrar en høy bostedsattraktivitet til at befolkningen øker. Men næringsattraktiviteten er vel så viktig, i og med at den også bidrar til nettoflytting.

Figur 58: Befolkningsvekst fra 2014 til 2030 under normalscenariet og det historiske scenariet. Befolkning i 2030 på stedet under det historiske scenariet er angitt ved siden av stedsnavnet.

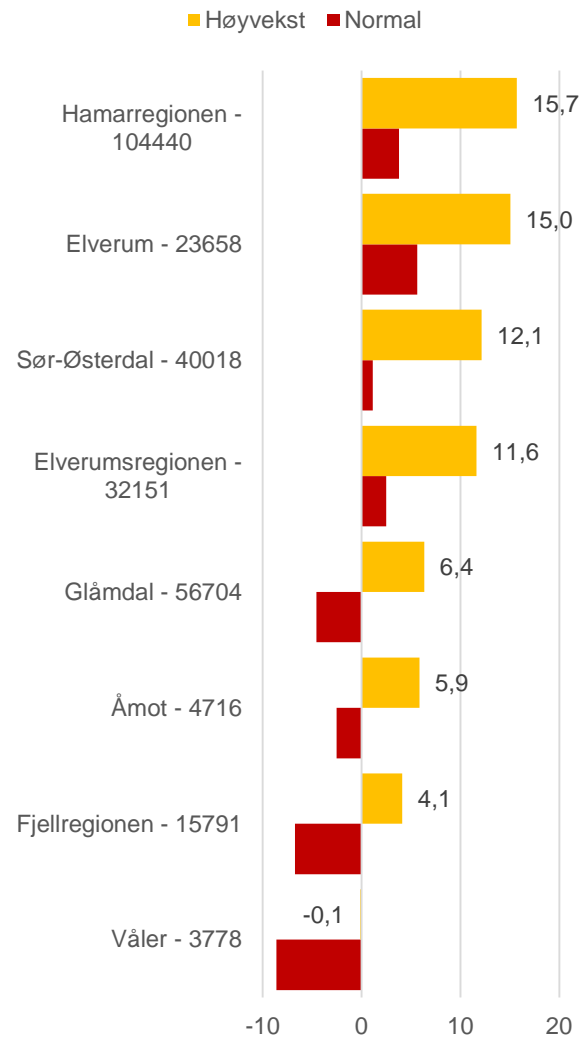
5.6 Scenario med høy attraktivitet for bosted, besøk og bedrift

Hva skjer om et sted klarer å bli attraktivt for bosted, besøk og bedrift? Vi har lagt inn et høyvekstscenario, der stedene er attraktive langs alle dimensjonene i alle årene til og med 2030. Dette scenariet innebærer at den bransjusterte veksten er på ett prosent årlig, og at bostedsattraktiviteten er bedre enn den til de fleste andre steder. Det er vanskelig, men ikke umulig, å oppnå dette. Historisk sett har Træna og Frøya klart å være attraktivt langs alle dimensjonene over en periode på ti år. Våler har historisk sett vært mer attraktivt for besøk og regionale næringer enn det vi legger til grunn her. Elverum har vært nesten like attraktivt som bosted som det vi legger til grunn her.

Under et slikt scenario vil befolkningen i Hamarregionen og Elverum vokse med 15 prosent fram til 2030. Åmot vil få en vekst på 5,9 prosent. Våler vil beholde det samme antallet innbyggere i 2030 dersom de klarer å bli attraktive for «alt» og i alle perioder.

Elverumregionen vil øke med 11,6 prosent. Det er Elverum som trekker veksten opp.

Dette viser at man er ikke helt prisgitt de strukturelle forholdene. Det finnes også et lokalt handlingsrom. Det gjelder å gjøre noe som fungerer, og som ikke alle andre gjør. Noe som er unikt for et sted. Det er ikke lett å finne noen oppskrift for dette. Men det er mulig å være et positivt avvik i statistikken. Blir man attraktiv, vil det få stor betydning for arbeidsplass- og befolkningsutviklingen.

Figur 59: Befolkningsvekst fra 2014 til 2030 under normal- og høyvekstscenarioet. Forventet antall innbyggere under høyvekstscenarioet i 2030 er angitt ved siden av stedsnavnet.

6. Utdanning

Det er stor interesse for utdanningsnivået, både generelt i befolkningen og i næringslivet. Et høyt utdanningsnivå regnes ofte som en kvalitet i seg selv, samtidig som mange antar at et høyt utdanningsnivå også er vekstfremmende for næringslivet. I regionale utviklingsstrategier, både blant fylkeskommuner og primærkommuner, er det ofte selvstendige målsettinger om å oppnå økt utdanningsnivå. Derfor har vi tatt med dette temaet i denne rapporten. Vi vil først presentere noen data om utdanningsnivå i befolkning. Deretter konsentrerer vi oss om utdanningsnivået i næringslivet.

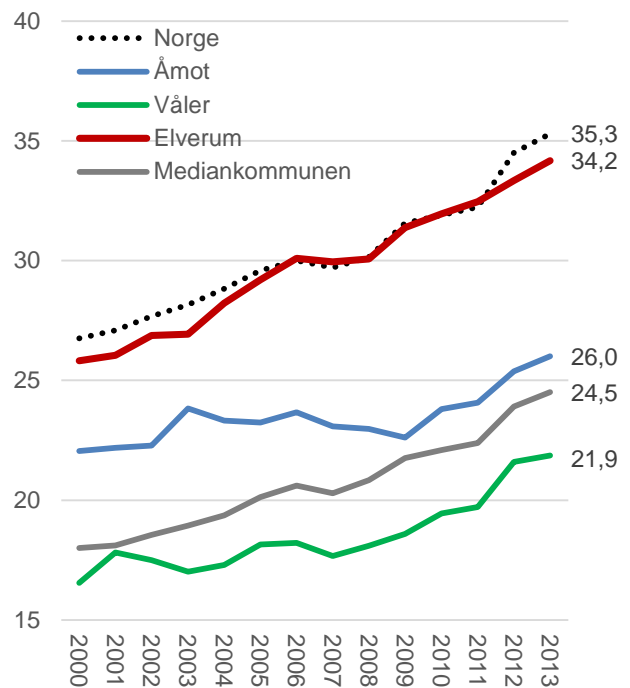
6.1.1 Utdanning i befolkning

Utdanningsnivået i befolkningen varierer ganske mye mellom regionene. Akershus Vest har klart høyest utdanningsnivå i sin befolkning. 53,8 prosent av den sysselsatte befolkningen har høyere utdanning, dvs. minst tre år på universitet eller høyskole. Da regner vi ut andelen blant den delen av befolkningen som er registrert som sysselsatt.

Andelen med høy utdanning i Norge blir dratt kraftig opp av de største byene, og de fleste regionene ligger derfor under Norges andel.

I Elverum er andelen høyt utdannede nesten like høy som i landet som helhet. I mange år var andelen like høy. De siste årene har andelen i Elverum blitt noe redusert sammenliknet med Norges andel.

Åmot har en andel høyt utdannede i befolkningen som er høyere enn til de fleste andre kommuner. Andelen er høyere enn medianverdien. Våler derimot har en under middels andel høyt utdannede i sin befolkning. På landsbasis har nesten hver fjerde sysselsatte person høyere utdanning, mens denne andelen er på 21,9 prosent i Våler.

Figur 60: Andel med minst tre års høyskoleutdanning i den sysselsatte befolkningen i kommunene i Elverumregionen, Norge og mediankommunen, 2000-2013.

6.1.2 Utdanningsnivå blant pendlere

Det kan være interessant å se på utdanningsnivået til de som pendler ut og inn av kommunene, og differansen mellom disse.

Tabell 7: Andel med høy utdanning blant de som pendler ut, inn og de som bor og arbeider samme kommune, Hedmark, 2013. Rang mht. differanse blant de 428 kommunene i Norge.

Rang	Sted	Jobber samme sted	Innpendingling	Utpendingling	Differanse
20	Hamar	39,7	33,4	44,7	11,3
25	Tolga	30,4	30,3	40,3	10,0
57	Alvdal	17,5	26,9	33,5	6,7
133	Kongsvinger	27,1	26,1	27,0	0,9
136	Tynset	29,5	35,1	35,9	0,8
140	Elverum	33,3	36,2	36,8	0,6
143	Ringsaker	21,6	31,3	31,7	0,4
168	Trysil	21,0	29,6	28,6	-1,0
172	Grue	20,7	26,6	25,5	-1,1
211	Våler	17,6	29,7	26,8	-2,9
212	Eidskog	16,8	23,8	20,9	-2,9
251	Sør-Odal	18,4	27,6	22,6	-5,0
266	Nord-Odal	18,9	26,6	20,6	-6,1
277	Åsnes	20,8	30,8	24,3	-6,5
324	Stange	28,4	42,6	32,9	-9,6
331	Os	22,9	43,7	33,4	-10,3
345	Rendalen	20,9	34,7	23,4	-11,3
360	Løten	21,9	38,7	25,8	-12,9
370	Åmot	26,2	39,7	25,5	-14,2
382	Follidal	24,6	45,5	29,0	-16,5
388	Stor-Elvdal	27,1	39,7	23,0	-16,7
390	Engerdal	23,6	39,3	22,3	-17,0

Noen kommuner har mye høyere utdanningsnivå for de som pendler ut enn de som pendler inn. Det kan vi kanskje tolke som at de er attraktive som bostedskommune for personer med høy utdanning.

Rent intuitivt skulle en tro at kommuner som har et høyt utdanningsnivå i arbeidsmarkedet i egen kommune hadde lav utdanning blant de som pendlet ut, ettersom innbyggerne får dekket tilbud om arbeid til høyt utdannede i egen kommune. I praksis er det omvendt. Dess høyere utdanningsnivå det er i arbeidsmarkedet i egen kommune, dess høyere er utdanningsnivået blant de som pendler ut.

Det er i praksis også en sammenheng mellom høyt utdanningsnivå i arbeidsmarkedet i kommunen og utdanningsnivået blant de som pendler inn. Det virker intuitivt naturlig, men sammenhengen er mye sterkere mellom utdanningsnivået i egen kommune og de som pendler ut. Dermed ser det ut til at de høyt utdannede klumper seg i noen kommuner.

I Elverum er andelen høyt utdannede blant de som pendler ut høyere enn hos de som pendler inn. Denne kan tolkes som at Elverum er relativt mer attraktivt å bo i enn å arbeide i for de med høyere utdanning. På den annen side er andelen med høy utdanning som pendler inn også høy.

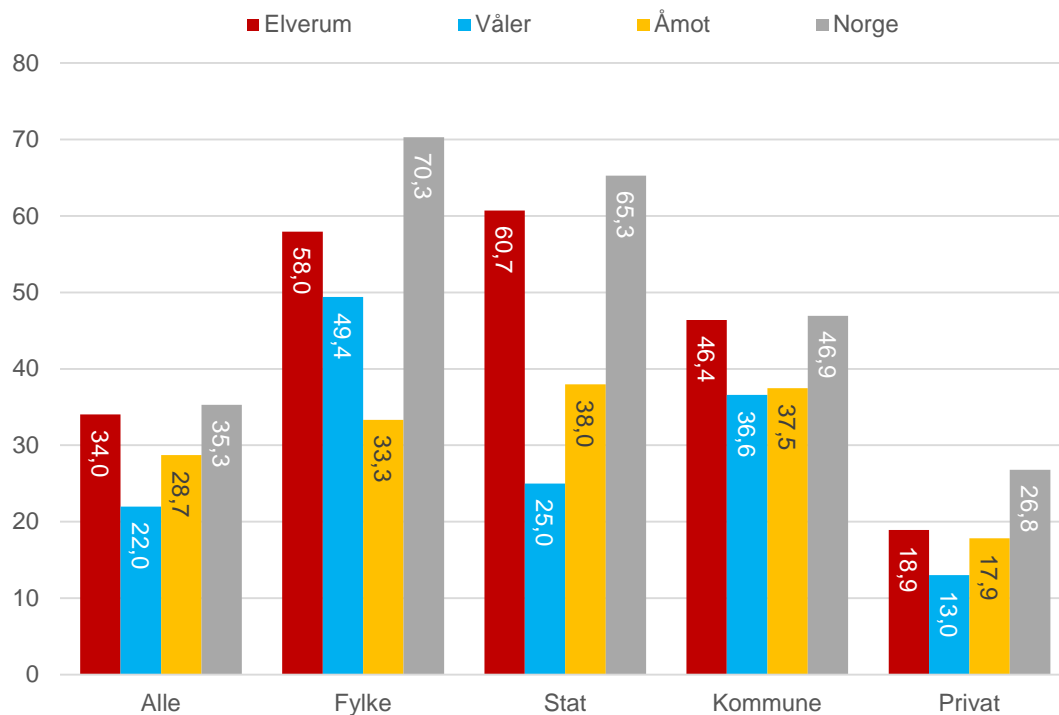
I Åmot er forskjellen veldig høy. Mens hver fjerde person som pendler ut har høyere utdanning, har nesten førti prosent av de som pendler inn høyere utdanning. Åmot er relativt mer attraktivt som arbeidssted enn som bosted.

I Våler er også andelen høyt utdannede høyere hos de som pendler inn enn hos de som pendler ut, men forskjellen er mindre.

6.1.3 Utdanningsnivå sektorer

Det er stor forskjell på utdanningsnivået i de ulike sektorene. Fylke og stat har mye høyere andel med høyere utdanning enn de andre sektorene. Utdanningsnivået i privat sektor er lavest.

Sektorsammensetningen har naturligvis stor betydning for den regionale variasjonen i utdanningsnivået. Steder hvor en stor andel av sysselsettingen er i offentlig sektor vil naturlig få et høyere utdanningsnivå i arbeidslivet, og sannsynligvis også i befolkningen.

Figur 61: Andel av arbeidsplassene med høyere utdanning i de ulike sektorene i kommunene i Elverumregionen og Norge, 2013.

I hele arbeidsmarkedet har Elverum nesten like høyt utdanningsnivå som Norge, mens Våler har et lavt utdanningsnivå i arbeidsmarkedet.

I fylkeskommunal sektor er andelen høyt utdannede i Elverum noe lavere enn i landet som helhet. På landsbasis har 70 prosent av de som jobber i fylkeskommunen høyere utdanning, mens andelen er 58 prosent i Elverum. I Våler har halvparten av de som jobber i fylkeskommunal sektor høyere utdanning. Det er registrert tre personer som jobber i fylkeskommunen i Våler i 2013, og én av dem hadde høyere utdanning.

I statlig sektor er også andelen høyt utdannede lavere i Elverumregionen enn i Norge. Andelen er spesielt lav i Åmot.

Kommunal sektor har like mange høyt utdannede i Elverum som i landet som helhet. Andelen høyt utdannede i kommunal sektor i Våler og Åmot er ganske lik.

I privat sektor er også andelen høyt utdannede lavere i Elverumregionen enn i Norge. Våler har en veldig lav andel høyt utdannede i privat sektor.

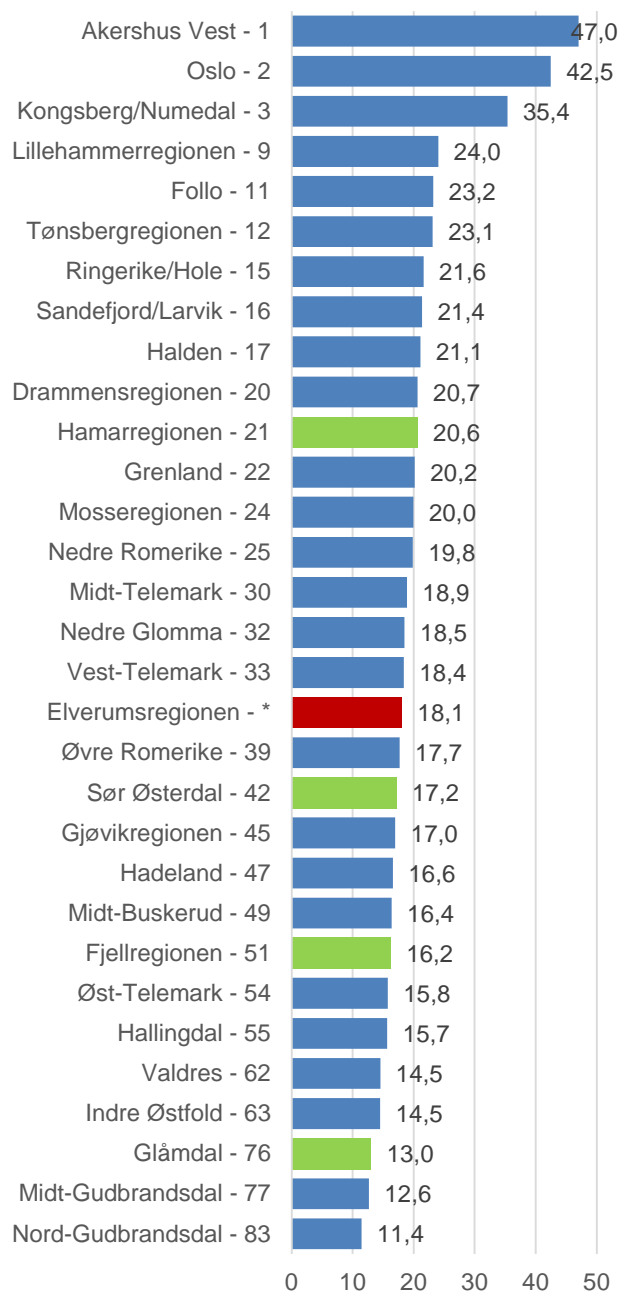
6.1.4 Utdanningsnivå næringslivet

I resten av rapporten skal vi se spesielt på utdanningsnivået i næringslivet. Variasjonen i utdanningsnivå i næringslivet blant regionene på Østlandet er vist i figuren ved siden av. Regionene er rangert blant landets 84 regioner.

Dersom Elverumregionen var en selvstendig region, ville utdanningsnivået i næringslivet ha vært omtrent like høyt som i Vest-Telemark og Øvre Romerike. Elverumregionen ville ha hatt et litt over middels høyt nivå sammenliknet med de andre regionene i Norge.

Hamarregionen ville hatt et høyere utdanningsnivå, mens de øvrige regionene i Hedmark ville ha hatt et lavere utdanningsnivå.

18,1 prosent av arbeidsplassene i Elverumregionen er besatt av noen som har høyere utdanning. Andelen er nesten like høy som i Elverum, slik vi så på forrige side. Det er fordi de fleste arbeidsplassene i privat sektor i Elverumregionen nettopp er i Elverum.

Figur 62: Andel med høyere utdanning i næringslivet i regionene, etter arbeidssted, 2013. Rangering blant landets 84 regioner. Elverumregionen er inkludert som selvstendig region, og overlapper delvis Glåmdal og Sør-Østerdal.

6.1.5 Hvorfor varierer utdanningsnivået?

Det er store forskjeller mellom utdanningsnivået i de ulike bransjene. I figuren til høyre ser vi at i noen bransjer, som tele og IKT og teknisk/vitenskapelige tjenester, er andelen ansatte med høyere utdanning godt over 50 prosent. I bransjer som bygg og anlegg og handel er andelen rundt 10 prosent.

Fra kapittelet om lokaliseringkvotienter så vi at landbruket er mer enn dobbelt så stort i Elverumregionen enn i landet som helhet. Andelen med høyere utdanning som jobber med landbruk er høyere i Elverumregionen enn i landet som helhet.

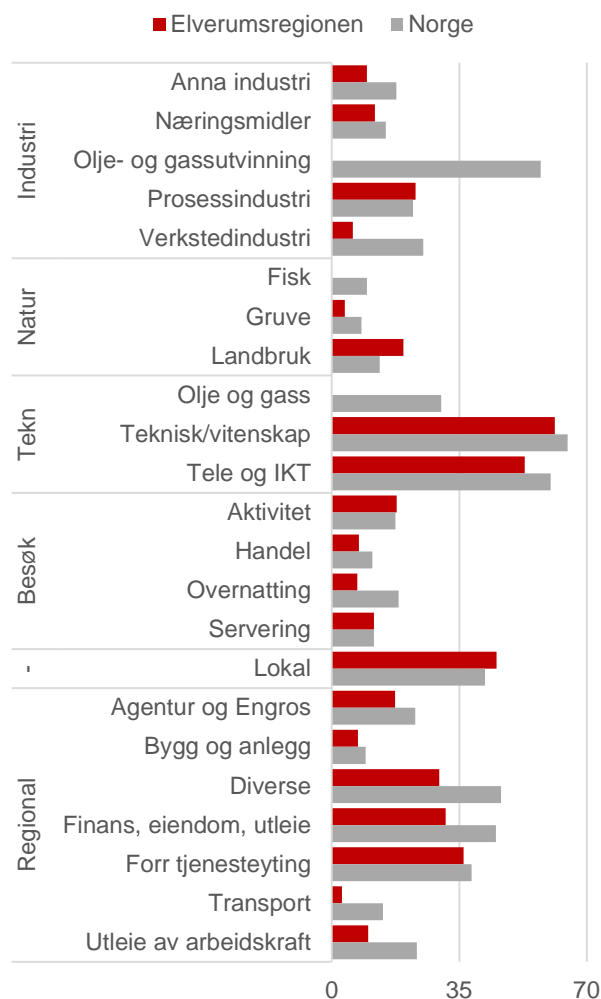
Innen de lokale næringene er også andelen litt høyere i Elverumregionen. Nivået er omtrent likt innen prosessindustrien, aktivitets- og serveringsbransjene.

I de øvrige bransjene er utdanningsnivået lavere i Elverumregionen enn i landet som helhet.

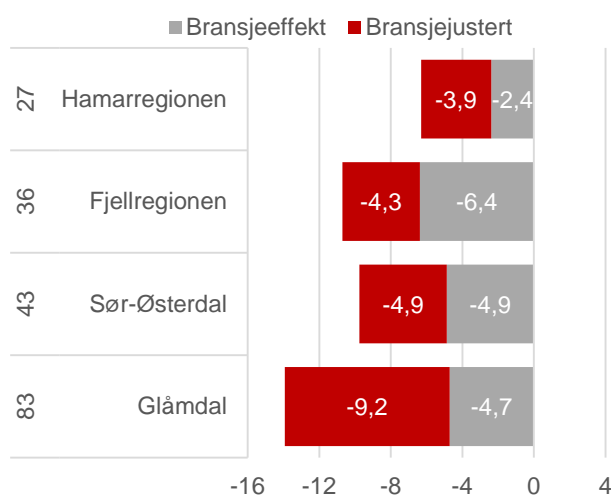
6.1.6 Bransjestruktur og bransjustert utdanningsnivå

Ettersom det er store forskjeller mellom utdanningsnivå mellom bransjene, vil det være interessant å undersøke om de regionale ulikhetene mellom utdanningsnivå i næringslivet skyldes at bransjestrukturen er forskjellig. Bransjeeffekten er beregnet gjennom å kalkulere hvilken andel ansatte med høy utdanning det ville vært dersom det var gjennomsnittlig utdanningsnivå i hver enkelt bransje, og deretter trekke fra næringslivets generelle utdanningsnivå.

Samtlige regioner i Hedmark har en bransjesammensetning som tilsier at utdanningsnivået i næringslivet vil være lavere enn utdanningsnivået på landsbasis. Samtlige regioner har imidlertid en lavere andel høyt utdannede enn bransjestrukturen tilsier. Hamar- og Fjellregionen har riktig nok over middels bransjustert utdanningsnivå, mens Sør-Østerdal har et middels bransjustert utdanningsnivå. Glåmdal har et av Norges aller laveste bransjusterte utdanningsnivå i næringslivet.

Figur 63: Andel av ansatte med minst tre års høyere utdanning i ulike bransjer i Norge og Elverumregionen, 2013.

Figur 64: Avvik mellom regionenes utdanningsnivå i næringslivet og nivået i Norges næringsliv, dekomponert i bransjeeffekt og bransjustert andel. Rangering blant landets 84 regioner mht. bransjustert andel.

6.1.7 Bransjejustert utdanningsnivå i kommunene

Vi kan gjøre den samme analysen for kommunene som vi gjorde for regionene på forrige side.

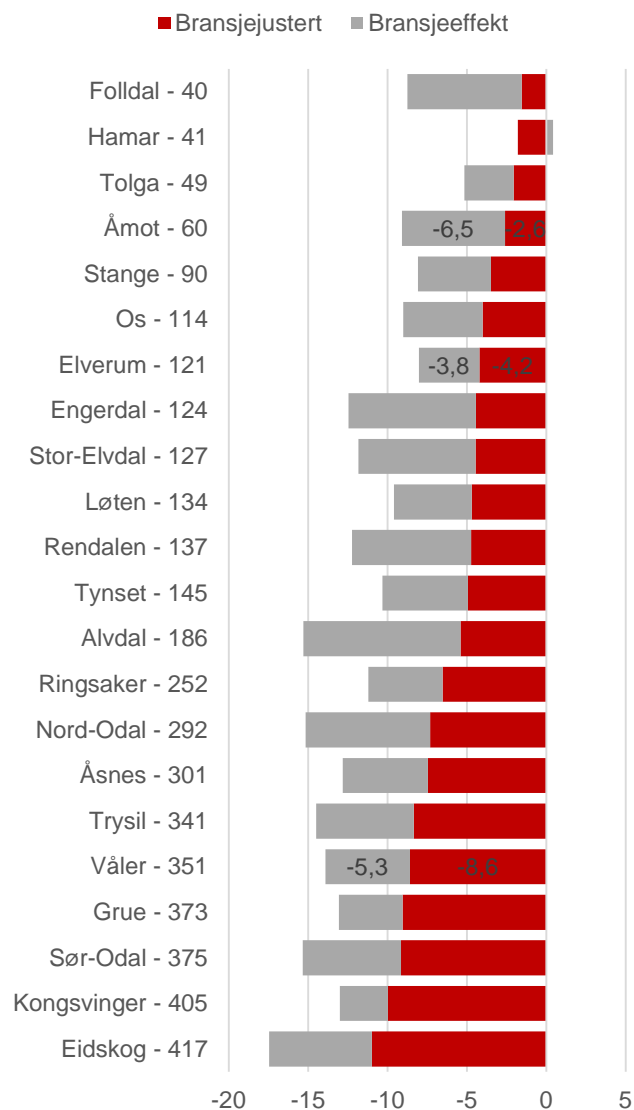
Til tross for at Åmot og Elverum har et negativt bransjejustert utdanningsnivå, er nivået høyere enn i de fleste kommuner i Norge.

Blant kommunene i Elverumregionen har Åmot den minst gunstige bransjestrukturen med hensyn til utdanningsnivå, mens Elverum har den mest gunstige.

I Våler er andelen høyt utdannede i næringslivet 8,6 prosentpoeng lavere enn det ville vært, dersom utdanningsnivået i Våler og Norge var likt bransje for bransje.

Det er også et annet forhold som kommer fram i disse analysene. Stedene som har en gunstig bransjestruktur for å oppnå høyt utdanningsnivå har også generelt høyt bransjejustert utdanningsnivå. De høyt utdannede har en tendens til å klumpe seg på noen steder, og på slike steder er det forholdvis høyt utdanningsnivå i alle bransjer. Steder med offentlige institusjoner som drar opp utdanningsnivået på stedet, som f.eks. høgskoler, har en tendens til å få høyt utdanningsnivå i alle bransjer i næringslivet.

En skulle tro at det å ha et høyt utdanningsnivå fører til bedre vekst og lønnsomhet i næringslivet, men denne sammenhengen har vi hatt problemer med å påvise.

Figur 65: Avvik mellom kommunenes utdanningsnivå i næringslivet og nivået i Norges næringsliv, dekomponert i bransjeeffekt og bransjejustert andel.

7. Innovasjon

Innovasjon er et sentralt begrep for å forklare global vekst. Nye produkter og forbedrede prosesser skaper økonomisk vekst. Det er derfor interessant å forsøke å måle regionale variasjoner i næringslivets innovasjon. Kan slike forskjeller være med på å forklare hvorfor regionene har ulik næringsutvikling?

Statistisk Sentralbyrå gjennomfører regelmessig en spørreundersøkelse om innovasjon i næringslivet, som vi har fått tilgang til. Siste utgave av denne undersøkelsen ble gjennomført i 2012 og omfattet 6 595 foretak. Mange av disse hadde virksomhet i flere bransjer og kommuner, og hadde til sammen 10 870 bedrifter. Undersøkelsen har en rekke spørsmål om FoU, innovasjon og samarbeid. Vi har konsentrert oss om spørsmål som går direkte på om bedriftene faktisk har gjennomført innovasjoner.

Tabell 8: Spørsmål fra innovasjonsundersøkelsen som er brukt i innovasjonsmålingen.

	Tekst: Verdi lik 1 hvis...	Kort navn	Vekt
Produkt-innovasjon	foretaket introduserte produktinnovasjon i form av nye eller vesentlig forbedrede varer i perioden 2010-2012	Vare	2
	foretaket introduserte produktinnovasjon i form av nye eller vesentlig forbedrede tjenester i perioden 2010-2012	Tjeneste	2
	foretaket hadde produktinnovasjoner nye for markedet i perioden 2010-2012	Nytt for markedet	4
	foretaket hadde produktinnovasjoner nye for verdensmarkedet i perioden 2010-2012	Nytt i verden	4
Prosess-innovasjon	foretaket har introdusert nye eller vesentlig forbedrede metoder for produksjon eller fremstilling av varer og tjenester i 2010-2012	Metode	2
	foretaket har introdusert nye eller vesentlig forbedrede metoder for lagring, levering eller distribusjon av varer og tjenester i 2010-2012	Distribusjon	1
	foretaket har introdusert nye eller vesentlig støttefunksjoner, som systemer for vedlikehold, innkjøp, regnskap eller IT i 2010-2012	Støttefunksjon	1
	noen av prosessinnovasjonene introdusert i perioden 2010-2012 var nye for foretakets marked	Ny metode for markedet	3
Markeds-innovasjon	foretaket i 2010-2012 introduserte markedsinnovasjoner i form av: vesentlige endringer i design (utseende/utforming) av en vare eller tjeneste	Design	2
	foretaket i 2010-2012 introduserte markedsinnovasjoner i form av: nye media eller nye måter for promotering av produktet	Media	1
	foretaket i 2010-2012 introduserte markedsinnovasjoner i form av: nye måter for produkt plassering eller salgskanaler	Markedskanal	0,5
	foretaket i 2010-2012 introduserte markedsinnovasjoner i form av: nye metoder for prising	Prising	0,5

I tabellen over ser vi de spørsmålene som danner grunnlag for indikatorer for innovasjon i regioner og fylker. De er samlet i tre typer av innovasjon: Produktinnovasjon, prosessinnovasjon og markedsinnovasjon. Det er også definert vekt for hvert av spørsmålene, som vi bruker når vi skal lage en samlet indeks for innovasjon. Vektingen er skjønnsmessig, og baserer seg på at noen av spørsmålene intuitivt virker å være viktigere enn andre. Spørsmål om produktinnovasjoner er nye for markedet og om produktinnovasjonene er nye for verdensmarkedet er tillagt størst vekt. Spørsmål om nye måter for produkt plassering eller nye metoder for prising er gitt lavest vekt.

Vi har ikke data for innovasjon på kommunenivå. Vi vil derfor i dette kapitlet fokusere på resultater fra Glåmdal og Sør-Østerdal.

7.1 Innovasjonsfrekvens

Den enkleste og mest direkte metoden å måle regional innovasjon på er å se på andelen, eller frekvensen, av bedrifter som oppgir å ha gjennomført innovasjoner av de 12 ulike typer, basert på de 12 spørsmålene i tabellen på forrige side.

Tabell 9: Prosentvis andel av bedriftene som oppgir ulike typer av innovasjon, regionene på Østlandet. Kolonnen «N» viser antall bedrifter. Siste kolonne, «Innovasjonsgrad», viser en vektet sum. Rangering mht. vektet sum.

Rang	Region	N	Produkt				Prosess				Marked				Innovasjonsgrad
			Vare	Tjeneste	Nytt marked	Nytt Verden	Metode	Distribusjon	Støtte-funksjon	Ny metode for markedet	Design	Media	Markeds-kanal	Prising	
	Vekt		2	2	4	4	2	1	1	3	2	1	0,5	0,5	
2	Midt-Telemark	21	23,8	14,3	8,0	4,8	23,8	14,3	0,0	9,5	14,3	19,0	4,8	0,0	267,7
4	Akershus Vest	386	19,7	14,0	4,1	12,7	14,2	5,7	12,4	6,5	17,2	14,9	10,5	7,2	259,0
6	Fjellregionen	34	14,7	5,9	2,5	0,0	23,5	5,9	8,8	11,8	34,3	14,3	14,3	8,6	242,5
12	Ringerike/Hole	49	20,4	6,1	10,7	6,1	14,3	4,1	14,3	4,1	14,3	10,2	2,0	8,2	223,5
14	Gjøvikregionen	124	20,2	8,9	2,6	8,9	12,9	4,0	9,7	6,5	16,0	15,2	8,0	8,0	218,1
16	Grenland	236	19,1	14,0	3,9	7,2	13,1	7,2	10,2	4,7	11,8	16,4	6,3	10,1	216,1
17	Kongsberg/Numedal	59	22,0	5,1	2,8	16,9	11,9	1,7	10,2	6,8	6,7	8,3	3,3	6,7	215,7
18	Tønsbergregionen	240	18,3	9,2	4,2	8,3	9,6	4,6	7,5	7,5	16,0	14,3	10,2	8,6	214,4
19	Oslo	1475	15,3	14,2	4,3	7,1	8,0	5,8	9,6	5,6	17,2	15,4	10,9	10,0	213,3
20	Vestviken	85	22,4	8,2	2,9	10,6	8,2	3,5	4,7	5,9	13,8	16,1	10,3	10,3	211,4
36	Nedre Romerike	221	16,3	8,1	4,2	3,6	10,0	6,3	6,8	7,2	10,4	17,1	11,7	10,4	184,0
38	Vest-Telemark	29	10,3	6,9	3,1	6,9	6,9	3,4	17,2	10,3	13,8	3,4	6,9	13,8	181,5
40	Halden	41	14,6	9,8	2,0	4,9	9,8	0,0	7,3	9,8	12,2	14,6	7,3	7,3	178,9
41	Mossregionen	101	13,9	8,9	1,7	7,9	8,9	3,0	6,9	5,9	14,7	11,8	6,9	9,8	178,9
42	Nedre Glomma	258	14,0	7,4	4,4	3,5	10,9	5,4	10,1	4,3	14,6	15,8	10,4	8,8	178,7
43	Follo	162	13,6	9,9	2,6	3,7	10,5	6,8	8,6	6,8	14,2	12,3	8,0	6,2	176,9
45	Midt-Buskerud	27	14,8	0,0	0,0	7,4	18,5	0,0	3,7	7,4	14,8	14,8	7,4	3,7	172,2
47	Indre Østfold	68	19,1	2,9	1,3	1,5	10,3	5,9	2,9	7,4	17,6	20,6	8,8	8,8	171,2
48	Lillehammerregionen	84	10,7	10,7	1,0	3,6	11,9	3,6	9,5	8,3	12,8	12,8	9,3	8,1	170,1
50	Hamarregionen	198	10,1	8,6	3,1	0,5	8,6	7,6	9,6	9,1	13,5	14,0	13,0	9,0	165,4
52	Hadeland	25	12,0	16,0	10,7	0,0	4,0	0,0	12,0	0,0	4,0	24,0	12,0	8,0	160,9
54	Drammensregionen	237	12,7	9,3	3,3	3,8	7,6	3,0	5,9	4,6	11,7	14,6	10,4	8,8	157,7
57	Hallingdal	35	8,6	11,4	0,0	2,9	11,4	0,0	2,9	5,7	11,1	25,0	11,1	5,6	149,8
58	Sandefjord/Larvik	191	15,7	6,3	2,7	2,6	5,2	4,7	12,0	4,2	10,8	12,9	9,8	7,2	148,0
62	Sør Østerdal	39	10,3	2,6	4,8	0,0	5,1	10,3	2,6	10,3	10,3	10,3	7,7	5,1	135,7
64	Glåmdal	71	12,7	2,8	3,8	0,0	7,0	4,2	7,0	7,0	11,1	9,7	11,1	5,6	132,9
67	Øst-Telemark	34	11,8	5,9	0,0	2,9	5,9	5,9	2,9	5,9	11,4	8,6	0,0	8,6	121,0
68	Øvre Romerike	109	12,8	5,5	0,8	2,8	5,5	0,9	4,6	5,5	7,3	11,0	8,3	8,3	117,9
74	Midt-Gudbrandsdal	32	9,4	6,3	0,0	0,0	3,1	0,0	3,1	0,0	9,4	15,6	12,5	3,1	82,8
75	Nord-Gudbrandsdal	35	8,6	0,0	0,0	0,0	11,4	0,0	2,9	5,7	5,7	8,6	0,0	2,9	81,4
80	Valdres	25	8,0	0,0	3,8	0,0	8,0	0,0	0,0	0,0	8,0	12,0	4,0	0,0	77,4
	Norge	10124	14,7	10,1	3,3	6,5	10,3	5,2	8,9	6,3	13,8	14,2	9,5	8,0	192,6

Det var 71 bedrifter i Glåmdal og 39 i Sør-Østerdal som deltok i undersøkelsen. Begge regionene har en forholdsvis lik innovasjonsfrekvens samlet sett. Mens Sør-Østerdal har en høy andel bedrifter som har introdusert nye innovasjoner i form av distribusjon og metoder for markedet, har Glåmdal en høy andel bedrifter som har introdusert nye måter for produktplassering.

Begge regionene har en lav innovasjonsfrekvens sammenliknet med de øvrige regionene i landet.

7.1.1 Innovasjonsfrekvens – enbedriftsforetak og flerbedriftsforetak

Et kompliserende forhold er at vi har en del foretak som har bedrifter i flere kommuner. Store industriforetak som f.eks. Hydro, Orkla og Statoil har virksomhet i en rekke kommuner. I tallene på forrige side har vi regnet hver enkelt bedrift i slike flerbedriftsforetak som innovative dersom foretaket har oppgitt å ha innovasjon. Spørsmålet er om ikke statistikken over innovasjon i enbedriftsforetakene er et bedre mål på regional innovasjon, enn statistikk som tar med avdelinger av større foretak. Hvis vi tar ut en tabell som på forrige side, men bare med enbedriftsforetak får vi følgende tall:

Tabell 10: Andel av enbedriftsforetakene som oppgir ulike typer av innovasjon.

Rang	Region	N	Produkt				Prosess				Marked				Innovasjons-grad
			Vare	Tjeneste	Nytt marked	Nytt Verden	Metode	Distribusjon	Støtte-funksjon	Ny metode for markedet	Design	Media	Markeds-kanal	Pricing	
	Vekt		2	2	4	4	2	1	1	3	2	1	0,5	0,5	
4	Gjøvikregionen	72	29,2	6,9	2,6	12,5	16,7	5,6	6,9	8,3	13,9	16,7	9,7	9,6	257,6
8	Akershus Vest	240	17,9	12,1	4,1	10,8	12,1	3,8	8,8	7,1	17,1	13,3	10,0	7,0	233,9
11	Fjellregionen	17	17,6	11,8	2,5	0,0	23,5	5,9	17,6	5,9	23,5	11,8	5,9	16,7	227,2
14	Vestviken	54	24,1	7,4	2,9	14,8	7,4	0,0	3,7	5,6	13,0	13,0	11,1	9,3	218,0
17	Vest-Telemark	16	18,8	6,3	3,1	12,5	0,0	6,3	12,5	0,0	25,0	6,3	12,5	12,5	200,0
19	Midt-Buskerud	19	15,8	0,0	0,0	10,5	26,3	0,0	0,0	10,5	10,5	10,5	5,3	5,3	194,7
20	Tønsbergregionen	136	17,6	6,6	4,2	8,8	8,1	3,7	4,4	5,1	14,7	11,0	11,0	8,7	190,4
21	Midt-Telemark	14	21,4	0,0	8,0	7,1	14,3	0,0	0,0	14,3	7,1	0,0	0,0	0,0	189,1
23	Oslo	963	13,0	12,7	4,3	5,9	5,7	4,9	7,0	4,8	16,4	14,4	10,5	9,3	187,0
25	Kongsberg/Numedal	30	23,3	0,0	2,8	16,7	10,0	0,0	0,0	3,3	10,0	6,7	6,7	3,3	186,1
26	Ringerike/Hole	28	14,3	3,6	10,7	3,6	7,1	0,0	7,1	7,1	17,9	3,6	0,0	7,1	178,6
31	Nedre Romerike	119	16,8	5,0	4,2	4,2	10,1	4,2	5,9	5,9	9,2	13,4	10,9	5,9	165,7
33	Lillehammerregionen	27	3,7	11,1	1,0	3,7	11,1	11,1	11,1	7,4	14,8	11,1	3,7	7,4	161,4
37	Follo	96	14,6	7,3	2,6	5,2	8,3	6,3	5,2	3,1	13,5	10,4	4,2	5,2	154,8
40	Grenland	102	14,7	4,9	3,9	4,9	10,8	2,0	3,9	2,9	9,8	12,7	7,8	8,7	151,2
41	Sandefjord/Larvik	97	17,5	7,2	2,7	3,1	5,2	0,0	8,2	4,1	12,4	11,3	11,3	6,2	148,3
44	Drammensregionen	131	13,7	4,6	3,3	5,3	5,3	2,3	3,1	3,8	10,7	12,2	8,4	7,6	140,2
45	Indre Østfold	47	17,0	2,1	1,3	2,1	6,4	2,1	0,0	4,3	17,0	17,0	10,6	8,5	140,1
47	Mossregionen	46	13,0	6,5	1,7	6,5	4,3	0,0	4,3	2,2	15,2	8,7	6,5	6,5	137,0
49	Hamarregionen	71	9,9	7,0	3,1	1,4	8,5	1,4	5,6	4,2	14,1	11,3	7,0	8,3	135,6
50	Halden	24	4,2	8,3	2,0	0,0	8,3	0,0	8,3	12,5	8,3	16,7	4,2	4,2	133,2
53	Nedre Glomma	125	13,6	1,6	4,4	4,8	7,2	2,4	4,0	0,0	8,8	14,4	8,0	6,3	127,1
56	Øvre Romerike	50	16,0	6,0	0,8	6,0	0,0	0,0	4,0	2,0	8,0	10,0	2,0	8,0	112,2
58	Nord-Gudbrandsdal	15	13,3	0,0	0,0	0,0	20,0	0,0	6,7	6,7	0,0	13,3	0,0	6,7	110,0
63	Hallingdal	15	6,7	6,7	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	13,3	26,7	20,0	13,3	96,7
68	Midt-Gudbrandsdal	15	6,7	13,3	0,0	0,0	6,7	0,0	6,7	0,0	6,7	6,7	0,0	6,7	83,3
73	Hadeland	18	11,1	0,0	10,7	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	5,6	5,6	0,0	73,4
77	Glåmdal	36	5,6	0,0	3,8	0,0	2,8	0,0	0,0	0,0	8,3	8,3	5,6	0,0	59,6
79	Valdres	17	0,0	0,0	3,8	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	11,8	11,8	5,9	0,0	53,6
80	Øst-Telemark	19	5,3	0,0	0,0	5,3	0,0	0,0	0,0	0,0	5,3	5,3	0,0	10,5	52,6
81	Sør Østerdal	15	6,7	0,0	4,8	0,0	6,7	0,0	0,0	0,0	0,0	6,7	0,0	0,0	52,4
	Norge	5274	14,6	7,2	3,3	6,2	8,5	3,2	6,0	4,7	12,7	12,1	8,5	7,4	167,2

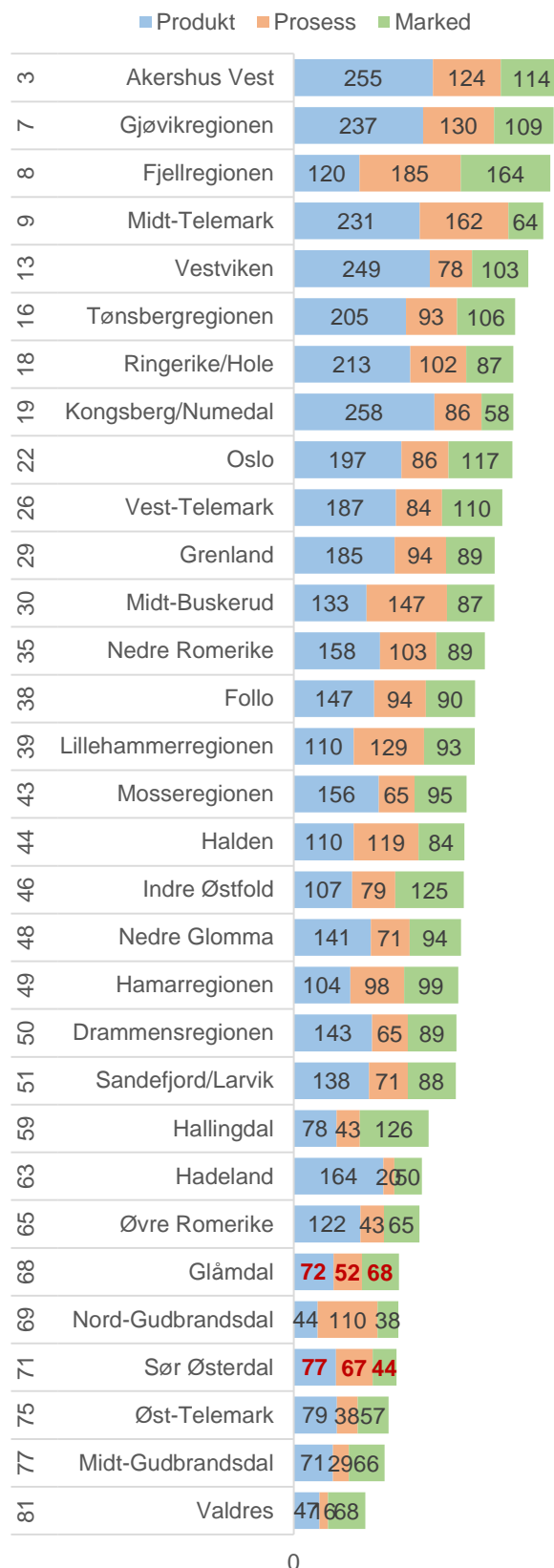
36 enbedriftsforetak i Glåmdal og 15 i Sør-Østerdal har deltatt i undersøkelsen. Begge regionene rangerer enda lavere på innovasjonsfrekvensen når vi bare tar med enbedriftsforetakene.

7.1.2 Innovasjonsgrad

Hvis vi skal foreta en rangering av regionene når det gjelder andeler innovative foretak, kan vi kombinere resultatene fra de to tabellene vi har vist på de foregående sidene. Vi får da en rangering som vist i figuren til høyre. To regioner er slått sammen på grunn av lavt antall bedrifter som er med i undersøkelsen, slik at det er 83 regioner som er rangert.

Glåmdal og Sør-Østerdal kommer dårligst ut blant regionene i Hedmark, og de rangerer også lavt i nasjonal sammenheng.

Det kan være verd å merke seg at dataene er basert på selvrapportering. Derfor kan det forekomme ulike språklige tolkninger av spørsmålene. Dette kan avhenge av type bransje man jobber i og kanskje hvor i Norge man bor og jobber. Man må alltid tolke svar basert på selvrapportering varsomt. Så vi skal ikke konkludere for mye ut av de heller nedslående tallene for Glåmdal og Sør-Østerdal.

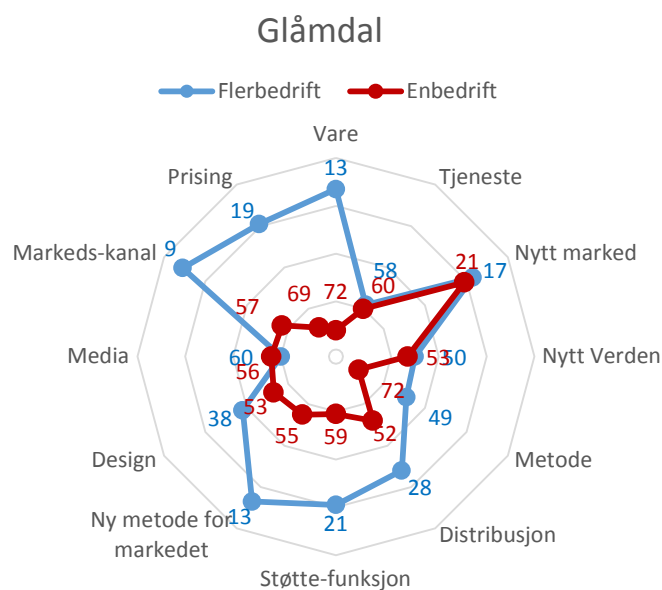
Figur 66: Innovasjonsgrad i regionene basert på resultatene fra de to foregående tabellene. Rangering blant de 83 regionene mht. samlet og vektet innovasjonsgrad.

7.1.3 Rangering innovasjonsgrad for både enbedrifts- og flerbedriftsforetak

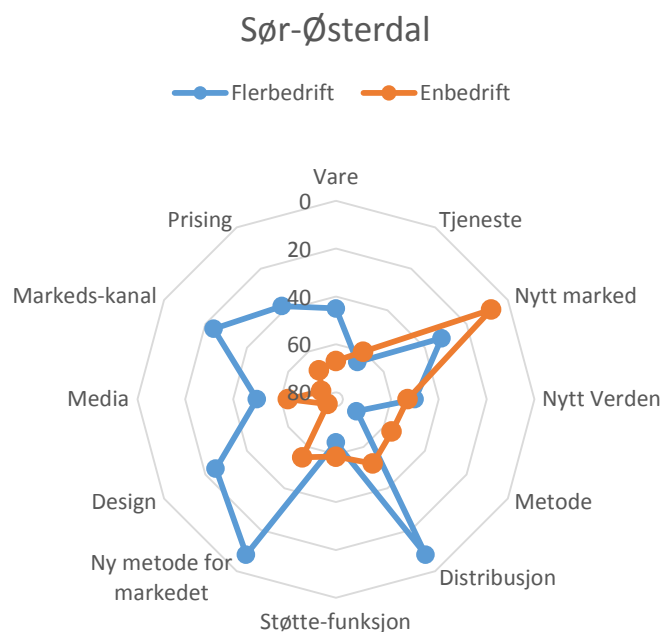
Figurene til høyre viser hvordan Glåmdal og Sør-Østerdal rangerer for hver indikator – både for enbedriftsforetakene og for flerbedriftsforetakene. Jo lenger ut, dess høyere rangering. Jo nærmere midten, dess lavere rangering.

I Glåmdal har en høyere andel av flerbedriftsforetakene oppgitt at de har introdusert innovasjoner enn hva enbedriftsforetakene har. Det kan være at mange av enbedriftsforetakene er i bransjer som har naturlig lav innovasjonsgrad. Dersom man produserer en vare som ikke trengs å endres fra år til år, vil naturligvis innovasjonsgraden bli lav. Den bransjetyper som har høyest innovasjonsgrad er lær- og skinnprodukter. De som jobber med dette må stadig fornye designen for å selge produktene sine. De som produserer f.eks. melk eller korn er ikke like avhengig av å skape noe nytt fra ett år til et annet, og følgelig vil innovasjonsgraden bli lavere. Dette *kan* være et forhold som forklarer Glåmdals lave innovasjonsgrad hos enbedriftsforetakene.

I Sør-Østerdal ser det nesten likedan ut. Riktig nok har en høy andel av enbedriftsforetakene introdusert produktinnovasjoner som er nye for markedet, men bortsett fra det er stort sett flerbedriftsforetakene mer innovative. Vi så av tabellen to sider tilbake at det er 15 enbedriftsforetak i Sør-Østerdal som har deltatt i undersøkelsen. Følgelig er datagrunnlaget svakt, og sannsynligheten for tilfeldige avvik er større.

Figur 67: Rangering for Glåmdal for de ulike innovasjonstypene. Rangering blant de 83 regionene som er med i utvalget.

Figur 68: Rangering for Sør-Østerdal for de ulike innovasjonstypene. Rangering blant de 83 regionene som er med i utvalget.

7.2 Innovasjonsklima

Andelen av innovative foretak varierer ganske sterkt mellom ulike bransjer. I en bransje som produksjon av datamaskiner og elektroniske produkter oppgir over 65 prosent av foretakene at de har introdusert nye produkter på markedet, mens i andre bransjer er andelen null. Samtidig øker sannsynligheten for at bedriften er innovativ med størrelsen til bedriften. Dermed vil en region som har mange bedrifter i bransjer med høy innovasjonsgrad naturlig få en høyere andel innovative bedrifter, mens regioner med mange bedrifter i bransjer med lav andel innovative bedrifter vil sannsynligvis få lave andeler med innovative bedrifter. Vi kan måle andelen innovative bedrifter i regionene, der vi samtidig korrigerer for ulikheter i bransjestruktur og fordeling mellom små og store bedrifter. Da får vi et uttrykk for om regionen har høy eller lav andel innovative foretak, gitt sin bransje- og størrelsesstruktur. Vi kaller dette for *innovasjonsklima*^w. Vi konsentrerer oss om enbedriftsforetakene i denne analysen. Resultatene av denne analysen er gitt i tabellen under.

Tabell 11: Innovasjonsklima, målt som over- eller underhyppighet i et område for at en bedrift er innovativ, gitt bransje og størrelse. Verdiene er gjort om til rangering, der 1=beste region og 83=dårligste.

Rang	Region	Produkt				Prosess			Marked				Produkt	Prosess	Marked
		Vare	Tjeneste	Nytt marked	Nytt Verden	Metode	Distribusjon	Støtte-funksjon	Design	Media	Markeds-kanal	Prising			
3	Gjøvikregionen	2	21	1	5	11	17	20	24	9	25	17	1	11	18
5	Vest-Telemark	7	24	12	1	77	10	6	3	67	15	9	5	42	6
6	Fjellregionen	10	7	7	66	4	16	1	5	40	55	2	14	2	9
11	Vestviken	9	14	11	2	50	75	46	33	25	17	21	4	57	23
18	Akershus Vest	24	42	26	15	26	45	44	29	48	38	66	21	29	35
23	Øvre Romerike	17	18	14	22	78	53	38	41	45	71	23	12	73	48
24	Lillehammerregionen	68	6	43	31	21	2	7	14	43	66	39	40	9	25
25	Follo	35	19	23	27	34	15	36	26	53	70	59	25	27	44
27	Nedre Romerike	21	44	22	34	29	23	26	50	28	21	57	28	24	42
28	Midt-Buskerud	40	78	41	13	3	74	81	47	55	62	58	35	8	53
29	Hallingdal	47	28	21	49	71	62	78	21	2	5	8	38	77	4
30	Oslo	37	27	33	28	56	35	50	27	39	34	48	31	54	27
33	Kongsberg/Numedal	15	81	45	3	39	76	83	52	70	50	67	22	59	63
36	Tønsbergregionen	32	46	49	21	46	31	54	30	50	20	35	36	48	28
37	Midt-Telemark	6	71	31	23	12	54	67	56	83	77	77	23	25	80
38	Sandefjord/Larvik	31	29	19	51	64	81	17	38	51	23	53	30	61	40
40	Indre Østfold	34	54	38	48	52	42	71	16	13	26	24	42	65	16
43	Mosseregionen	49	30	32	25	65	79	45	23	60	59	50	33	70	41
50	Grenland	38	53	58	33	32	44	52	48	27	40	27	47	35	43
51	Midt-Gudbrandsdal	65	2	35	65	38	55	19	53	59	76	38	39	39	66
53	Drammensregionen	42	45	50	35	61	39	57	39	38	37	29	46	62	37
54	Ringerike/Hole	39	39	63	36	45	65	11	11	75	81	32	53	44	38
58	Hamarregionen	61	34	56	74	41	49	39	28	47	49	31	61	45	32
59	Nedre Glomma	48	72	61	38	54	40	48	60	16	41	45	56	53	47
60	Nord-Gudbrandsdal	55	64	44	73	6	64	13	83	37	83	37	59	10	81
69	Valdres	71	66	71	41	75	56	61	25	29	52	71	69	78	33
77	Hadeland	56	70	47	71	79	69	70	82	77	64	80	62	81	83
78	Øst-Telemark	74	80	75	29	80	72	77	72	72	80	16	70	82	77
80	Glåmdal	75	76	80	76	73	66	72	54	57	53	78	79	79	60
81	Halden	83	47	78	83	60	83	37	76	20	75	76	81	67	76
83	Sør Østerdal	72	73	82	81	48	51	63	80	65	78	75	82	64	82

Den lave innovasjonsgraden ser ikke ut til å skyldes strukturelle forhold eller bransjenes størrelse. Dermed har vi utelukket de mest åpenbare strukturelle forklaringene på Glåmdals og Sør-Østerdals lave innovasjonsgrad. Den lave innovasjonsgraden må finne sin forklaringer andre steder.

7.3 Internasjonalisering

Hvilke regioner har det mest internasjonale næringslivet? Innovasjonsundersøkelsen har også data på hvorvidt bedriftene selger varer og tjenester til utlandet, og om de har sitt hovedmarked utenlands. Det kan vi bruke for å se hvordan tilbøyeligheten til å selge varer og tjenester utenlands varierer mellom regionene.

I figuren til høyre ser vi hvordan andelene som har eksport og som har sitt hovedmarked utenlands varierer mellom regionene.

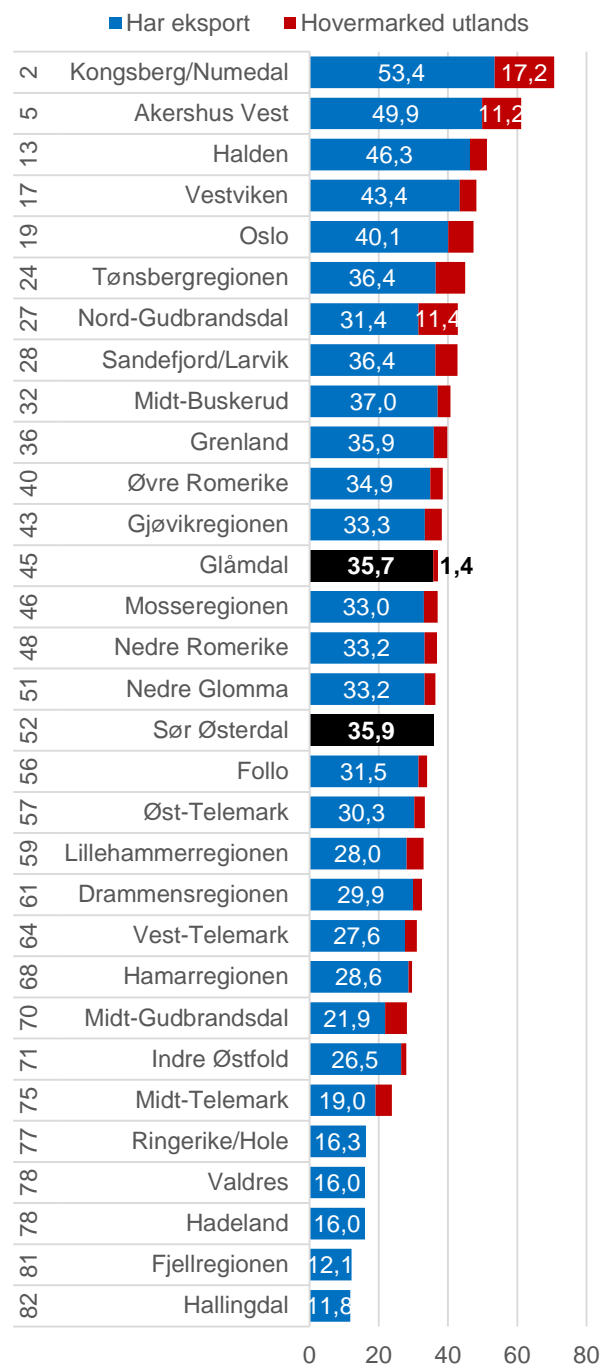
På Østlandet er det Kongsberg/Numedal og Akershus Vest som har det mest internasjonale næringslivet.

Glåmdal har også et over middels internasjonalt næringsliv på Østlandet, men litt under middels nasjonalt. Det skyldes at mange av de mest internasjonale bedriftene er i Nord-Norge, mens mange av de minst internasjonale bedriftene er på Østlandet, spesielt i Hedmark og Oppland.

35,7 prosent av bedriftene i Glåmdal eksporterer sine varer eller tjenester til utlandet, mens kun en marginal andel av bedriftene har sitt hovedmarked utenlands.

Andelen eksportbedrifter i Glåmdal er høyere enn i de øvrige regionene i Hedmark.

Sør-Østerdal har en like høy andel bedrifter med eksport som Glåmdal, men Sør-Østerdal har ingen bedrifter som har sitt hovedmarked utenlands. Sør-Østerdal rangerer litt under middels blant regionene på denne rangeringen.

Figur 69: Andel av bedrifter i innovasjonsundersøkelsen som oppgir at de selger til utlandet, og som har sitt hovedmarked utenlands. Rangering blant de 83 regionene som er med.

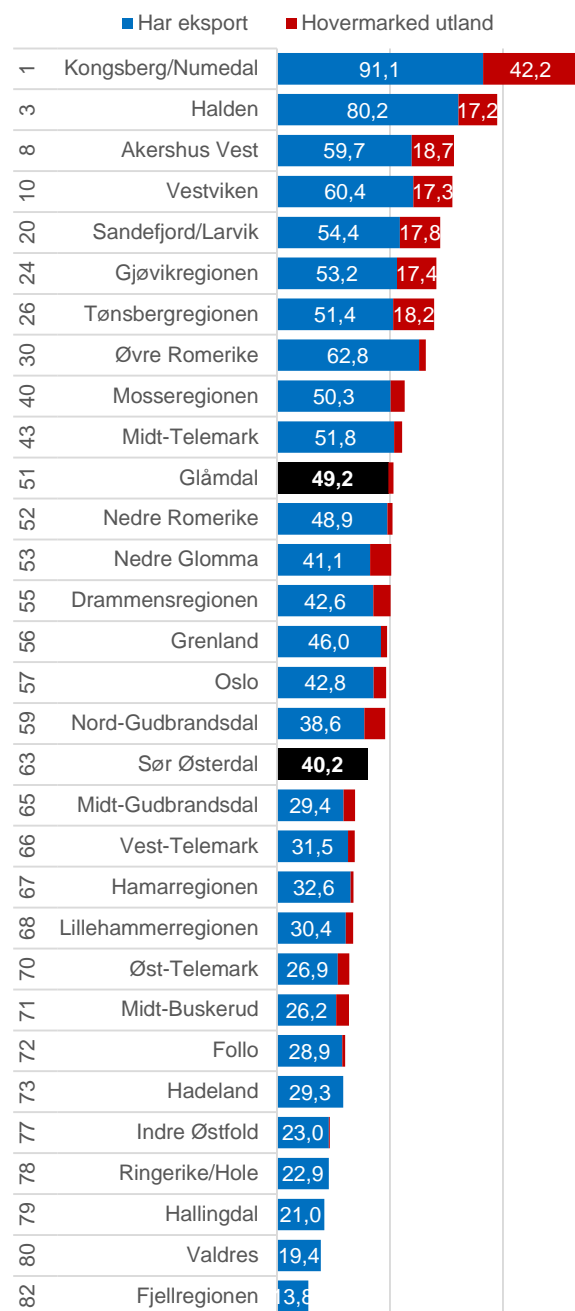
7.3.1 Andel ansatte i eksportbedrifter

I figuren på forrige side viste vi andelen bedrifter med eksport. Da vil små og store bedrifter telle like mye. Vi kan også se på andelen av de ansatte i næringslivet som arbeider i eksportbedrifter. Tallene blir da noe annerledes. Det er høyere andeler av ansatte i bedrifter med eksport. Det er fordi store bedrifter har sterkere tilbøyelighet til å ha eksport.

Nesten halvparten av de ansatte i privat sektor i Glåmdal jobber i en bedrift som har eksport. Siden Glåmdal ikke rangerer høyt blant regionene på landsbasis, betyr det at de fleste regioner har en høy andel ansatte i eksportbedrifter.

Andelen ansatte i eksportbedrifter er høyere i Glåmdal enn i de øvrige regionene i Hedmark.

Over 40 prosent av de som jobber i næringslivet i Sør-Østerdal jobber i bedrifter som har eksport. Sør-Østerdal kommer litt lavere ut enn de fleste andre regioner på denne rangeringen.

Figur 70: Andel av ansatte i innovasjonsundersøkelsen i bedrifter som oppgir at de selger til utlandet, og som har sitt hovedmarked utenlands. Rangering blant de 83 regionene som er med.

8. NæringsNM

NæringsNM er utviklet for å måle hvordan næringslivet presterer i ulike områder i Norge. For å måle næringsutviklingen i en kommune, ser vi på fire mål: Nyetableringer, lønnsomhet, vekst og næringslivets størrelse^v.

NæringsNM	Nyetableringer	<ol style="list-style-type: none"> 1. Etableringsfrekvens: Antall nyregistrerte foretak som andel av eksisterende foretak i begynnelsen av året 2. Bransjejustert etableringsfrekvens: Basert på etableringsfrekvens, justert for effekten av bransjestrukturen 3. Vekst i antall foretak: Etableringsfrekvensen fratrukket nedlagte foretak
	Lønnsomhet	<ol style="list-style-type: none"> 4. Andel foretak med positivt resultat før skatt 5. Bransjejustert lønnsomhet: Andel foretak med positivt resultat før skatt, justert for effekten bransjestruktur, bedriftens omsetning og alder. 6. Andel foretak med positiv egenkapital
	Vekst	<ol style="list-style-type: none"> 7. Andel foretak med omsetningsvekst høyere enn prisstigningen (KPI) 8. Andel foretak med realvekst justert for bransjestruktur, bedriftens omsetning og alder. 9. Andel foretak med vekst i verdiskaping 10. Andel foretak med vekst i verdiskaping, justert for bransjestruktur, bedriftens omsetning og alder.
	Næringslivets størrelse	<ol style="list-style-type: none"> 11. Antall arbeidsplasser i næringslivet som andel av befolkningen

Nyetableringer i regioner og kommuner blir målt med tre indikatorer. Den første, etableringsfrekvens, måler antall nyregistrerte foretak i forhold til eksisterende antall foretak i begynnelsen av året. Bransjejustert etableringsfrekvens er etableringsfrekvensen fratrukket virkningen av bransjestrukturen i regioner og kommuner. Denne indikatoren forteller oss om regionen har få eller mange etableringer når vi tar hensyn til at etableringsfrekvensen varierer mye mellom ulike bransjer. Den tredje indikatoren er vekst i antall foretak. Dette vil være etableringsfrekvensen fratrukket frekvensen av nedlagte foretak, samt innflyttede foretak fratrukket utflyttede.

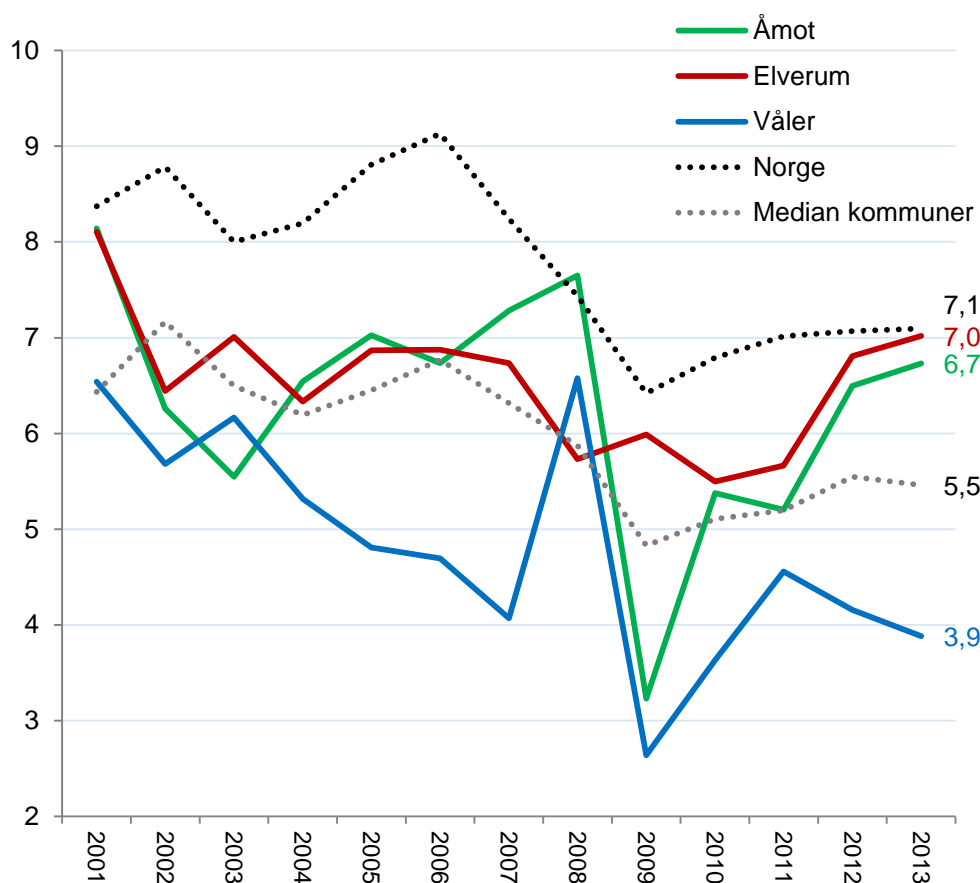
Lønnsomheten i regionenes næringsliv blir målt med tre indikatorer. Den første er andel foretak med positivt resultat før skatt. I tillegg har vi målt andelen lønnsomme foretak justert for bransjestruktur, bedriftens omsetning og alder. Den tredje indikatoren er andel foretak med positiv egenkapital.

Vekst i regionene er målt med andel foretak med omsetningsvekst større enn prisstigningen. Også her har vi en indikator som justerer for bransjestruktur, omsetning og alder. Den tredje indikatoren er andel foretak av samtlige regnskapspliktige foretak på stedet, som har vekst i verdiskapingen. Det er også en siste indikator der det er justert for forskjeller i bransjestruktur, omsetning og alder til foretakene.

Indikatoren «næringslivets størrelse» er antall arbeidsplasser i næringslivet som andel av befolkningen på stedet. For hver indikator rangeres både regioner og kommuner. Rangeringsnumrene legges så sammen innenfor hver gruppe. Til slutt summeres rangeringsnumrene for de fire indeksene nyetablering, lønnsomhet, vekst og næringslivets størrelse. Regionen og kommunen som har lavest sum, kommer ut som vinner av NæringsNM.

8.1 Nyetableringer

Etableringsfrekvensen er antall nyetablerte foretak som prosent av antall eksisterende foretak i begynnelsen av året. Etableringsfrekvensen i Norge har vært ganske høy i hele perioden fra 2001 til 2006, før den begynte å synke. I de siste årene har landets etableringsfrekvens ligget på rundt sju prosent. De fleste regionene har derimot hatt en lavere etableringsfrekvens enn landsgjennomsnittet. Etableringsfrekvensen til mediankommunen var på 5,5 prosent i 2013.

Figur 71: Etableringsfrekvensen i kommunene i Elverumregionen, Norge og medianen av kommunene i Norge i perioden 2001-2013.

Elverum har gått fra å ligge på medianverdien til å nærme seg landsgjennomsnittet. Spesielt siden 2010 har etableringsfrekvensen i Elverum økt. Også Åmot har hatt en kraftig vekst i etableringsfrekvensen siden 2009, og hadde nesten like høy frekvens som landsgjennomsnittet i 2013.

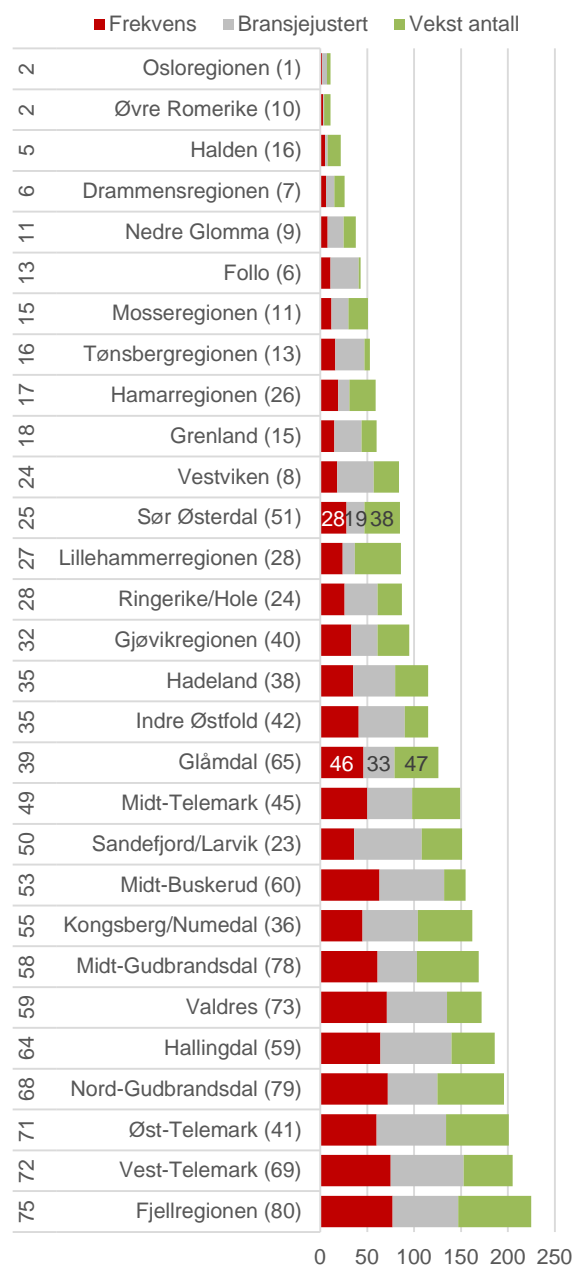
Våler har lav etableringsfrekvens. Den er lavere enn i de fleste kommuner i Norge. Den var på 3,9 prosent i 2013.

8.1.1 Etableringsindeksen for regionene på Østlandet

Etableringsindeksen har tre indikatorer for nyetablering, etableringsfrekvensen, den bransjusterte etableringsfrekvensen og vekst i antall foretak. Den bransjusterte etableringsfrekvensen tar hensyn til bransjestrukturen, og måler etableringsfrekvensen bransje for bransje. Vekst i antall foretak er etableringsfrekvens fratrukket andel nedlagte foretak. Til sammen gir etableringsindeksen et godt bilde på etableringsaktiviteten i regionene. Noe av forskjellen i etableringsfrekvensen mellom regionene kan forklares av bransjestrukturen. Enkelte regioner har mange foretak i bransjer hvor det er mange nyetableringer, som i tjenesteytende sektor. Andre regioner har en stor andel av bedriftene i bransjer med lite nyetablering, som industri og landbruk.

Oslo har en fordelaktig næringsstruktur for å få mange nyetableringer. Det kan se ut til at vekst, og spesielt høy vekst i befolkningen, forårsaker høy etableringsfrekvens. Høy etableringsfrekvens har sannsynlig vis mindre effekt på arbeidsplassvekst og dermed på nettoflyttingen. Det er fordi nyetableringene stort sett er små, og utgjør en liten andel av samlet antall ansatte.

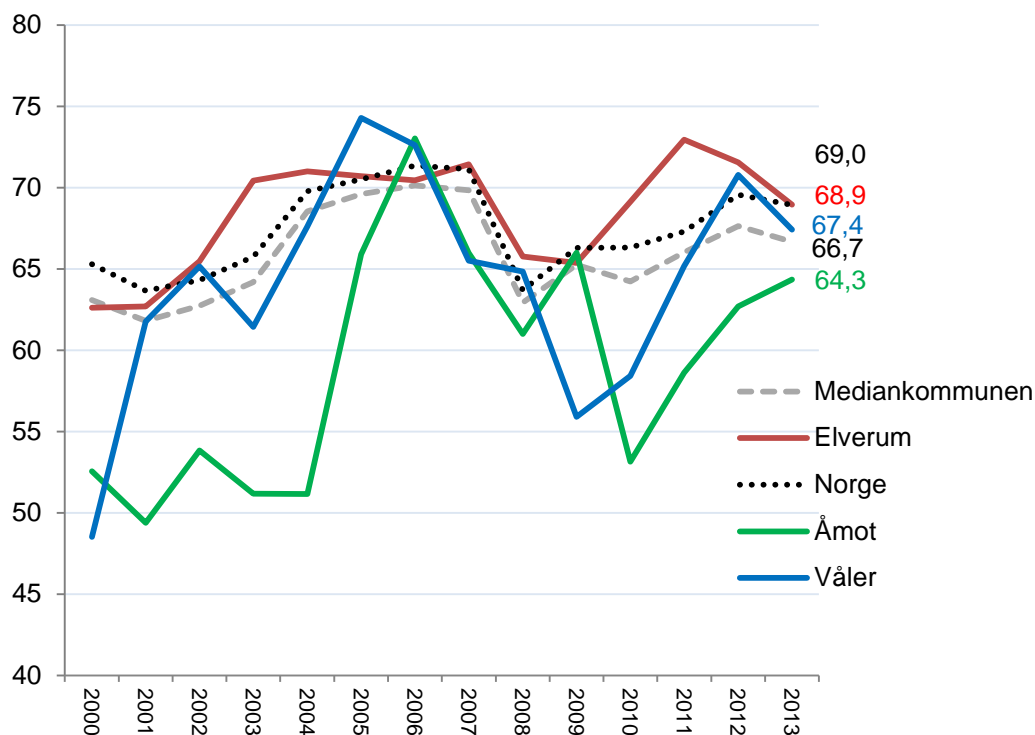
Både Sør-Østerdal og Glåmdal kommer bedre ut på etableringsindeksen enn de fleste regionene i Norge. Begge regionene har klatret på årets plassering sammenliknet med snittplasseringen for de ti foregående årene.

Figur 72: Etableringsindeksen for regionene på Østlandet, med rangeringsnummer for hver av indikatorene. Rangering for etableringsindeksen blant 83 regioner er vist helt til venstre. I parentes er rangeringen for etableringsindeksen siste ti år.

8.2 Lønnsomhet

Lønnsomheten i næringslivet måles som andel av foretakene med positivt resultat før skatt. Med denne metoden teller små og store foretak likt.

Figur 73: Prosentvis andel foretak med positivt resultat før skatt i sammenliknet med Norge og medianen av kommunene i Norge i perioden 2000-2013.

Lønnsomheten i norsk næringsliv var på topp i årene fra 2004 til 2007. I 2008 sank lønnsomheten brått, for deretter å stige de tre neste årene. I 2013 hadde 68,9 prosent av alle regnskapspliktige foretak positivt resultat før skatt, noe som var en liten nedgang fra 2012.

Andelen lønnsomme foretak i Elverum har i mange år ligget en del over andelen på landsbasis. Næringslivet i Elverum har over tid vært ganske lønnsomhet. I 2013 var andelen lønnsomme foretak i Elverum nesten helt likt landsgjennomsnittet, og en del over nivået til mediankommunen.

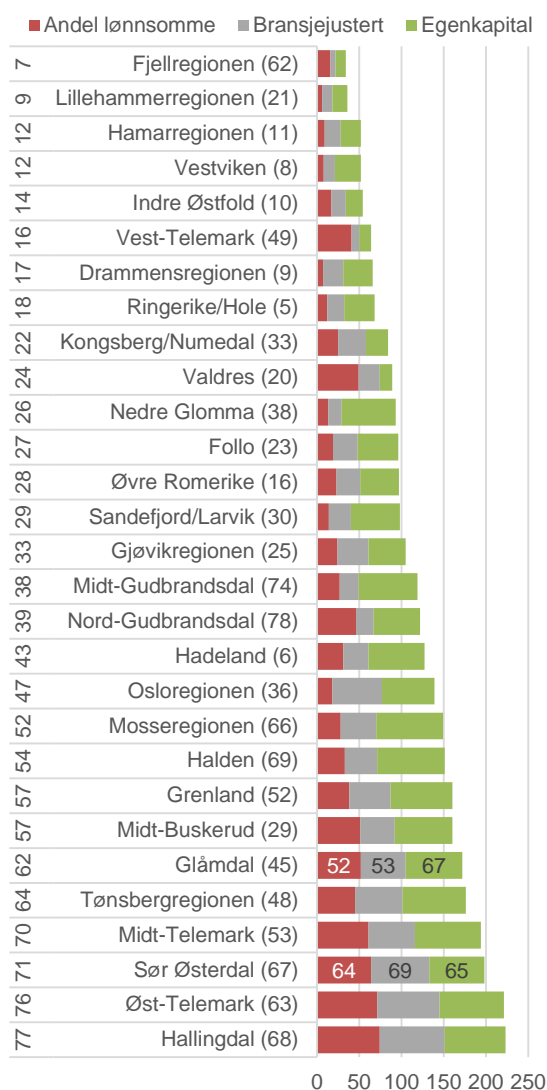
I de andre kommunene har andel lønnsomme foretak variert mye fra år til år. Det er små kommuner hvor det vil bli en del tilfeldige variasjoner på grunn av at det er relativt få regnskapspliktige foretak. I Våler har andel lønnsomme foretak vekslert på å være over og under nivået i Norge. I Åmot har det også vært sterke variasjoner, men i mange av årene har andelen lønnsomme foretak vært mye lavere enn gjennomsnittet. Åmot hadde også ganske lav andel lønnsomme foretak i 2013.

8.2.1 Lønnsomhetsindeksen for regioner på Østlandet

I figuren til høyre ser vi hvordan regionene gjør det på lønnsomhetsindeksen i 2013. Lønnsomhetsindeksen er sammensatt av tre indikatorer; andel foretak med positivt resultat, andelen av foretak med positiv egenkapital, og andel lønnsomme foretak justert for bransje, størrelse og alder på foretakene.

Sør-Østerdal har hatt lav lønnsomhet i næringslivet. Da er kommunene Trysil, Stor-Elvdal og Engerdal med i grunnlaget. Sør-Østerdal er rangert som nummer 71 av 80 regioner i 2013, og som nummer 67 for de ti siste årene. Sør-Østerdal skårer svakt på alle de tre lønnsomhetsindikatorerne.

I de siste ti årene fram til i fjor rangerte Glåmdal omtrent middels blant regionene. Glåmdal har derimot fått en lavere plassering på lønnsomhetsindeksen for 2013. Det er indikatoren for egenkapital som trekker den samlede plasseringen ned. En forholdsvis lav andel av foretakene hadde positiv egenkapital i 2013.

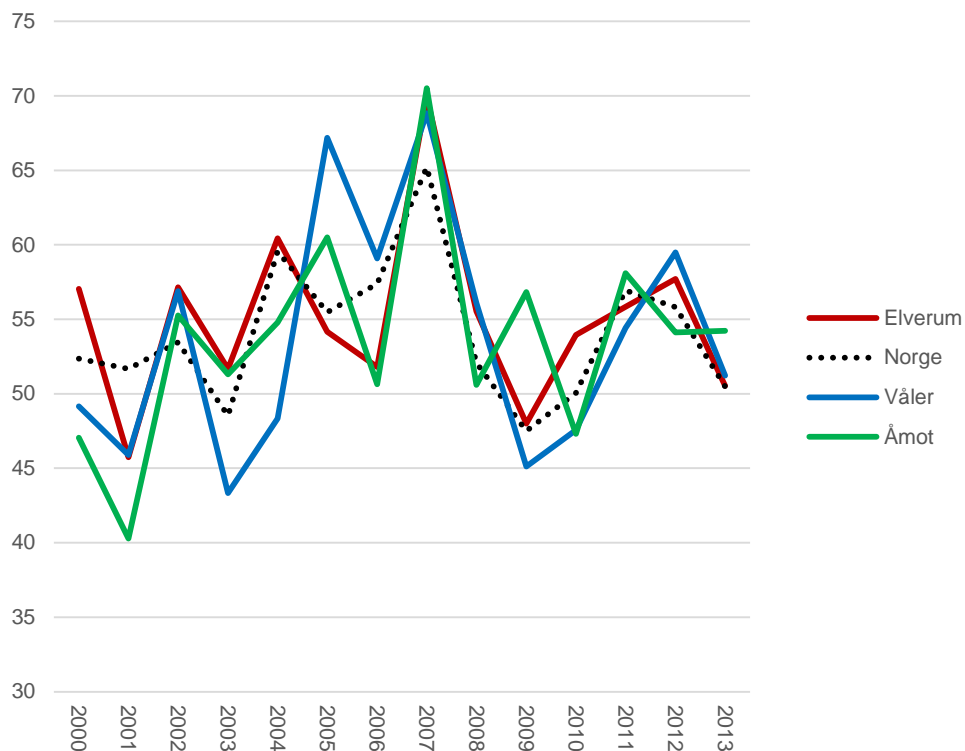

Figur 74: Lønnsomhetsindeksen for regionene på Østlandet. Rangering for 2013 blant 83 regioner til venstre, og rangering siste ti år i parentes. Rangering for de tre lønnsomhetsindikatorerne vises i figuren.

8.3 Vekst

Vekstindikatorene i NæringsNM er andel foretak med omsetningsvekst høyere enn prisstigningen.

Andel vekstforetak i Norge var rekordhøyt i 2007, da 65,2 prosent av foretakene hadde omsetningsvekst høyere enn prisstigningen. Andel vekstforetak sank deretter dramatisk de to neste årene, og var på 47,5 prosent i 2009. Etter dette tok andelen vekstforetak seg opp, men falt ganske mye fra 2012 til 2013. I 2013 hadde 50,5 prosent av alle foretakene i Norge omsetningsvekst høyere enn prisstigningen.

Figur 75: Andel foretak med omsetningsvekst høyere enn prisstigningen i kommunene i Elverumregionen og i Norge.

Andel vekstforetak i kommunene i Elverumregionen har variert en del fra år til år, og alle de tre kommunene har vekslet på å ha høyere og lavere andel vekstforetak enn gjennomsnittet for Norge. Det er ikke så lett å se noen systematikk i tallene.

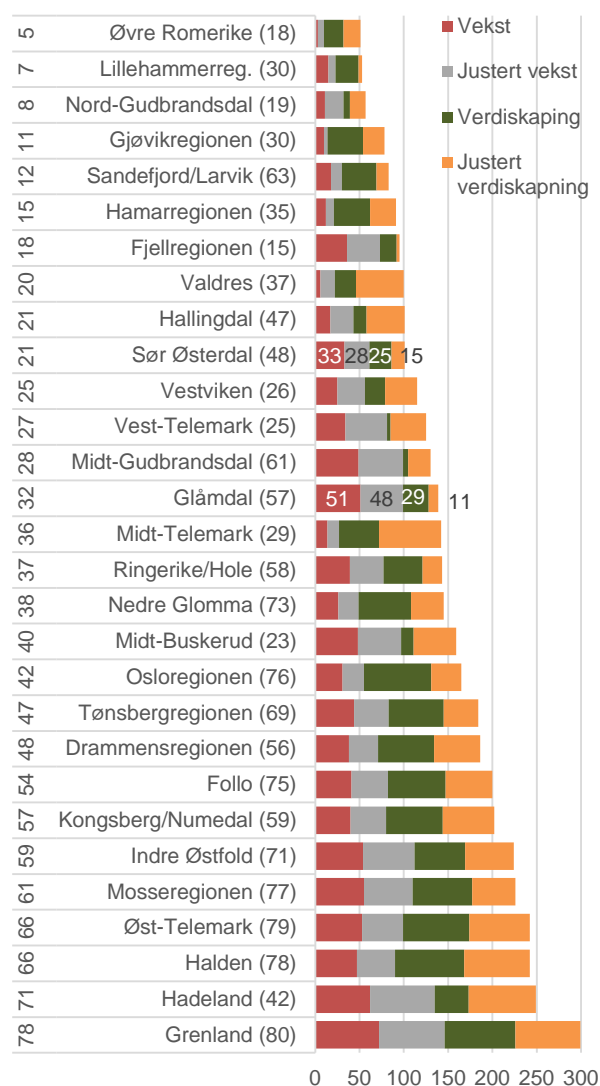
8.3.1 Vekstindeksen for regionene på Østlandet

Vi måler veksten i næringslivet i regionene ved hjelp av fire indikatorer. Den første indikatoren er andel foretak med omsetningsvekst høyere enn prisstigningen. Den andre indikatoren er andel vekstforetak, justert for foretakenes bransje, størrelse og alder. Den tredje indikatoren er andel foretak med vekst i verdiskapingen. Den siste er justert andel med vekst i verdiskaping. Den endelige vekstindeksen er basert på kommunenes rangering med hensyn til de fire vekstindikatorerne.

Vekstindeksen varierer ganske mye fra år til år, og en skal dermed ikke legge så mye vekt på et enkelt år, men svært lave verdier på vekstindeksen over en tiårsperiode er et dårlig tegn.

Sør-Østerdal kom ganske høyt opp på vekstindeksen siste år, med basis i regnskapstall fra 2013. Regionen ble rangert som nummer 21 av 80 regioner. Sør-Østerdal gjorde det best på indikatoren justert verdiskaping.

Glåmdal fikk en over middels høy plassering på vekstindeksen i 2013. Plasseringen i år er bedre enn de ti foregående årene. Det er på indikatoren for justert verdiskaping Glåmdal gjør det relativt best. Glåmdal ser seg imidlertid forbigått av de øvrige regionene i Hedmark på vekstindeksen.

Figur 76: Vekstindeksen for regionene på Østlandet. Rangering blant 80 regioner i 2013 til venstre, og rangering siste ti år i parentes. Rangering for de tre vekstindikatorerne vises i figuren.

8.4 NæringsNM

NæringsNM er en rangering av kommuner, regioner og fylker basert på et sett med 11 indikatorer for nyetableringer, lønnsomhet, vekst og næringslivets størrelse. Formålet er å komme fram til et mål som forteller hvordan næringslivet samlet sett gjør det i en kommune, region eller fylke. Telemarksforskning har utarbeidet NæringsNM for NHO de siste elleve årene.

Figur 83 viser plasseringen til Sør-Østerdal og Glåmdal i årene 2000-2013. Sør-Østerdal hadde svært dårlige plasseringer i årene 2009 til 2012, men fikk et oppsving i 2013, da med en 52. plass av de 80 regionene.

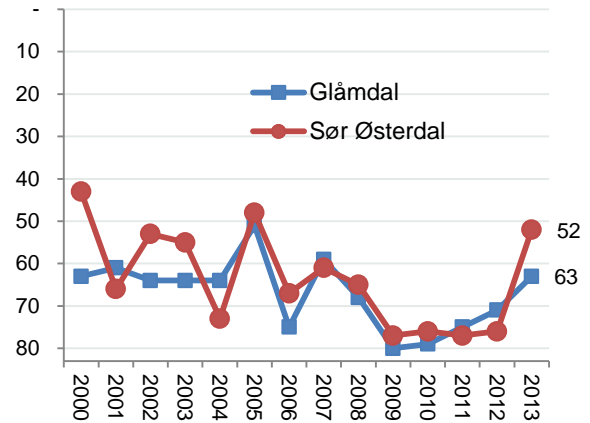
Glåmdal kom på en 63. plass blant 80 regioner. Det er et godt stykke under middels, men en klar forbedring fra årene før. Glåmdal kom på sisteplass i 2009, men deretter har det gått oppover.

8.4.1 Regionene på Østlandet

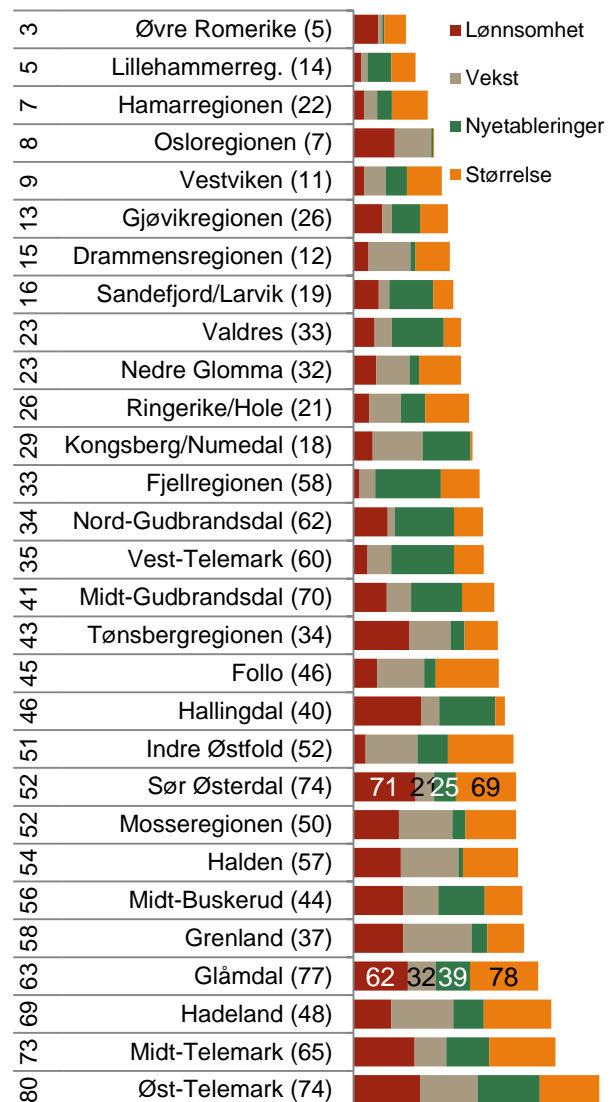
Det er stor variasjon blant regionene på Østlandet i hvordan de gjør det i NæringsNM. Øvre Romerike gjorde det best på Østlandet, og kom på 3. plass nasjonalt. Øst-Telemark gjorde det aller dårligst i årets NæringsNM.

Sør-Østerdal kom som nevnt på en 52. plass. Sør-Østerdal gjorde det ganske bra for vekst og nyetableringer, men svakt for lønnsomhet og næringslivets størrelse.

Glåmdal kom, som vi så over, på en 63. plass i årets NæringsNM. Glåmdal har også over middels plasseringer for vekst og nyetableringer, men svake plasseringer for lønnsomhet og næringslivets størrelse.

Figur 77: Rangeringen til Glåmdal i NæringsNM i perioden 2000-2013. Rangering blant 80 regioner.

Figur 78: NæringsNM for regionene på Østlandet. Rangering blant 80 regioner i 2013 til venstre, og rangering siste ti år i parentes. Rangering for de fire indeksene vises inni figuren.

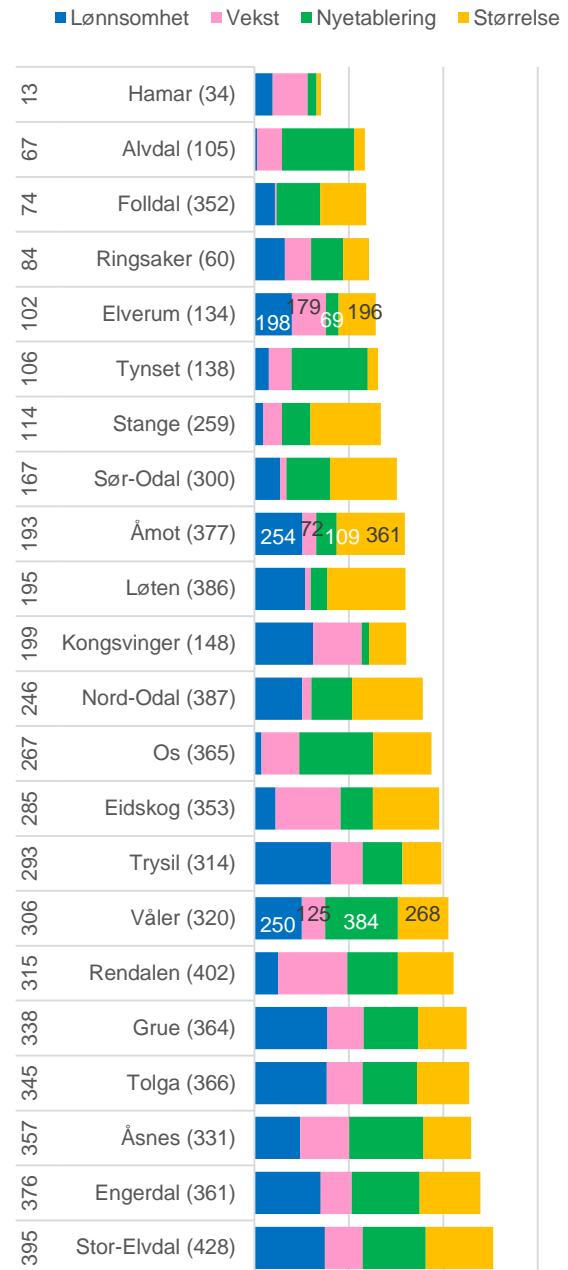
8.5 NæringsNM i kommunene

Vi så at Sør-Østerdal gjorde det under middels, mens Glåmdal gjorde det dårlig i årets NæringsNM. Men hvordan har det gått i de enkelte kommunene? Det ser vi i figuren til høyre som viser plasseringen til kommunene i Hedmark i årets NæringsNM.

Elverum ble rangert som nummer 102 av 428 kommuner. Det er ganske bra. Elverum fikk bedre skår enn middels for alle de fire delindeksene. Best plassering fikk Elverum for nyetableringer, der de ble nummer 69.

Åmot gjorde det også bedre enn middels, med sin 193. plass. Åmot har gode rangeringer for vekst og nyetableringer, men under middels for lønnsomhet. Åmot har lite næringsliv, noe som trekker ganske mye ned.

Våler ble rangert som 306 av 428 kommuner. Vålet hadde bra andel vekstforetak, under middels lønnsomme foretak, og ganske svak etableringsaktivitet.

Figur 79: NæringsNM for kommunene i Hedmark. Rangering blant landets 428 kommuner i 2013 til venstre, og rangering siste ti år i parentes. Rangering for de fire indeksene vises inni figuren.

ⁱ Bransjeinndelingen tar utgangspunkt i registerdata for arbeidssted, med tilhørende NACE på 5-siffernivå. Fullstendig oversikt finnes på [\(link\)](#)

ⁱⁱ Vi baserer oss å at sysselsettingsandelene innenfor hvert årstrinn er konstant, og har brukt SSBs middeleframskrivning om antall personer i alle årstrinn hvert år til 2040.

ⁱⁱⁱ Vi har brukt progressivt gjennomsnitt for de ti siste årene der veksten de siste årene teller mer enn de første.

^{iv} Rent teknisk måler vi innovasjonsklima gjennom en binær logistisk regresjonsanalyse der avhengig variabel er om bedriften har innovasjon (0/1) og uavhengige variable er størrelse (lineær av antall ansatte), bransje (dummyvariable for hver 2-siffer NACE-bransje) og dummyvariable for regioner. Betakoeffisienten for regionvariabelen vil da være et uttrykk for om regionen har høy eller lav tilbøyelighet for å ha innovasjon. Denne regresjonsanalysen er kjørt for alle de 11 innovasjonstypene, og deretter veid på samme måte som vi veier for frekvenser.

^v Alle tall for nyetableringer, vekst og lønnsomhet baserer seg på data som Telemarkforskning har fått levert fra Brønnøysundregistrene.

Regioninndeling Hedmark:

Fjellregionen

Rendalen
Tolga
Tynset
Alvdal
Folldal
Os

Glåmdal

Kongsvinger
Nord-Odal
Sør-Odal
Eidskog
Grue
Åsnes

Våler

Hamarregionen

Hamar
Ringsaker
Løten
Stange

Sør Østerdal

Elverum

Trysil

Åmot

Stor-Elvdal
Engerdal